GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HARPUT MİMARİSİ

PANEL - FORUM

5 - 6 HAZİRAN 2009 - ELAZIĞ

TMMOB MİMARLAR ODASI
ELAZIĞ ŞUBESİ

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HARPUT MİMARİSİ

PANEL - FORUM
5 - 6 HAZİRAN 2009 - ELAZIĞ

MİTHAT COŞKUN, BÜLEND TUNA, SÜLEYMAN SELMANOĞLU, MUAMMER EROL, METİN SÖZEN, ABDULHALİK BAKIR, NEVZAT İLHAN, ARA ALTUN, NECDET SAKAOĞLU, AYDIN ÇELİK, CENGİZ BEKTAŞ, EMRE MADRAN, YUSUF ÖRNEK, YÜKSEL ARSLANTAŞ, CEVDET EMİN EKİNCİ, ŞAHABETTİN ÖZTÜRK, OKTAY EKİNCİ

TMMOB MİMARLAR ODASI
ELAZIĞ ŞUBESİ

ELAZIĞ VALİLİĞİ - ELAZIĞ BELEDİYESİ -
FIRAT ÜNİVERSİTESİ- MİMARLAR ODASI GENEL MERKEZİ -
ÇEKÜL VAKFI KATKILARIYLA

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HARPUT MİMARİSİ PANEL – FORUM

5 - 6 HAZİRAN 2009 CUMA - CUMARTESİ

5 Haziran 2009 Cuma

09.30 – 10.00	Kayıt
10.00 – 10.30	**Açılış** Mimarlar Odası Elazığ Şube Başkanı **Mithat Coşkun** Mimarlar Odası Genel Başkanı **H.Bülend Tuna** Elazığ Belediye Başkanı **Süleyman Selmanoğlu** Elazığ Valisi **Muammer Erol**
10.30 – 10.45	**Görsel Sunuş "Geçmişten Günümüze Harput Fotoğrafları"** Osman Köker – Mustafa Balaban
10.45 – 11.15	**Tematik Sunum** ÇEKÜL Vakfı Başkanı **Prof. Dr. Metin Sözen**
11.15 – 11.30	Ara Sergi Açılışları
11.30 – 13.00	**1. Oturum "Tarihi Perspektif İçinde Harput"** Prof. Dr. Abdulhalik Bakır / Oturum Başkanı Prof. Dr. Nevzat İlhan Prof. Dr. Ara Altun Necdet Sakaoğlu Doç. Dr. Aydın Çelik Doç. Dr. Yusuf Örnek
13.00 – 14.00	Öğle Arası
14.00 – 15.30	**2. Oturum "Harput Mimarisinin Koruma Yaşatma Sorunları"** Cengiz Bektaş / Oturum Başkanı Doç. Dr. Emre Madran Yrd. Doç.Dr. Yüksel Arslantaş Yrd. Doç.Dr. Cevdet Emin Ekinci Yrd. Doç.Dr. Şahabettin Öztürk
15.30 – 16.00	Ara
16.00 – 17.30	**Forum** Oktay Ekinci / Oturum Başkanı
17.30 - 20.00	Harput Gezisi
20.00 -	Akşam yemeği-Kürsübaşı (Konuk Evi)

6 Haziran 2009 Cumartesi

Gezi (Elazığ ve Çevresi)

Açılış Konuşmaları

Mithat Coşkun *Mimarlar Odası Elazığ Şube Başkanı*
Bülend Tuna *Mimarlar Odası Genel Başkanı*
Süleyman Selmanoğlu *Elazığ Belediye Başkanı*
Muammer Erol *Elazığ Valisi*

Sunuş

Geçmişten Günümüze Harput Mimarisi konulu panel - forum 5-6 Haziran 2009 tarihinde şubemizin organizasyonu Elazığ Valiliği, Elazığ Belediye Başkanlığı, Fırat Üniversitesi ve ÇEKÜL Vakfının katkıları ile gerçekleştirildi.

4000 yıllık tarihi geçmişi olan ve bir çok medeniyetlere ev sahipliği yapan Harput'un geçmişte çok iyi korunamadığı tarihi, kültürel ve mimari değerlerinin ortaya çıkartılmadığı gerçeğinden hareket ederek Mimarlar Odası Elazığ Şubesi olarak Harput'un mimari dokusunun ortaya çıkartılması için bu panel - formun düzenlenmesi gerektiğine inanarak bu panel - forumu düzenledik.

Harput'un Urartu, Hitit, Pers, Roma, Sasani, Bizans, Artuklu, Selçuklu ve son dönemde Osmanlılar olmak üzere bir çok medeniyetlerin hüküm sürdüğü nadir yerleşim yerlerinden biri olması ve Harput'un her türlü din, dil, ırktan insanların yaşadığı barış ve hoşgörünün hakim olduğu, değişik kültürlerin ürün verdiği, yaşam tarzının çeşitliliği inanç turizmin önemli merkezlerinden biri oluşu, sivil mimarisinin güzelliği ile kendine has yaşayan bir kültürel kimlik oluşturduğu bir gerçektir.

Bu kültürel zenginlik tanıtılamamıştır. Kalesi, sarayı, camisi, mescidi, kilisesi, hanları, hamamları,

türbeleri, çeşmeleri, çarşıları ve sivil mimarisi ile Anadolu'nun önemli merkezlerinden biri olan Harput, bu kadar tarihi ve kültürel değere sahip iken bu değerlerinin gün yüzüne çıkartılmaması düşündürücüdür. 1985 yılında sit alanı ilan edilen kentin, Koruma Amaçlı İmar Planı ancak 2005 yılında ihale edilmiş ve 2009 yılında bitirilmiştir. Oda olarak planın bitirilmesinden sonra değerli bilim adamlarımızın görüşleri doğrultusunda bir yol haritası hazırlamak; uygulamalarda bu görüşlerin yol gösterici olmasını sağlamak ve Harput'un mimari dokusunun ortaya çıkarılması ana hedefimiz olmuştur.

Panel – forumumuza katılan değerli hocalarımız 'Geçmişten Günümüze Harput Mimarisi' panel - forumda bir yol haritasının belirleneceğini karamsar olmamak gerektiğini, Harput'un tarihten gelen özelliklerinin yaşatılacağını ifade etmişler, şimdi eyleme geçme zamanı olduğunu belirtmişlerdir.

Harput'un yeniden canlandırılması dünya tarih ve kültürel mirası içerisinde yerini alabilmesi için, kısaca;

• Harput'un Koruma Amaçlı İmar Planına göre kısa sürede alt yapıdan üst yapıya kadar eksiklerinin giderilmesi gerektiğini,

• Harput'taki sivil mimariye ait kötü yapılaşmaları plan notlarına göre yeniden düzenlenmesi gerektiğini,

• Eski sokak dokusunun ortaya çıkarılması, tipolojik çalışmalarla dokuya uygun mekanlar projelendirilip uygulanması hususunda görüş beyan etmişlerdir.

Bir tarih ve kültür araştırmacısının dediği gibi 'Bir Kültür Kazanının içerisindeyiz yananda kaynayanda biziz'. Kısacası Harput'ta, bizlerde aynı durumdayız. Yazılan ve söylenenlerin bir an önce hayata geçirilmesi ve şimdilerde pek kullanılmayan, eskilerin yukarı şehir dedikleri Harput'un yüksekte olduğu için değil yüksek medeniyetlere yurt olduğu için söylenen bu sözün yeniden canlanması dileğiyle saygılar sunuyorum.

Mithat Coşkun
Mimarlar Odası Elazığ
Şube Başkanı

Mithat Coşkun
Mimarlar Odası Elazığ Şube Başkanı

Sayın Valim, Sayın Milletvekilim, Sayın Belediye Başkanım, Sayın Rektörüm, Sayın Genel Başkanım, MYK üyeleri, çok değerli Hocalarım, Oda Başkanlarım, Meslektaşlarım, Basın Mensupları ve değerli konuklar; "Geçmişten Günümüze Harput Mimarisi'' panel - formumuza hoş geldiniz diyor, şahsım ve odam adına saygılar sunuyorum.

Mimarlar Odası Elazığ Şubesi olarak bu panel - forumdaki amacımız 4 bin yıllık tarihi geçmişi olan Harput ve devamı olan Elazığ'ın geçirmiş olduğu tarihi evredeki mimari dokusunu ortaya çıkarmak ve Koruma Amaçlı İmar Planı onaylanan Harput'ta, bundan sonraki süreçte ne yapabileceğimiz konusunda değerli bilim adamlarımızın görüşlerini alıp bir yol haritası çizmek ve bu görüşleri yazılı litaratüre kazandırmak olacaktır.

Bir çok uygarlıklara ev sahipliği yapan ve bölgesinde tarih boyunca cazibe ve kültür merkezi olan Harput, Asur, Huri, Hitit, Urartu, Pers, Sasani, Roma, Bizans, Emevi, Selçuklu, Artuklu, Akkoyunlu, Osmanlı olmak üzere Hrıstiyanlığın ve Müslümanlığın tarih içerisinde değişik inanç ve kültürlerin merkezi olmuş, kendi fiziki yapısını günümüze taşımasa da bu kültürel izleri günümüze taşımayı başarmıştır.

Tarihi süreçte Harput'a baktığımızda iç ve dış kale, 22 mahalle, 1 saray, 9 adet kilise, 8 adet cami, 11 adet mescit türbe, 5 adet hamam, 16 adet çeşme, 2000 - 3000 adet arası konut, 20.000 nüfus, 1 adet bedesten, 17 adet çarşı ile merkezdeki sokakların dükkanlarla dolu olduğunu, ayrıca Alman, Amerikan, Fransız Misyonerlik okullarının da Harput'ta belli bir

süre faaliyetlerine devam ettiklerini bilmekteyiz.

1909 yılında Harput a gelen İngiliz Arkeolog Getrude Bellin dediği gibi şehir mimarisi bir yana, oldukça ilgi çekici sanki bir tepeye inşa edilmiş caddelerinde tekerleksiz trafiği olan Arnavut kaldırımı döşeli, insana huzur veren bir İtalyan şehri; Bundan da anlıyoruz ki Harput 19. asırda bile mimari dokusu ile büyüleyici bir kent.

Bugün Harput a baktığımızda geçmişten kalan fazla bir iz göremiyoruz. Sadece sivil mimariye ait 9 adet ev ile vakıflara ait 19 adet tescilli yapı bizi karşılıyor. Harput'un yaşadığı bu tarihsel serüveni canlı tutacak tarihsel yapıları, mekanları, tanıdık hale getirecek bir yol bulmamız gerektiğini düşünüyorum. Bu yolun birinci adımı 2004 yılında Mimarlar Odası, şahsım, Gülsan Şirketler Grubu, Çekül Vakfı başkanı sayın Prof. Dr. Metin Sözen hocamın destekleri ile Şefik Gül Kültür Evinin restorasyonu ile başlamış oldu. Ayrıca bu süreçte sivil mimariye ait Elazığ Kazım Efendi Sokakta 4, Harput' ta 7 evin restorasyon projeleri kuruldan çıkartılmış olup restore edilmeyi beklemektedir.

İkinci adım ise Harput Koruma Amaçlı İmar Planın hazırlatılmasıdır. Bundan sonraki adımların bu panel - forumdan çıkacak görüşler doğrultusunda atılacağına inanmaktayım.

Harput' un yaşatılması ekonomik canlanma ile olacaktır. Bunun için de sosyo - ekonomik gelişmeler: muhafaza ve geliştirme kavramları ile birlikte ele alınmalıdır.

Bir çok kültürlerin yer aldığı, doğal arkeolojik sit alanları ve kentsel değerleri ile önem kazanan Harput'un canlandırılması için yeni yapılacak binaların ve çarşıların tipolojik çalışmalarını yaparak binaların form, biçim özellikleri açıkça ortaya konulmalı ve yeni tasarımlar bu doğrultuda düşünülmelidir.

Tarihi, kültürel değerleri koruyup gelecek nesillere aktarmanın ekonomik ve sosyal açıdan sağlayacağı faydalar konusunda başta Harput'ta yaşayanlar, Elazığlılar, iş adamları, sivil toplum örgütleri, belediye, mahalli yöneticiler ve siyasilere büyük görevler düştüğünü belirtmek istiyorum.

Harput için söylenecek çok şey var. Ben sözü fazla uzatmak istemiyorum. Çünkü hocalarımın görüş ve düşünceleri bizim için çok önemli. Harput'un bir kültür ve turizm merkezi olması dileklerimle. Bu panel - formumuza destek veren başta değerli hocalarıma, sayın valime, belediye başkanıma, rektörüme, Mimarlar Odası Merkez Yönetim Kuruluna, Ticaret Odasına, Çekül vakfına, bizden desteklerini esirgemeyen tüm kurum kuruluş ve kişilere teşekkür ediyor ve en derin saygılarımı sunuyorum.

H. Bülend Tuna
Mimarlar Odası
Genel Başkanı

Saygıdeğer konuklar, değerli meslektaşlarım, değerli katılımcılar; Mimarlar Odası adına hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Odamızın son Genel Kurulunda, Elazığ Temsilciliğimizin şube olarak çalışmalarını sürdürmesi kararlaştırılmıştır. Şube olduktan sonra Elazığ'da yaptığımız bu ilk toplantıda, Elazığ Şubesi Yönetim Kurulu Başkan ve üyelerine, Elazığlı meslektaşlarıma bu yeni dönemde başarılar dileyerek sözlerime başlamak istiyorum. Şube olarak daha verimli çalışacaklarına, mimarlık mesleğine, kent kültürüne daha etkin katkı sağlayacaklarına inanıyorum.

Mimarlar Odası, koruma kültürünün oluşumu ve gelişimi konularına büyük önem vermekte, herkesin kültürel değerlerin korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi süreçlerine ortak sorumluluk duyarak katılmalarını hedeflemektedir. Bu duygularla yüzlerce yıldır değişik medeniyetlerin kültürel izlerini bıraktığı önemli bir bölgede, Elazığ'dayız. Sizlerle birlikte *"Geçmişten Günümüze Harput Mimarisi"* konusunu tartışacak ve değerlendireceğiz. Tarihçilerin, mimarların, restorasyon uzmanlarının sunuşlarını dinleyecek, yerel yöneticilerimizle birlikte irdeleme fırsatını bulacağız. Katkıda bulunanlara, toplantıya emeği geçenlere teşekkürlerimi sunuyorum.

İsmi belirsiz bir Harputlu ozan şöyle demiş: Sor da gör dile gelir yolcu her kayabaşı / binbir efsane söyler Harput'un dağı taşı.

Harput'u ne yazık ki tanımıyorum, sizden dinlemeye, öğrenmeye geldim. Harput'un Anadolu kentleri içinde çok az rastlanan bir öyküsü

olduğunu, 1876 yılından sonra, bugünkü Elazığ'a taşındığını, değişik nedenlerle aynı olgunun Malatya ve Van'da da tekrarlandığını biliyoruz. Bu terk edilişler elbette hüzün vericidir, kentlerin yıpranmasına da yol açabilir. Ancak kültürel bakımdan değerlerinin yitirildiğini söyleyemeyiz. Bugün düzenlenen etkinliği Harput'un tarihi mirasının değerlendirilmesine yönelik mütevazı bir katkı olarak görüyoruz. Bu çerçeve içerisinde, benim söyleyeceklerim doğal olarak mimarlık, koruma kültürü ve yapılması gerekenlerle ilgili olacaktır.

Değerli katılımcılar, ülkemiz birçok kültüre kaynaklık etmiş ve birçok kültürü buluşturmuş bir mimarlıklar ülkesidir. Üzerinde yaşadığımız bu topraklarda binlerce yıldır değişik kültürler sayısız eser yaratmıştır. Çatalhöyük'ten Hititlere, Roma ve Selçuklu'dan Osmanlı'ya uzanan kültür coğrafyamızın bize bıraktığı zengin arkeolojik ve mimari miras, sahip olmakla onur duyduğumuz kültür zenginliğimizdir, bize gurur vermektedir. Bu yapıtların kuşkusuz mimarları ve yapı ustaları vardı, ustalığı çağdan çağa aktaran bir geleneği vardı. Yöreyi, yöre malzemesini tanıyan, yapı yapmayı bilen, ustalığını detaya, nakışa varıncaya kadar gösterebilen ve bize övünülecek yapılar bırakan bu yapı ustalarını saygıyla anıyoruz.

Yeryüzünün en köklü uygarlık birikimine sahip ülkelerinden biri olma ayrıcalığı, elbette beraberinde önemli sorumluluklar getirmektedir. Biz, bugünün mimarları olarak kendimizi, bu mirası sağlıklaştırmanın yanı sıra, daha da zenginleştirerek gelecek kuşaklara aktarma göreviyle yükümlü hissediyoruz. Onca mimarın, yapı ustasının eserinin, birikiminin yanına kendi yorumumuzu, yapımızı koymayı, katkımızı, yaratıcılığımızı esirgememeyi, nitelikli tasarım katkısıyla sadece yapının sahibinin ve kullanıcısının değil, kentin ve kentlinin de yaşam kalitesini, beğeni düzeyini yükselten bir etki bırakabilmeyi önemsiyoruz.

Koruma kültürünün kapsamı, günümüzde anıt yapılardan kent dokularına, tarihi kent merkezlerine kadar genişlemiştir. Bunu büyük bir memnuniyetle gözlüyoruz. Değişik nedenlerle bazı değerlerini yitirmiş bu bölgelerin, kentler için bir sorun yumağı gibi görülmemesi, bir zenginlik olarak algılanması ve hak ettiği özende çözüm üretilmesi, kaynak ayrılarak sağlıklaştırılmaları ve çağdaş kullanımlarla kent yaşamına katılmaları gündeme gelmiştir.

Bu aşamada, *"kültürel miras"* kavramına açıklık getirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Kültürel miras kavramı, içerisinde tehlikeli bir anlamı da taşımaktadır. Miras, sıkıştığınızda paraya çevirebileceğiniz bir değer olarak da algılanabilir. Oysa kültürel miras kapsamında değerlendirilmesini istediğimiz yapıların ve tarihi çevrelerin, gelecek kuşaklara sağlıklaştırılarak devredilmesi gereken, bize emanet edilmiş birer kültür varlıkları olduğunu görmemiz

ve o duyguyla bunlara yaklaşmamız gerekmektedir.

"Gelecek, geçmişin yok edilmesi pahasına yaratılamaz", 1975 yılında Avrupa Mimari Miras yılında yayınlanan Amsterdam Bildirgesinin bu özlü sözü, bugün bize rehberlik etmektedir. Önemli olan, önceki nesillerin yapıtlarını, ürünlerini görerek insanlığın evrimini anlamak, zaman içinde nerede olduğumuzu kavramaktır.

Değerli katılımcılar, ülkemize baktığımız zaman, Cumhuriyetimizin ilk yıllarındaki çağdaşlaşma sürecinin bir yansıması olarak, planlama ve mimarlık uygulamalarının o günkü koşullar içinde öncü deneyimler kazandığını görüyoruz. Ancak, 1950'li yıllardan itibaren uygulanan bağımlı kalkınma politikalarının etkisiyle, yaşanan kentlere göç sürecinde kentlileşme hızı, kentleşme hızına ayak uyduramamış, plansızlık, kaçak yapılaşma, gecekondulaşma süreci, bir kimlik kaybı içinde kentsel dokunun, tarihsel mirasın ve doğal çevrenin bozulmasına neden olmuştur.

Bu noktada kültür mirasımızın korunması ve değerlendirilmesi alanında bazı saptamalar yapmak istiyorum: Korumanın toplum yararına bir eylemler dizisi olduğunun yeterince anlaşıldığını, koruma olgusunun geniş halk kitlelerine yeterince indirilebildiğini ve benimsetildiğini söyleyemiyoruz. Kültürel mirasa sahiplenme ne yazık ki, toplum katmanlarında bir yaşam biçimi haline gelememiştir. Koruma bir kalkınma faktörü olarak değil, aksine yatırımları engelleyen, kentlerimizin mekânsal gelişimine olanak sağlamayan bir olgu olarak görülmektedir. Şüphesiz ki bu anlayışın arkasında hızlı kentleşme, kent merkezlerindeki rantın giderek artması, kültürel varlıkların günümüz yaşamına uyarlanarak kullanılabileceği ilkesinin benimsenmemesi gibi hususlar bulunmaktadır.

Korumanın bir planlama sorunu olduğu giderek anlaşılmaktadır. Ancak bu sadece fiziksel boyutlu değil, sosyal ve kültürel boyutları da olan bir planlama olmak durumundadır. Bunların yeterince tanımlandığını ve uygulamada gerekli yeri aldığını söyleyemiyoruz. Korumayla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilenen kuruluşlar arasında, gerekli eşgüdüm ve işbirliği ne yazık ki yoktur. Bu nedenle kimi hizmetler birkaç kez yapılmakta, parasal kaynaklar ve uzman kadrolar yeterince değerlendirilmemektedir. Koruma sektöründeki yatırımlar daha çok kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel sektör, bu konuya, kârlı olması ve yatırımın ivedilikle geriye dönmesi koşuluyla girmektedir. İtici gücün turizm ve eğlence olduğu bu tür girişimler, geleneksel yapı stokunun korunması ve değerlendirilmesinde etkili bir çözüm oluşturamamaktadır.

Tüm bu olumsuzluklara karşın, son yıllarda koruma alanında önemli gelişmeler de görülmektedir. Değişik nitelikteki yasal düzenlemelerle getirilen çok önemli yenilikler,

özellikle yerel yönetimlere bu konuda yeni sorumluluklar yüklemekte ve onları yeni yetkilerle donatmaktadır. Tarihi Kentler Birliğinin belediyelere yönelik özendirici, yol gösterici çabalarının önemini burada vurgulamak isterim. Bugüne değin merkezi hükümet organları ya da onların taşradaki birimleri tarafından kullanılan yetkilerin büyük bölümü, gerekli koşulları yerine getiren yerel yönetimlere devredilmektedir. Yeni parasal kaynaklar yaratılmıştır. Özellikle yerel yönetimler için oluşturulan yeni kaynaklar, birçok proje ve uygulamanın başlamasına neden olacak düzeydedir. Taşınmaz kültür varlığı sahiplerine çeşitli vergi bağışıklıkları tanınmış, ayrıca kültür varlıklarının korunması konusundaki girişimler için teşvikler oluşturulmuştur. Korumanın giderek yerelleşmesi, hizmetlerin daha çabuk ve etkin verilebilmesini ve koruma olgusunun başta kültür ve tabiat varlığı malikleri olmak üzere, tüm toplum tarafından benimsenmesini sağlamayı öngörmektedir ve doğru bir politikanın göstergesidir.

Şüphesiz ki, kentsel SİT alanlarının müzecilik anlayışıyla korunması mümkün değildir. Böyle bir dokunun korunması, ancak içindeki hayatın sürmesiyle mümkün olabilir. Bu aşamada da pek çok sorunla karşı karşıya kalıyoruz. Eskide yaşamını sürdürenler için aynı yerde kalma isteği söz konusu değildir. Onlar için eski köhnedir, maddi olanaksızlıklar nedeniyle oradadırlar, özlemleri yeniyedir. Bu eğilimse tarihi kent merkezlerinin korunmasının bir eskiye dönüş, pahalı, elitist bir davranış olarak görülmesine neden olmaktadır. Kamunun özendirici olmaması, tarihi kent dokularının iç göçün baskılarıyla daha ağır hasarlı olması, eskiye dönüşü olanaksız kılmakta veya kısıtlamaktadır. Yönetimlerin sosyal içerikli proje desteği vermeleri, katılımı özendirmelerini böylesi alanların sağlıklaştırılarak yaşatılması için vazgeçilmez olarak görüyoruz.

Değerli katılımcılar, Mimarlar Odası ülkemizin doğal ve kültürel değerlerinin korunması ve değerlendirilmesi konusuna büyük önem vermektedir. Bugün "kültürel miras" olarak nitelendirdiğimiz bu ürünlerin korunması, geliştirilmesi ve toplum yararına kullanılmasını hedeflemektedir. Korumanın, toplumun kalkınması ve gelişmesinin karşısında olmadığı, aksine kalkınmanın yadsınamaz bir girdisi olduğunu benimsemektedir. Koruma kültürünün ülkemizin genel kültür politikasının bir parçası olması gerektiğini düşünüyoruz. Her toplumun kendi kültür varlıklarını savunmak hakkı ve görevi vardır, çünkü toplumlar kimliklerini, kendileri için esin kaynağı olan bu değerlerde bulurlar. Bu hakkın kullanılması ve bu görevlerin yerine getirilmesi, ancak doğru bilgilere dayalı ve yaşamın doğal parçası haline gelmiş yaygın bir koruma kültürünün varlığıyla gerçekleşebilir.

Mimarlar Odası olarak bu alandaki çabalarımızı sürdüreceğimizi vurgulayarak sözlerimi tamamlamak istiyorum. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

M. Süleyman Selmanoğlu
Elazığ Belediye Başkanı

Sayın Valim, Sayın Milletvekilim, Sayın Rektörüm, Sayın Profesör Doktor Metin Sözen Hocam, Ağabeyim, çok kıymetli Mimarlar Odası Genel Başkanım, çok kıymetli oda başkanları, değerli hocalarım; sizleri saygıyla, sevgiyle selamlıyorum. Bu güzel, bu anlamlı günde, doğunun incisi bu güzel şehirde sizleri görmek bizi son derece mutlu ediyor. Tekrar şahsım ve hemşerilerim adına hoş geldiniz diyorum.

Bugün gerçekten ben çok heyecanlıyım. Niye heyecanlıyım diye soracak olursanız, Rabbime şöyle dua ettim. Dedim ki, inşallah kabul olacak, yine duaların ötesinde Allah bize fırsatı verdi, yeniden bu mübarek şehrin, bu güzel şehrin, bu güzel insanların belediye başkanı oldum. İnşallah biz bunlara güzel hizmet edeceğiz ve Harput'umuzu gerçekten hak ettiği yere inşallah getireceğiz.

Neler yaptık Harput'a? Harput'a biraz önce izlediniz Harput'un girişindeki iki konağımız, Belediyemiz tarafından satın alındı, projeleri çizildi, kurumumuzdan geçti ve bir konağımızda geçen gün restorasyon çalışmaları başladı. Diğer iki konağımız, şu andaki Sağır Müftü Konağı ve eskiden, 1980'den önce Harput Belediye Binası ihalesi yapıldı. Arkadaşlarımız tarafından uygun görülmediği için ihale iptal edildi. Şu anda ihale kapsamında devam ediyor değil mi? Sara Hatun Camisinin yanındaki evler istimlak edilerek, caminin etrafının düzenlenmesi, sosyal donatıların yapılması adına orada güzellikler oldu.

Kale Hamamının Belediyemiz tarafından istimlaki gerçekleştirildi ve Belediyemizin mülkiyeti haline

getirildi ve yine yansıda görüldüğü gibi, belki şu anda görülmüyor, ama Harput'un sol girişindeki 5 tane ev Sayın Başkanı Mithat Bey tarafından projesi çizildi, kuruldan geçti, şu anda evlerimiz de yapılmayı bekliyor. İnşallah o evlerimiz çok yakın zamanda, bir-iki sene içerisinde tarihe uygun bir şekilde restore edilecek ve kültür hayatına hediye edilecek. Ben sözümün başlarında ifade etmiştim, çok heyecanlı olduğumuzu ve dualarımızın bu yönde olduğuna dair işaret etmiştim, inşallah bir-iki sene sonra veya iki-üç sene sonra Harput'u yeniden ihya edilmiş, gezilebilecek, görülebilecek tarihi yönden şahlanabilecek bir şekle inşallah getireceğimizi umuyorum.

Ben sadece sizlerden şunu bekliyorum: Değerli Metin Hocam bize emredecek, kendisini şu anda görüyorum. Biz ne yapacağız, emrini yerine getireceğiz, biz de gerekeni yapacağız. Biraz önce arkadaşlarımızla görüştük, Teknik Eğitim Fakültesi hocamız Hoca Mescit Hamamıyla ilgili, Kale Hamamıyla ilgili çok güzel çalışmaları var. Biz bu protokolle arkadaşlarımıza devredelim, inşallah Belediyemizin imkanlarını kendine seferber etmek doğrultusunda kendisine yardım edeceğimizi burada bir kere daha ifade etmek istiyorum.

Tabii her şeyden önemlisi, 2005 yılında koruma amaçlı planın ihale edilmesiydi. Bildiğiniz gibi 2008 yılının Kasım ayında belediye meclisinden geçti ve geçen aylarda kurulda onandı. Bundan sonra yolumuzun ve ufkumuzun açık olduğunu iyi biliyorum.

Ben bu duygularla tekrar hepinize hoş geldiniz diyorum, sizlere saygılar ve sevgiler sunuyorum.

Muammer Erol
Elazığ Valisi

Çok saygıdeğer misafirlerimiz, Mimarlar Odası Genel Başkanımız ve diğer oda başkanları, hitabımın başında sizi almak zorundayım, çünkü Elazığ'dan bahsedildiğinde insanların misafirperverliği bahsedilmeden geçilmeyen bir şey. Dolayısıyla öncelikle misafirlerimizi saygıyla selamlıyoruz. Sayın Milletvekilimizi, Sayın Rektörümüzü bu panelimize, bu çalışmamıza katılımınızdan, teşviklerinizden dolayı hepinize ben de Sayın Başkanım gibi aynen teşekkürler ediyorum, sağ olun, var olun. İyi ki geldiniz.

Sayın Genel Başkanımız Bülend Tuna Beyefendi bu adımın, bu panelin mütevazı bir adım olduğunu söyledi. Mütevazı, ama bizim için çok önemli bir panel, çünkü yıllardan beri beklenilen, koruma amaçlı plan olayı, süreci Başkanım bitirirken ifade etti, ancak tamamlandı ve bu plan üzerine yapılacaklar, bu planı bekleyen bundan sonraki işlemler böyle bir mütevazı adımla ancak adamakıllı ve olması gerektiği gibi yapılabilir. Onun için bu mütevazı adım bizim için aslında büyük, güzel, olması gereken bir adım. Vesile olanlara, hazırlayanlara, Oda Başkanımız Mithat Coşkun Beyefendiye ben bu vesileyle teşekkürü bir borç biliyorum, sağ olsun, var olsun.

Benim konuşmam da, başta da girizgahta yaptığım gibi, hoş geldiniz babında olacak. Ancak, birkaç şeyi ifade etmeden de geçemeyeceğim. O da Sayın Genel Başkanımızın

konuşmasında değindiği, benim altını çizme gereğini hissettiğim ve çok önemli gördüğüm ve bir o kadar da beni sevindiren hususlar.
Gelecek geçmişi yok ederek yaşatılamaz. Sonra, koruma bir kalkınma faktörüdür. Koruma yerelleştirilmelidir. Kentsel SİT alanları müze gibi korunmaz. Koruma toplum yararına geliştirilmelidir. Bunu duyduk ya, sanki başka bir şey olmasa da buraya yeter diye düşünüyoruz. Hakikaten koruma ve Harput'un korunması bu anlayışla olacaksa, iyi ki bundan önce korunmamış diyesi geliyor insanın, her ne kadar tahrip edilmiş olmasına rağmen, çünkü hani koruma var korumadan beter. Böyle olmamış, bundan sonra olması gerektiği gibi olacak. Hakikaten şu altını çizdiğim, ifade ettiğim hususlar ışığında bir koruma olacak. Mimarlarımız, bilim adamlarımız bu konuda bize katkı verecekler. Bizde onların katkıları doğrultusunda inşallah Harput'la ilgili üzerimize düşeni yerel yöneticiler olarak yapacağız. Güzellikler olacak diye umut ediyorum ve bu güzelliklerde üzerimize düşeni yapma konusunda, bize gösterdiğiniz ışık ve bizim için sarf ettiğiniz gayretler için, hepinize ayrı ayrı teşekkürü bir borç biliyorum, sağ olun, var olun, tekrar hoş geldiniz.

Tematik Sunuş

Prof. Dr. Metin Sözen

Prof. Dr. Metin Sözen
ÇEKÜL Vakfı Başkanı

Elazığ'da biraz farklı bir duyguyla konuşuyorum; çünkü doğduğum kentteyim. 24 mayıs 1936'da Harput yolundaki Havuzlu Köşk'te doğdum; babamla beraber çekilen resmin arkasında ayrıntılı bilgiler var. Kemerli, iki katlı taş bina o dönemin en görkemli evlerinden biriymiş.

Harput ya da Elazığ'da konuşurken, yıllarca köklü kültürünü konuştuk ve hep hüzünlü bir kentten söz ettik. Bu hüzün, bırakılmış mirasın büyüklüğüyle ilgiliydi; yerine konulamazlık çizgisinde çok özel başlıklar içeren bir kentin çöküşüyle ilgiliydi. Dün ve bugün arasındaki ilişki gibi, Harput'la Elaziz arasındaki -benim nüfus cüzdanımda öyle yazar- ilişki sürekliliğe dönüşemedi. Birinin çökmesi, diğerinin gelişmesi; bu iki süreç arasında bağ kurabilmek çok önemliydi. Burada Harput muhtarını görüyorum, onu kutluyorum; çünkü aramızda alkışı hak eden bir muhtar var. İnternet yoluyla, Harput'tan neyin eksildiğini, neyin korunduğunu bütün Türkiye'ye bir gazeteci üslubuyla duyurmak için savaş veren muhtar arkadaşımız, bizleri her gün bilgilendiriyor.

Çok sevdiğim ozan Edip Cansever'in dörtlüğünü burada bu nedenle yinelemek istiyorum, "İnsan yaşadığı yere benzer / O yerin suyuna, o yerin toprağına benzer / Suyundan yüzen balığa, dağlarının, tepelerinin dumanlı eğimine..." Kent - İnsan ilişkisini bu kadar güzel anlatır Edip Cansever. Aramızda Cengiz Bektaş gibi ozan mimarlarımız da var. Onları da kucaklıyoruz.

Gerçekten insan yaşadığı yere benziyor. Hele çocukluğunun büyük bir kısmı burada geçmişse, suyunun, toprağının özelliklerini burada almışsa, bu sonraki yaşamınızı da çok etkiliyor. Fakat burada ikili bir durum var;

sürekli bir akış, yer değiştirme var. Her dönemin yanlışlarıyla bu güne gelen Harput'ta, dünyanın değişik uluslarının izleri, onların kurumlarının yayıldığı geniş bir alan var. 19. Yüzyıl, 20. Yüzyıl boyunca Atlantik ötesi ilişkilerin bulunduğu farklı bir dünya var. Sunum yapan arkadaşlarımızın gösterdiği resimlerde, kartpostallarda bu farklı dünyayı görüyorsunuz. Bu kentte yerel unsurlar ve ulusal boyuttaki unsurlarda gelişmişliği görmek mümkün. Sizler bir anlamda evrensel boyuttaki bir coğrafyada yaşıyorsunuz.

Bu kenti gezerken hüzünlenmenizin arkasındaki büyüklük çok önemli. Yanlışlarla dolu geçen tarihi süreci de üzerine eklediğimizde, izlerini çok az bulduğumuz, kaybedilen değerlerle dolu özel bir coğrafyada olduğumuzu geziler sırasında görebiliyoruz. Bu yüzden Elazığ'da herkesin sorumluluğu biraz daha fazla, biraz daha büyük. Burada yabancılık meselesiyle ilgili bir yönetici sorunu da yok. Bu kültürden gelmiş, bu kültür içinde büyümüş, bu kültür içinde yoğrulmuş kişilerin bu salonu doldurduğunu görüyorum. Buradaki herkesin yeni bir "yol haritası" için hazır olduğunu biliyorum. Bir kenti önce bütünüyle anlamak gerekiyor. Koruma planı ise bütüncül planın içinde bir parça olmalı.

Koruma sözcüğünde biraz savunma var, koruma sözcüğünde biraz geri çekilip siper kazanmak için zaman kazanma var. Oysa koruma demek bilakis öne çıkmak, gücünü göstermek demek. Hepimiz, "Ben farklılıklarımla çeşitliliğe dayanan bir kentin hemşerisiyim, yöneticisiyim. Burada okuyan ve yüreği burada çarpan benim; her şey benim kimliğim," diyebilmeliyiz. Halbuki koruma kavramına, farklı anlamlar yükleyip farklı uygulamalarla anlatmaya çalışıyoruz. Böyle devam edersek, bugünün Türkiye'sinde yanlışlarımızla yüzleşmemiz gerekecek.

Bu genel düşüncelerden sonra Harput-Elazığ özeline dönmek gerekiyor. Yıllar önce üniversitenin kurulması için çaba gösterdiğimizde, şöyle bir tartışma başlattık; bir üniversite burada niye açılır? Türkiye'deki üniversitelerin içinde nasıl bir konuma gelmesi gerekir? Kendi bölgesi için özel alan araştırmaları, özgün çabaları olacak mı? Tüm bu soruların cevaplarını aradık. Sonrasındaysa Keban araştırmaları başladı. Yarısı rahmetli olan arkadaşlarım, bütün toprakaltı ve üstü varlığı ve diğer özellikleriyle sular altında kalacak bölgeyi, büyük bir hızla araştırdı. Bende aynı dönemde İstanbul Teknik Üniversitesi adına köyleri taradım. Bütün bu çabaları üst üste koyduğumuz zaman, bu kente nasıl bakacağız, yol haritasını yaşama nasıl geçireceğiz, Elazığ'dan göçen yürekleri buraya nasıl döndüreceğiz, dünyaya açılarak para kazanmış özel kesim geri döndüğünde neler yapacak? Tüm bunların doğru planlanması gerekiyordu. Bu yüzden bu toplantı çok önemli. Böyle bir kente yüreklilikle, katkılarınızı koymaktan çekinmeyin. Ardından da önce "Elazığ Türkiye'nin neresindedir?" sorusunu sormalıyız, çünkü Harput'un temel varlık nedeni, bütün kültür yollarının üzerinde

olmasıdır. Zaman zaman bu ortamda farklı kültürlerle öne çıkmıştır. Bütün kültürlerin yeşermesi açısından Harput temel bir nokta olarak gözüküyor. Bu nedenle il, ilçe, belde, mahalle ve köy ölçeğinde çalışmalar yürüttük. Kentin bütün içinde düşünmeye çalıştık; çünkü o zaman üniversitenin burada niçin kurulduğunu daha anlamlı hale getirmek mümkün oldu. Fırat Üniversitesi olarak, İnönü Üniversitesi'nden, şimdi kurulan Erzincan Üniversitesi'nden ve bu bölgedeki diğer üniversitelerden ne farkı olacak? diye çok sorduk. Yukarı Fırat Havzası, Tunceli, Erzincan, Elazığ, Sivas ve Malatya'yı da içeren büyük bir coğrafyadır. Diğer bölgelerde havza birlikleri kuruldu; ama biz ilk çalışmalara burada başlamıştık. Ne yazık ki burada beş ilin valisini, belediye başkanını bir kez olsun bir araya getirme şansımız olmadı. Üniversitenin dosyalarında aldığımız kararla hala duruyor. Bu toplantıda bunun anımsanması, altının çizilmesi gerekiyor. Yine yönetici arkadaşlarımızın sorumlulukları nerede paylaşacaklarının bilinmesi, yol haritasının kesin bir takvime bağlanması, akış şemasının oluşturulması, bu toplantının sonuçlarından biri olmalıdır. Yıkılmış, heyecanını yitirmiş, küçük parçalara dağılmış bir kentten Harput'tan Elazığ'dan bahsediyoruz. Ancak yinede geçmişle bugün arasında bağ kuracak işaretler, izler bulmalıyız ve yaşatmalıyız. Elazığ'da Kazım Efendi Sokağ'ın ayağa kaldıramadığımız birkaç tane ev hala dayanıyor.

Halbuki Harput'tan buraya göçenler, planlı yeni bir kent kurmuşlar. Kente farklı birimler getirmişler. Bu akış şemasını birlikte büyüklüğe ulaştırmaya çalışmışlar. Sayın valimle konuştuğumda işlerin hızlandığını, belediye ve üniversitenin de yapılan çalışmalara birikimlerini aktardığını söylüyor. Dilerim gerçekleşir.

Uzun çabalardan sonra Harput'un koruma planı bitti. Ancak, yetkili kurumlar planı yapacak insanlarda özel nitelikler aramıyor. İhale sisteminin getirdiği düşük ücretler, burada da kendini gösteriyor. Koruma çalışması yaparken sağlam belgelere dayanarak konuşmalıyız. Koruma planı bilgi, birikim, bilinç ve deneyim ister. Devlet ise birikim aramıyor, "buranın koruma planını yaptırdım" diyerek sanki doğru plan varmış gibi hareket ediyor. Aramızda bulunan Elazığlı Nevzat İlhan gibi isimler, eski belge ve bulgularla belediyemize ve diğer arkadaşlarımıza yardım etmeye hazır. Tarihi dokunun eksik yönlerini böylece tamamlamış olacağız ve koruma planı ete kemiğe bürünecektir.

Burada her şeyi söyleme hakkımız var; çünkü buralıyız. Burada alınan mesafe ne yazık ki umut ettiğimizden çok az olmuştur. Koyduğumuz hedeflerin bizim beklediğimiz oranda olması ise en büyük beklentimiz ve hakkımız. Yeni valimizle birlikte havza birliğini kısa zamanda kurulması öncelikli hedeflerimizden olmalı. Kanyonlarıyla Kemaliye, Divriği gibi bütün diğer yerleşmelerdeki değerlerimizi ortak aklın gereği bir araya getirmeliyiz. Ekonomik yapıyı, kültür öncelikli olarak belirgin hale getirecek

sistematiği oluşturmalıyız.

Mimarlar Odası'nın her kent için dosya açmasını istiyorum. Bu kentin insanlar gibi birikimlerinin de göçmesini istemiyorsak, Mimarlar Odası tarafından dosya açılmasının başlatılması gerekiyor; çünkü Elazığ, Malatya gibi bu bölgede bir dizi yer değiştiren kent var. Harput bu çalışmalar için de model olabilir. Mimarlar Odası temsilcilerinin bu önerimi gündeme almasını rica ediyorum.

Bu doğrultuda Eski Hükümet Konağı'nın, kent müzesi ve arşivine dönüştürülmesi için çalışmalar devam ediyor. Çalışmanın somuta dönüşmesi için gerekli belge - bulguların devreye girmesi gerekiyor. Bütün düşünen insanlarımızın fotoğraf ve belgelerinin bu müzede yer alması, bellek sağlamlaştırması için çok önemli. İzmir'de sevgili Piriştina, itfaiye binasının kent müzesine çevirmişti. Şimdi orası dinamik hale geldi. Ayrıca Mardin'de Türkiye'nin en büyük kent müzesinin bitirilmesi için çalışıyoruz. Müze binasının türlü engellere rağmen, inatla Mardin'e kazandırmaya çalışıyoruz.

Burada söylediğimiz sözleri söylemiş olmak için değil, eyleme geçirmek ve uygulamaya dönüştürmek için söylüyoruz. O yüzden Mimarlar Odası üyesi arkadaşlarıma şunu öneriyorum; Türkiye'de iyisini aradığımız zaman, hiçbir şeyimizin kalmayacağını biliyorum.

Böyle bir süreçte sakın "aydın" sözcüğünü bu konuda ne olduğunu bilmeden kullanmayalım. Aydın, düşündüğünü doğruladığı anda yaşama geçirmeye çalışan, biri iki yapan "en büyük benim" demeden etrafında beş büyük yaratan, mütevazılık çizgisinde yürüyerek, bilgisini yalın bir biçimde eyleme dönüştüren kimlik demektir.

75 yaşına yaklaştığım bu günlerde şunu söylemek, şunu eklemek istiyorum; çünkü masa başı eğitiminin yaşamın kendisi olduğunu biliyorum. Yaşama dönüşmeyen bilgi ve bilimin ortalıkta gezen bir olgu olduğunu da biliyorum. Üniversitesi olan Elazığ'da bunları söylemenin özel bir anlamı da vardır. Bu bölgede kültür varlıklarıyla ilgili kurullarda görev alacaklar üniversite öğretim üyelerinin kendilerine bir dizi soru sormalarının gerektiğine inanıyorum. Ben böyle bir kurula üye olabilecek niteliğe - birikime ulaştım mı? Çok özel karar bekleyen, bilgi bekleyen konulara acaba ben cevap verecek nitelikte miyim? Uygulama yapmış deneyimli bir mimarı, projen eksik diye reddederek hakkını yiyor muyum? Bu soruları sormayan, kurul üyesi olmasın. Bu mekanizmanın çürüyen yerlerini kültürümüzü korumak adına herkesi karşımıza alarak bir bütüncül koruma politikasının Türkiye'de egemen olmasını sağlamalıyız... Bunu kaçınılmaz görev bilmeliyiz.
İşte bu düşüncelerle Harput toplantısının bütün bu soru işaretlerine cevap arayan bir sonuca yönelmesini diliyorum. Sonuca ulaşacak bir toplantı diliyorum...

Birinci Oturum

"Tarihi Perspektif İçinde Harput"

Prof. Dr. Abdulhalik Bakır (Oturum Başkanı)
Prof. Dr. Nevzat İlhan
Prof. Dr. Ara Altun
Necdet Sakaoğlu
Doç. Dr. Aydın Çelik
Doç. Dr. Yusuf Örnek

SUNUCU- Panel-Forum *"Tarihi Perspektif İçinde Harput"* un sunumuyla devam ediyor. Panelistlerimizi davet etmeden önce, onların özgeçmişlerini aktarmak istiyorum sizlere. Oturum başkanı Sayın Profesör Doktor Abdulhalik Bakır, 1956'da Kerkük'te doğmuştur. 1981 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünden mezun olmuştur. 1985 yılında yüksek lisans, 1990 yılında doktorasını tamamladı, Fırat Üniversitesi Tarih Bölümünde profesör olarak görev yapmaktadır.

Profesör Doktor Nevzat İlhan, 1943 Isparta doğumlu olup, 1966 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümünden mezun oldu. Belli araştırmalarını tarihi kentlerin korunması ve restorasyonu konusunda İngiltere York Üniversitesinde doktora yaptı. Şu an Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Profesör Doktor Ara Altun 1945 yılında İstanbul'da doğdu, yüksek lisans eğitimini 1969 senesinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünde tamamladı. *"Anadolu Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi"* isimli doktora tezini 1972 senesinde tamamladı. *"Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi"* adlı çalışmasıyla 1982 yılında doçent oldu, 1989 yılında *"Ortaçağ Mimarisinin Ana Hatları"* çalışmasıyla profesör oldu. Şu an Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Başkanlığı ve İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Güzel Sanatlar Bölümü Başkanlığı görevlerini birlikte götürmektedir.

Necdet Sakaoğlu, Divriği, 1939 doğumlu, araştırmacı yazar. Eğitim tarihi ve yerel tarih konusunda çalışmaları var. İlk kitabı 1966'da yayınlanan *"Çeşm-i Cihan Amasra"*dır. Son olarak *"Bu Mülkün Kadın Sultanları"* 2008 yılında yayınlanmıştır.

Doçent Doktor Aydın Çelik 1966 yılında Elazığ'da doğdu, Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1995

yılında Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne araştırma görevlisi olarak girdi. 1997'de yüksek lisansını, 2001'de de doktorasını tamamladı. *"Fatinler Devletinin Kuruluşu"* ve *"Fatinler Döneminde Kahire Şehri"* adlı iki kitap ve Ortaçağ tarihiyle ilgili makaleler ve bildiriler yayınladı. Halen Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalında görev yapmaktadır.

Doçent Doktor Yusuf Örnek, 1955 İzmir doğumlu olup Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü mezunudur. Felsefe alanında doktora çalışması yapmıştır. 1984 yılında Hacettepe Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak göreve başlamıştır. 1987 yılında felsefe doçenti olmuştur. Turizm alanında kültürel ve tarihsel çalışmalarını sürdürmektedir.

OTURUM BAŞKANI (Prof. Dr. Abdulhalik Bakır)- Efendim salonumuza teşrif eden bütün gruplarımızı sevgi ve saygılarımla selamlıyorum. Programa göre vakitte biraz gecikme oldu, bu nedenle konuşmaları 10'ar dakikalık süreyle sınırlandırmamız gerekiyor. O açıdan hocalarımdan şimdiden özür dilerim, çünkü orada vakit olarak biraz fazla görünüyor, ama kısa tutacağız ki öğlen buraya fazla sıkıntı olmasın. 10'ar dakikada tebliğlerimizi özetliyoruz ve belki 10 dakika veya 15 dakika da sorular için süre olur, o arada hocalarımız bazı kapalı kalan konuları da açıklamaya çalışırlar.
Efendim, *"Tarihi Perspektif İçinde Harput"* oturumunda altı tane arkadaşımız, hocamız konuşma yapacaklar, bildirilerini sunacaklar. Tarihi seyir açısından ilk konuşmayı Doçent Doktor Aydın Çelik Beye veriyorum. Konusu biraz Harput'un özgeçmişi, tarihçesiyle alakalı olduğundan birinci konuşmayı Aydın Beye veriyorum. Buyurun.

1. Oturum Konuşmaları

Doç. Dr. Aydın ÇELİK

Harput Tarihi

Konumu

Harput, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat bölümünde, bu günkü Elazığ il merkezine yaklaşık 5 km kuzeydoğusunda 1280 rakımla

bölgesine hâkim bir noktada yer almaktadır. Harput'un tarihi coğrafyasının önemine etki eden en önemli özellikler arasında; güvenliğini temin edebilecek sarp kayalıklara ve yükseltiye sahip olması, Fırat nehrine yakınlığı, etrafında tarım ve hayvancılığa elverişli Uluova, Altunova ve Kuzova gibi önemli ova ve platoların yer alması, ayrıca doğu-batı ve kuzey-güney güzergâhlarını takip eden önemli ticaret yolları üzerinde yer alması, sıralanabilir. Birinci özelliği, bir diğer ifadeyle güvenliği sağlayabilecek bir coğrafyaya sahip olma özelliği, M.Ö. 2000'lere kadar varan bir kalenin inşa edilmesine, ikinci özelliği, (Yukarı Fırat Havzası) çok eski medeniyetler arasında yer almasına, -bilindiği üzere en eski medeniyetlerin büyük bir kısmı nehir kıyılarında ortaya çıkmıştı- üçüncü ve dördüncü özelliği ise insanoğlunun temel ihtiyaçlarından olan beslenmeyi karşılaması yani iktisatla alakalı olan yönünü, tamamlamaktadır.

Eski Çağlarda Harput

Yukarıda kısaca değindiğimiz özelliklerinden dolayı Harput ve yöresi en eski çağlardan itibaren burasının önemli bir konumda yer almasına neden olmuştur. Nitekim son yıllarda Harput ve civarında yapılan yüzey araştırmalarında bölgenin paleolitik, neolitik, kalkolitik ve tunç çağlarına şahitlik eden önemli buluntulara rastlanmıştır.

Harput ve yöresinin yazılı tarihine gelince, bunun Hitit tabletlerindeki bilgilere göre, M.Ö. 2000'lerde yörenin İşuwa adıyla anıldığı belirlenmiştir. İşuwa M.Ö. 1375-1335 döneminde Hitit egemenliği altına girmiştir. Elazığ yöresinde yapılan arkeolojik kazı çalışmaları da Hititlerin yöredeki egemenliği ortaya konmuştur.

M.Ö. VIII. Yüzyılda arasında yöreye merkezi Van (Tuşpa) olan Urartu devleti hâkim olmuştur. Yörede Urartu dönemi ile ilgili olarak Harput Kalesi başta olmak üzere Altınova'da Norşuntepe'de ortaya çıkarılan Urartu yerleşmesi, Palu Kalesi, Karakoçan (Bağın) ve İzoli (Kuşsarayı)'ndeki çivi yazılı kitabeler yöredeki Urartu hâkimiyetini açıkça ortaya koymuştur. M.Ö. VII. Yüzyılda Asur ve İskit akınları sonrasında Urartu devleti zayıflamış, Harput başta olmak üzere tüm yöre Med egemenliği altına girmiştir. Ama bu hâkimiyet fazla uzun sürmemiş, M.Ö. VI. Yüzyılın sonunda I. Dara döneminde Medler de Pers hâkimiyeti altına girmiştir. M.Ö. 334'te Pers imparatorluğu'na son veren Büyük İskender'den sonra tarihe karışmasıyla yöre Helenistik dönemi yaşamıştır. M.S. 309 yıllarına kadar Roma hâkimiyeti devam etmiştir. 395'te Büyük Roma imparatorluğu'nun ikiye bölünmesinden sonra yöre Sasani ve Bizans mücadelelerine sahne olmuştur. 562 yılında yapılan barış ile Fırat ırmağı sınır kabul edilmiş, Fırat'ın batısı Bizans'ta doğusu Harput ve çevresi ise Sasanilerde kalmıştır. Bizanslıların *Ziata Castellum*, dedikleri Harput VI. Yüzyıla

19. Yüzyıl başlarında Harput Gürcübey Mahallesi

1902'de Harput Sarahatun ve Gürcübey Mahallesi

kadar Bizans ile Sasani egemenliği arasında sık sık el değiştirmişse de çoğunlukla Bizans egemenliğinde kaldığı görülmektedir. Daha önce farklı isimlerin verildiği belirtilen, Harput Müslümanlar tarafından ele geçirildiğinde buraya *Ziata Castellum*'un Arapçalaştırılmış hali ile Hısnu Ziyad (Ziyad Kalesi) dediler.

Harput'un Fethi ve Türkler

Hz. Ömer döneminde (634-644) İslam orduları Suriye ve Irak'tan sonra Doğu Anadolu'ya girip bir ara (634-44) Harput'u ele geçirirler. Daha önce Bizanslılar ile Sasaniler arasındaki savaşlarda sınır durumunda olan Harput ve yöresi VII. Yüzyılın ortalarından başlayarak bu kez de Bizans ile Araplar arasındaki savaşlara sahne olmuştur. Bizans ile Araplar arasında el değiştiren Harput, 756'da Abbasî egemenliğine geçer. Bir müddet Abbasî egemenliğinde kalan Harput, tekrar Bizanslıların eline geçer. Dolayısıyla Araplar Erzurum'dan Malatya'ya ve buradan da Tarsus'a kadar uzanan bir hat boyunca asker yerleştirerek sınır boyunca üsler meydana getirmişlerdir. Arapların *Suğûru'l-İslam* adını verdikleri teşkilatın içinde yer alan Harput'un da bu dönemde söz konusu üslerden birisi olduğu belirtilmektedir. İslam orduları bu üslere yerleşerek buralardan Bizans üzerine akınlar yaptılar. Yörede türbesi bulunan Ankuzu Baba ve Fetih Ahmed Baba bu dönemin mücahitleri arasında gösterilmektedir.

Harput'un Bizanslıların hâkimiyetine ikinci defa geçişi X. Yüzyılda oldu. Bizans'ın İslam âlemine karşı giriştiği seferlerde Harput ve yöresi daima ilk hedefler arasında oldu. Nitekim bu dönemde Bizanslılar Harput'u ele geçirip burada bir vilayet teşkilatı kurarak kaleleri tahkim ettiler. Harput'ta Bizans hâkimiyeti aşağı yukarı XI. Yüzyılın sonuna kadar devam etti.

Doğu Anadolu bölgesi 1018'den itibaren Çağrı Bey komutasındaki Türk akınlarına sahne oldu. 1040'da Dandanakan savaşı ile kurulan Selçuklulardan itibaren Oğuz Türkmenleri kitleler halinde batıya doğru akmaya başladı. Türk hâkimiyetinin Anadolu'ya kaymasıyla Harput'un Türk yurdu olmasında en önemli savaşın Malazgirt meydan muharebesi olduğuna şüphe yoktur. Harput ve çevresi 1071 Malazgirt muharebesinden sonra Türklerin eline geçmiş olup yörede Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı olarak Çubuk Bey'in idaresinde Çubukoğulları beyliği kuruldu (1087). Harput'un Türkler tarafından alınmasına kadar sadece müstahkem bir kale hüviyetinde kalan bu yer, nüfus akımına uğradı ve Türklerle beraber şehirleşme süreci hız kazandı.

Çubukoğulları Beyliği'nin ömrü uzun sürmemiş, 1115 yılında Artuklu Belek B. Behram, Harput ve yöresini eline geçirerek Artukoğulları dönemini başlatmıştır. Artukoğulları'nın en

temel siyasetlerinden biri Haçlılara karşı gerçekleştirdikleri başarılı mücadelelerdir. Nitekim büyük bir muharip olan Harput'un Artuklu hâkimi Belek Gazi Urfa Kontu ve Birecik senyörü ve şövalyelerinden oluşan bazı Haçlı komutanlarını yakalayarak Harput kalesine hapsetmiştir. Zaten kendisi de Haçlılara karşı giriştiği bir seferde şehit olmuştur. Belek Gazi'nin 1124 yılında ölümünden sonra Harput, Hısn-ı Keyfâ Artuklu Hükümdarı Davut'un eline geçmiştir. Bir müddet sonra Davut'un kardeşi İmameddin Ebubekir tarafından Harput'ta, "Harput Artukluları" diye bilinen bağımsız bir beylik kurulmuş ve adına para bastırmıştır (1185). Ondan sonra gelen Hızır ve Nureddin Artuk Bey Eyyubilere tabi olmuşlardır. Artuklu hâkimiyeti 1234 yılına kadar sürmüştür. Burada yetişen bilginler ve sanatkârların bıraktığı maddi ve manevi eserler Artuklu döneminin Harput Türk-İslam kültürü ve medeniyetinde son derece önemli bir yeri olduğunun kanıtıdır. Özellikle Artuklu hükümdarlarından Fahreddin Karaaslan'ın Harput tarihinde unutulmaz yeri ve eserleri vardır. Nitekim 1148-1174 yılları arasında Harput'ta hüküm sürmüş olan Fahreddin Karaaslan burada meşhur Ulu Cami'yi inşa etmiştir. Alacalı Camii'de bu dönemin eseridir. Yine Artukoğulları döneminde bir hastane, birçok çeşme, türbe, saray inşa edilmiştir. Harput kalesi önemli bir onarım görmüş ve bazı eklentiler yapılmıştır. Yine kalenin hemen dibinde Süryani Kilisesinin Artuklu Hükümdarı Fahrettin Karaaslan tarafından yapıldığı kanaati vardır.

Geçici bir süre Harizm sultanı tarafından zapt edilen Harput 1230 yılında Moğolların eline geçmiştir. 1234 yılında Artuk hanedanlığına Alaaddin Keykubat tarafından son verilmiş, 1234 yılından itibaren Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Türkiye Selçukluları devrinde Harput bir subaşı tarafından idare edilmiş, bu devirde "Arap Baba" türbe ve mescidi hariç önemli bir eser günümüze kadar gelmemiştir. 1243 Kösedağ Savaşı'ndan bir süre sonra da İlhanlılar tarafından zapt edilmiştir.

XIII. Yüzyılın sonlarında Anadolu Selçuklu devletinin sona ermesi ile Anadolu'da beylikler dönemi başladı. XIV. Yüzyıl ortalarında bir süre Harput Eretnalılar ile merkezi Elbistan olan Dulkadiroğulları arasında mücadele konusu olmuştur. 1376 yılında Dulkadirli Halil Bey tarafında şehir ele geçirilmiştir. Kalenin batı ve doğu duvarlarında yıkılan burçlardaki kitabelerde Halil ve İbrahim Beylerin Harput kalesinde tamirat yaptırdıklarına dair bilgi yer almaktadır. Dulkadirli Kadı Burhaneddin, Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletleri arasında sık sık el değiştirdikten sonra Harput, 1465 yılında Akkoyunlu Uzun Hasan tarafından zapt edilmiş ve 40 yıl kadar Akkoyunlular'ın idaresinde kalmıştır. Bu dönemden günümüze kadar gelen en önemli eser olarak

Sara (Saray) Hatun Camii'dir.

1507 yılında Akkoyunlu devletine son veren Safevilerin eline geçen Harput yöresi sekiz yıl sonra 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zaferinden sonra Osmanlı hâkimiyetine girdi. Arkasından şehir aynı adla kurularak Diyarbakır eyaletine bağlanan sancak merkezi oldu. Sancağın ilk tahriri 1518 Eylül'ünde tamamlandı. Bu tahrire göre Harput on üç mahalleden meydana geliyordu ve bunların dokuzunda Müslüman, dördünde gayr-i Müslim halk oturuyordu. 1523'teki tahrire göre, Müslümanların mahalle sayısı on dörde çıkarken, gayr-i Müslimlerin mahalle sayısında bir değişiklik olmadı. 1566'da biri hariç 1523'teki mahalleler aynen kaldı. Şehrin girişinden başlayarak kalenin önüne kadar inen caddenin iki yanında yer alan Müslüman mahallerinden kalabalık olanları 1523-1566 tahrirlerine göre Molla Seydi Ahmed, Cami-i Kebir, Arslaniye ve Mescid-i Müderris mahallesi idi. Nispeten yoğun bir yerleşmenin görüldüğü Gayr-i Müslim mahallelerinin en kalabalıkları ise şehrin Elazığ'a bakan batı tarafındaki Gürcü Bey ile doğu yamaçlarındaki Norsis mahalleleri idi. XVI. Yüzyıl boyunca yapılan üç ayrı tahrire göre Şehrin yaklaşık nüfusu; 1518'de 6.000, daha sonra nüfusu giderek artmış ve bu rakam 1523'te 8.300'ü, 1566'da 13.400'ü geçtiği hesaplanmıştır. 1516-1566 yıllarında toplam nüfusun %54-62'sini Müslümanlar, %38-46'sını gayr-i müslimler teşkil etmekteydi. Aynı yüzyılda Harput ve çevresinde çok sayıda cami ve mescid yanında 3 adet Medrese, 9 adet zaviye, çarşılar, 3 adet umumi hamam bir bedesten ve bir de XII. Yüzyıla varan bir darphanenin mevcudiyetinden bahsedilmektedir. Harput'un nüfusu XVII. Yüzyıla kadar sürekli arttı. Ancak. Kısa müddet sonra Celali isyanları sırasında tahribata uğraması, mesela 1605'te Tavil Mehmed'in kendisini burada kuşatan Karakaş Ahmet Paşa'nın kuvvetlerine karşı koruyabilmek için bir kısım evleri yıktırıp taş ve kerestelerini harap haldeki surların tamirinde kullanması ve ağırlaşan vergiler gibi sebepler yüzünden nüfus, azalmaya başladı. Yine bu yüzyılın ortalarına ait bir avarız tahrir defterine göre şehirde nüfusun 4.000-5.000 dolaylarına düştüğü anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi ise hisar içinde mübalağalı ve yuvarlama bir rakamla 1000 kadar toprak örtülü ev ile eski bir camiin bulunduğunu ve dış surların harap olduğunu belirtmektedir. XVII. Yüzyıla gelindiğinde şehrin önemi biraz daha arttı ve nüfusu da buna paralel olarak arttı. Burayı ziyaret eden batılı seyyahlar yüzyılın ikinci yarısında nüfusun 25.000'i aştığını belirtirler. V. Cuinet XIX. Yüzyılın sonlarına doğru Harput'un nüfusu hakkında verdiği rakama göre 20.000 olup, bu nüfusun %63'ü Müslüman, geriye kalanı da gayr-ı müslimdir. Ancak onun verdiği rakamların bu konuda araştırma yapanlar tarafından pek

sıhhatli olmadığı ve bu rakamların 1893 nüfus sayımların pek uymadığı belirtilmektedir.

Osmanlı hâkimiyeti döneminde Harput, Basra ve Bağdat'tan Diyarbakır'a gelip Malatya ve Sivas istikametinde devam eden ticaret yolunun üzerinde bulunuyordu. Bu yol aynı zamanda askeri amaçlarla da kullanılıyordu. Aynı şekilde bir yol da Bingöl ve Muş üzerinden Van iline ulaşıyordu. Bu kervan yolları Harput için önemli gelir kaynağı durumundaydı. 16. ve 17. Yüzyıllarda gelip geçen ticaret mallarından alınan vergiler mühim bir meblağ teşkil ediyordu. Harput aynı zamanda çevresinin sanayi merkezi durumundaydı. Dericilik, demircilik ve bakırcılık çok gelişmişti. Sadece çeşitli kumaşların renklendirilip desen verildiği boyahanenin geliri 1518'de 44.000, 1523'te 62.000, 1566'da 122.000 akçe idi. 17. Yüzyıl ortalarında Evliya Çelebi Harput'ta 600'den fazla dükkân bulunduğunu kaydetmektedir.

Bazı şehirlerin zaman kesiti içerisinde farklı nedenlere veya faktörlere bağlı olarak önemini veya fonksiyonunu yitirdiği, buna bağlı olarak tamamen veya kısmen harabeye dönüştükleri, daha çok görülmüş şekliyle de yer değiştirdikleri bilinen bir gerçektir. Tarihi Harput şehri de bu tanıma giren şehirlerden birisidir. Neticede yerleşmeye elverişli olmayışı, tabiat şartlarının zorluğu, iaşe teminindeki güçlük ve ulaşım problemleri, Harput'un daha fazla gelişmesini önlemiştir. 1834'te doğu eyaletlerini ıslah etmek üzere Reşit Mehmet Paşa ovada yer alan Agavat mezrasını merkez haline getirince daha sonra teşkil edilen Ma'muratu'l-Aziz (Elazığ) vilayetinin merkezi Harput'tan buraya taşınmış aynı yıl hastane, kışla ve cephane binaları yapılmış, vilayet merkezi, Harput'tan buraya nakledilmiştir. Ulaşımın ve en önemlisi de demiryolunun Avagat mezrasından geçmesi vs. nedenlerden dolayı Harput uzun süre elinde tuttuğu stratejik ehemmiyetini zamanla buraya devretmek durumunda kaldı.

Tanzimat sonrasında Harput eyalet olarak düzenlendi. Harput'a merkez sancağından başka Malatya Behisni (Besni) ve Maden sancakları bağlandı. 1846'da ilk kez yayınlanan Devlet Salnamesine göre, Harput eyaletine Arapkir, Malatya ve Behisni sancakları bağlandı.

1867 Vilayet nizamnamesi uyarınca oluşturulan Mamuret'ül-Aziz Sancağı, Diyarbakır Vilayetine bağlıydı ve Harput, Arapkir, Ergani, Maden, Malatya, Hısni Mansur (Adıyaman) ve Palu kazalarını kapsamaktaydı. 1871'de Diyarbakır'dan bağımsız, 1877'de de Vilayet durumuna getirildi. Osmanlı devletinin son yıllarında Malatya ve Dersim sancakları da buraya bağlanmış, 1921'de bu iki sancak Elazığ'dan ayrılmıştır.

19. Yüzyılın ikinci yarısında ve 20. Yüzyılın başlarında Ermeniler arasında Protestanlık'ı yaymaya çalışan Amerikan misyonerleri buraya yerleşmişler ve 1876'da bir kolej açmışlardır. I. Dünya Savaşı sırasında şehrin Ermeni nüfusu başka yerlere nakledilirken Müslimler ise İsmail Paşa'nın teklifi ile 1867 yılında Ma'muratu'l-Aziz adı verilen yeni yere göçtü. Böylece halk arasında "Yukarı Şehir" denilen yaşlı Harput kendi kaderine terk edildi.

Harput medreseleri etrafında bulunan il ve ilçelerden gelen talebelere verdiği eğitim öğretim hizmetleri sayesinde çok sayıda vasıflı âlim ve sanatkâr yetiştirmiştir. Bu anlamda Harput bir bölge üniversitesi rolünde idi. Kezâ, yöre insanı divan edebiyatı konularına hâkim olmuş, Fuzuli ve Nedim gibi şairlerimizin şiirlerini bestelemişlerdir. Bu dönemde musikide de önemli gelişmeler olmuş ve divan geleneği ile halk geleneğinin kaynaşmasından oluşmuş bir müzik kültürü ortaya çıkmıştır. Harput, kendine has bir folklor ve edebiyat geliştirmiş ve Türk kültür tarihi içerisinde nadide bir yere sahip olmuştur.

Sonuç olarak, Harput ve çevresinde Urartulara kadar varan kalesi dışında, Artuklu, Akkoyunlu ve Osmanlı Dönemi dinsel, askerî ve sivil yapılarının ilginç mimari örnekleri bulunmaktadır. Günümüze kadar gelebilen bu eserler, yaşlanan insan misali elinden tutulmak ve ilgilenmek gereğini fazlasıyla hak eder niteliktedir. Bu vesile ile düzenlenen bu paneli önemsiyor, emeği geçenlere ve siz değerli dinleyicilere saygılarımı sunuyorum.

Bibliyografya

Ahmet Aksın, **19.Yüzyılda Harput**, Elazığ, 1999.
Ahmet Halaçoğlu, "Elazığ", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 10, İstanbul, 1994.
Aydın Çelik, "Hısn-ı Keyfâ Artukluları", **Türk Dünyası Araştırmaları (Mart-Nisan 2006)**, Sa, 161, İstanbul.
Besim Darkot, "Harput", **İslam Ansiklopedisi**, 5/1, Eskişehir,1997.
Ertuğrul Danık, **Ortaçağ'da Harput**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001.
Fikret Karaman, "Harput'un B ilim ve Kültür Hayatına Son Dönem Müftülerinin Katkıları", **Dünü ve Bugünüyle Harput**, C. II, Elazığ, 1999.
Heyet, "Elazığ", **Yurt Ansiklopedisi**, C, IV, 1982, İstanbul.
Mehmet Ali Ünal, "Harput", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 16, İstanbul, 1997.
Mehmet Ali Ünal, **XVI. Yüzyılda Harput Sancağı** (1581-1566), T.T.K., Ankara, 1989.
Muhammet Beşir Aşan, "Harput Ulu Cami Minberi" **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.1, Sayı: 2 (1987).
Muhammet Beşir Aşan, **Elazığ, Tunceli ve Bingöl İllerinde Türk İskân İzleri (XI-XIII. Yüzyıllar)**, Türk Kültürü Arş.Enst, Yay., Ankara, 1992.
Nureddin Ardıçoğlu, **Harput Tarihi**, II. Baskı, Ankara, 1997.
Osman Turan, **Doğu Andolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul, 2001.
Osman Turan, S**elçuklular Tarihi ve Türk –İslam Medeniyeti**, İstanbul, 2003.
Saadettin Tombul-Sabri Karadoğan, "Harput'un Kuruluş Yeri ve Şehrin Fonksiyonunu Yitirmesi Üzerinde Etkili Olan Doğal Çevre Faktörleri", **Dünü ve Bugünüyle Harput**, C. II, Elazığ, 1999.
Tetip Komitesi, Elazığ İl Yıllığı'92, Ankara.
Yusuf Baluken, "Harput Artukluları", **Artuklular** (Ed., İbrahim Özcoşar), C.I, Mardin, 2008.

Yüksel Arslantaş, **Tarih Öncesi Dönemde Elazığ ve Yöresi** (basılmamış kitap), Elazığ.
www.elaziz.net/tarih/elazigtarih.htm#g_tarihi

OTURUM BAŞKANI- Hocam, yani Harput'un yani özgeçmişi böyle 10 dakikaya sığacak bir şehir değil, fakat tabii zamanımız çok dar olduğu için, arkadaşlarımız mümkün mertebe zamana riayet etmeleri gerekmektedir. Profesör Doktor Ara Altun Hocamızı tebliğini sunmak için kürsüye davet ediyorum.

Buyurun.

1. Oturum Konuşmaları

Prof. Dr. Ara Altun

Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Tabii öncelikle bu çok ilgi çekici olacağını sandığım panel-forum toplantısına beni de davet ettiğiniz için çok teşekkür ederim. Ben 1968'de Metin Sözen'in peşinde başladığım işlere devam ederken ilk defa Harput'a geldim ve kapıdan girerken, yaşlıca bir adamla 8 -10 yaşındaki bir çocuk, Balak Gazi Destanı söylüyordu.

Sonra bu Mardin'de çalışmak, arkasında Artuklu mimarisi üzerinde çalışmam var, dolayısıyla Harput'la da yakından ilgilendim. Benim bugün algıladığım bir şey oldu: Türkiye'de pek çok tarihi kentte, pek çok kentsel oluşumda 1982'lerden beri koruma amaçlı imar planları yapıldı, ama neden Koruma Amaçlı İmar Planı Harput'ta yeni bitti ve onaylandı. Ben bunun daha önce olup bittiğini zannediyordum, haberim yoktu. Önce uçaktan inerken Oktay Ekinci'yle konuştuk, sonra burada bu açıklamalar yapılınca, doğrusu biraz hayret ettim, yani biraz geç kalındı gibi geliyor.

Tabii Side gibi, başka içinde yerleşme potansiyeli olmayan diğer kentler gibi, Nevzat İlhan hocaya takılıyor gibi geliyor bana, ama neyse beni susturur birazdan, tehlike olmadığı için mi acaba? Tehlike yoksa, yani yerleşim birimiyle eğer korumada zorlanacaksak, bu sefer de terkedilmişlikten zorlanıyoruz, birtakım şeyler kayboluyor. Metin Sözen konuştu, dedi ki, benim doğduğum evi aradık, ama bulamadık. Doğru mu, doğru. Peki, neyse. İlk konuşmayı yapan Aydın Çelik, tarihçi meslektaşımız Harput'un tarihinden bahsetti, ben tarihinden bahsetmeyeceğim tabii.

Aslında ben buraya gelirken bunun bir panel olacağını düşünüyordum, bir tebliğ falan diye de hazırlanmadım, ama benim burada söylemek istediğim bir şey var: Harput'un Kalesinin onarımında son derece de ilginç birkaç not var. Bu notların birinde macaristanın ayrı taşları kullanılarak bir kulenin onarıldığından bahsedilir. Rahmetli Ertuğrul Danık da bunu bir yerde not etmişti. Onun da vefat ettiğini doğrusu geçen hafta Denizli'deki halı sempozyumunda öğrendim, geç öğrendim ve çok üzüldüm, çünkü Harput ve çevresi için çok ciddi çalışmalar yapan bir sanat tarihçisi olarak tanımıştım kendisini, ama buradaki sunum da çok hoşuma gitti, yani onun anısına yapılan böyle bir sunum, ona bir vefa borcu gibi geldi bana sanki. Keşke bunu hep yapabilsek diye düşündüm.

Maristan son derece de önemli bir şey, yani bizler biliyoruz da maristan hastane anlamında, şifa yurdu anlamında kullanılan bir terim ve ilginçtir Anadolu'da, Mardin'de Artukluların bir maristanı vardır ki, Anadolu'nun belki en eski maristanı olarak bilinir ve benim orada yaptığım çalışmalardan edindiğim bir sonuca göre de orada doğal kaynak suyunun kullanıldığı çıktı. Hamamla beraber teşkilatlanmış bir yapı topluluğudur, çok azı kalmıştır onun. Sonra bütün tıp tarihi kitaplarında hep anlatılan bir şey vardır, Artukluların Zengilerle çok yakın ilişkisi vardır, Halep, Şam vesairedeki maristanları, yani kurum olarak, hem tıp medresesi, hem onun yanında uygulama hastanesi, yani bugünkü anlayışımız gibi yapılan yapılara çok büyük önem verdiklerini anlıyoruz.

Bir parantez açıp bir şeye değinmek isterim: İster Anadolu Selçukluları, tarihçi dostlarımızın Türkiye Selçukluları dediği ve bizim de öyle olması gerektiğini düşündüğümüz Türkiye Selçuklularının Anadolu'da ilk büyük programlı yapısı da yine bir hastane ve tıp medresesi, Kayseri'de Çifte Medresedir. İlk büyük programlı yapıdır, yani Konya Alaaddin Camii daha çok Artuklu mimari programlaması için değil, ama Harput için son derece de önemli olacak. Harput'un başka çok önemli bir yapısı var, o da Ulu Cami, çünkü Harput Ulu Camii bütün Selçuklu cami mimarisinin içinde gelen çok ilginç bir yapı, bakın taş mimari geleneği olan Anadolu'nun bu çevresinde özellikle, tuğla kullanılmıştır, yani yapı malzemesi İran coğrafyasında Büyük Selçuklunun kullandığı tuğla malzemedir, ilginçtir. Yatayda plan tasarımlı olarak baktığınız zaman, Artuklu camilerinin evet, o mihrap önünde, yani ön safları genişleyen, bu ön safları yatay olan şeyini kullanmıştır, ama iki eyvanlı bir avlusu vardır. Böyle açıkça bir cami mimarisi Anadolu'da bu örnekle hemen hemen ilk uygulamasını burada, yani Harput'ta ortaya koymuş oluyor gibi gelir. Bunun diğer bir örneği de, mimarlık tarihiyle uğraşanlar çok iyi bilirler, Malatya Ulu Camisidir ki, o da Selçukludur ve

Harput Kalesi

ondan sonra da Kayseri'deki Ulu Cami var vesaire gibi bu tipolojiyi uzatabiliriz, ama hem tuğla malzemenin, yani Büyük Selçuklu mimarisinde kullanılan malzemenin burada ki burası taş ülkesi, yani Harput'un bir adı da *"Taş Kale"* değil mi? Yani *"Süt Kalesi, Taş Kale, vesaire, vesaire"* böyle bir yerde de tuğla malzemeyle çok da başarılı bir örnek elde edilmiştir.

Sayın Başkan bana yan yan bakmaya başladı, tabii uzatıyorum gibi geldi bana da, daha varmış. Harput'un tabii ki Artuklu tarihi içinde başka önemleri de var, arkadaşımız burada anlattı, yani Harput Ulu Camiinde mimber evet, Çubukoğlu adına veriliyor, yani daha erken gibi görünüyor, ama mimber değişken bir eleman, yani taşınabilir, üstelik de o dönemde, hatta daha erken dönemlerde bile bu söz konusudur, bildiğimiz bir gerçek var: Mustafa Cezar o ticari yapılar, kocaman kitabında bir ara başlık olarak çok güzel özetlemiştir, ama kimsenin de farkında olduğunu zannetmiyorum. Tarihçi geleneğinden geldiği için çok iyi buna değinmiştir. Belli bir cemaati olan yere erken dönemde halife, sonra da Selçuklu sultanı tarafından minber vazedilir, yani minber gönderilir hatta. Böyle bir gelenek vardır. Çubukoğlu döneminde Harput'ta bir cemaat konuşabildiği için, herhalde bu minber burada başka

bir yapıda kullanılmak üzere, daha öncekiyle belki bu yapıda kullanılmak üzere gelmiş olabilir, yani değişen bir nesne, bir cami mobilyası mı diyelim, şimdi şehir mobilyası diyorlar ya, onun gibi, yani oradan oraya taşınabilen bir öğe olduğu için, onu tarihlemede kullanmak her zaman için doğru değil, kitabemiz falan yok gibisinden.

Ulu Caminin avlusundaki Karaaslan'ın kitabesi de son derece önemli bir kitabedir, yani sosyal tarih açısından da son derece önemlidir. O bir yapım kitabesi değildir, Zeki Oral onu gayet güzel açıkladı sonra, doğru dürüst okudu. Onu hepimiz eskiden değil mi, onarım Kitabesi zannederdik. Hâlbuki kitabesi değil, doğrudan doğruya gücü olmayanlardan vergi alınmamasına yönelik bir ferman. Biz çok iyi biliyoruz, arkadaşımız satır aralarında bahsetti, bu politika sayesinde Mardin'de, Diyarbakır'da, Hasankeyf'te yaptıkları gibi Artuklular, pek çok çevreden üretebilecek kişileri kendi topraklarına çekmişlerdir ve böylece düşük, ama fazla sayıda vergi aldıkları için de pek çok yapı yapma imkanına sahip olmuşlardır. Bu son derece de önemlidir.

Ulu Camii

Çubukoğulları'ndan sonra, tabii Harput'u egemenliğine alan kişi, demin söylediğim o Harput'ta Balak Gazi Destanı diye birdenbire yayılan destanın sühyesi olan Artukoğlu Belek. Artukoğlu Belek özellikle Haçlı Seferlerinde müthiş bir adam, müthiş bir strateji geliştiriyor. Şimdi de Nevzat'ın alanından vazgeçtim, tarihçilerin alanına biraz girmeye çalışıyorum. Hakikaten çok ilginç bir adam, çünkü çok süratle hareket ediyor, bu Türkmen atlılarında böyle bir şey var zaten, yani müthiş. Şimdiki bile olanaklarla aklımızın alamayacağı derecede, adam bir bakıyorsunuz bir gece Halep'te at sırtında, bir bakıyorsunuz Mardin tarafında, bir bakıyorsunuz Urfa tarafında, yani çok enteresan bir adam ve üç haçlı senyörünü bir gece baskınında yakalıyor. Bunların birisi Pruskalı, birisi Urfa Kontu ve birisi de Birecik Senyörü bunları getiriyor, Harput Kalesine hapsediyor, fidyelerini alıyor falan, yani son derece de ilginç bir adam ve Halep tarafına doğru da topraklarını genişletebiliyor. Nitekim Halep yakınında Küçük Memliç Kalesinin kuşatmasını denetlerken, kaleden atılan bir okla şehit oluyor.

İbrahim Artuk, sonradan Artukoğlu Belek Gazinin mezarı diye bir makale yayınladı. Ben de çok eski bir yayında, siyah beyaz bir fotoğrafını görmüştüm ve hep merak ederdim. Biz eskiden, Metin Sözen ağabeyimiz çok iyi bilir, sarma filmlerle siyah beyaz çektiğimiz fotoğrafları, filmleri, sıcakta otobüste giderken bazen akar, bir şeyler olur, öyle koşullarda çalıştık ve çok merak etmeme rağmen Suriye'ye ancak geçen sene ve bu sene gidebildim. Geçen sene Halep'e gittim, bu Artukoğlu Belek'in mezarı Halep Kalesinde, Makam-ı İbrahim içindedir, ama çok da ilginç bir lahdi var, bir mezartaşı diyelim, bir lahit şeklinde, onun da Şam Milli Müzesinde olduğunu biliyordum. Oraya gittiğimde biraz aradım ve madem ayın 5'inde de Elazığ'a gidiyorum, hadi o kaçak çektiğimiz, bir arkadaşıma onu kaçak çektirttim, çünkü fotoğraf çektirtmiyorlar, ama istendi mi falan da çok uzun iş. Arkadaşlardan rica etsem, onun iki cepheden fotoğrafını getirdim ve Harput'un ünlü adına destanlar düzülen ve bugüne kadar gelen Balak Gazi'sinin Şam Milli Müzesindeki onarılmış, teşhire alınmış lahdi.

Başkan çok fena baktı, ben bitiriyorum izninizle. Maruzatım bu kadar, teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Değerli bilgilerinizden dolayı ve Hocamızın çok derin eserleri var, çalışmaları var, Türkiye'de tanınan bir hocamız, teşekkür ederiz.

Efendim üçüncü konuşmacımız olarak Profesör Doktor Nevzat İlhan Hocamızı takdim ediyoruz.

Buyurun.

1. Oturum Konuşmaları

Prof. Dr. Nevzat İlhan

Teşekkür ederim sayın başkan. Ben bu anlamlı toplantıya davet eden ve bana elli yıl sonra ' Harput'u' hatırlatan Elazığ Mimarlar Odası Başkanı Mithat Coşkun'a içtenlikle teşekkür ederim. Konuşmamı dört ana başlık ve sonuç olarak sunmak istiyorum.

Harput ve Ben

Bu sunuşun bana göre başlığı 'Harput u okumak' veya 1900 olmalıdır. Benim Harput la ilgim sülalem nedeni iledir. Hoca Camiinin karşısında Büyükdede evimiz varmış. Muhtemelen yaşayan en yaşlı Harput lu olan amcam 1914 doğumlu göz doktoru Nurettin İlhan'dan Harput bilgilerim ondan aldım, 1955 yılı imar paftası altlığı verileri konfirme edilmiştir.

Ben Harput'u 15 yaşlarıma kadar (1955 lere kadar hatırlıyorum). Bu Harput'u gördüm, dokundum, yaşadım. Buzluğu ile Ejderha Taşı ile Bağları ile ve de tabiatı ile Aşağı Şehir Elazığ ile.

Şimdi bir bilim adamı olarak aradan geçen 50 sene sonra Harput'a bir şeyler verebilmek için Mithat Başkan'dan dökümanlar ve haritalar istedim, dersimi çalıştım.

Temel Kaynaklar ve Hareket Noktaları

Harput konusunda her çalışanın olmazsa olmaz ilk kaynağı İshak Sunguroğlu'nun *"Harput Yollarında"* adlı eseridir. Yıllar içinde Harput'ta Türk Devleri Eserleri ve Kent Tarihi ile ilgili çeşitli araştırmaların yapıldığı bilinmektedir.

24 -27 Eylül 1988 tarihinde Elazığ'da yapılan *"Dünü Ve Bugünü İle Harput Sempozyumunun"* 2005 yılında Doç. Dr. Fikret Karaman tarafından yayımlanan 2 cilt sempozyum kitabını önemsiyorum.

Çeşitli disiplinlerin yer aldığı bu bilimsel toplantıda Harput için yol haritası olarak belirlenecek son derece önemli öneriler yapılmıştır. Bu öneriler ve ek görüşlerimi sonuç kısmında ana hatları ile sunacağım.

Sırası gelmişken Harput Tarihsel Gelişimi konusunda unutulmaz

çalışmaları bulunan çok yakında kaybettiğimiz Ertuğrul Danık'ı saygı ve rahmetle anıyorum.

1955 imar haritası altlığında eğer iyi okunursa "Harput 1900" dokusu aynen görülebiliyor.

Bu nedenle, bugün epeyce niteliğini yitirmiş kent ile ilgili herhangi bir yenileme ve canlandırma projesi ele alındığında bu dokudan yararlanılması şarttır. Mevcut koruma amaçlı imar planında ben maalesef bu dokusal boyutu göremedim. Kaldı ki Harput 1900 fotoğrafları ile bu doku bütünleşebilir ve hiç değilse "Restitüsyon" boyutunda Harput'u okumak ve maket ile yaşatmak, bazı noktalarda pilot proje rehabilitasyonları gerçekleştirmek mümkün olabilir.

Harput Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Düşünceler

Bizler, tarihi kent morfolojileri üzerine çalışan uzmanlar için; kentin kurulma nedenleri niçin orada kurulduğu, doğurucuları, anıt eserlerinin inşaat ve onarım tarihleri, çeşitli dönemlerde oluşmuş mahalleleri önemli veri tabanını oluştururlar. Bu parametrelerle Harput'a baktığımda kentin kuruluşunda önemli üç su kaynağı bulunduğunu saptadım. Kentler su ile yaşarlar.

Dabakhane Deresi ve Dabakhane su kaynakları

1930'lu yıllarda Harput Kurşunlu Camii ve Hükümet Konağı (Yanan Mektep) civarı

Şehroz Mahallesine Kırkgöz
Pınar kaynakları

Esediye Mahallesi Hamamı arkasındaki
Esediye Pınarı kaynakları

Bu su kaynakları yanı sıra Harput'ta bugün hala ayakta bulunan kültür varlıklarının tarihlerine dikkat edecek olursak:

En eski yapının Dabakhane Deresine bakan Kale yamacındaki Meryem Ana Süryani Kilisesi olduğunu görüyoruz. Daha sonra bu yörelerde Gürcü Bey, Sinavut ve Sinoris Ermeni Mahalleleri gelişecektir.

Harput Ulu Camii kentin bugünkü merkezinde değildir. Oysa biliyoruz ki Ulu Camiiler ve çarşılar kentin merkezini oluştururlar. Demek ki ilk merkez bugünkü Sara Hatun Camii ve etrafındaki çarşı bölgesinde değil Ulu Camii yöresinde ve Esediye Mahallesine doğru oluşmuştur. Yapı tarihleri bu olayı doğrulamaktadır.

15. Asırdan itibaren gelişme batıya doğru yayılmış evvelce mevcut Hüseynik-Buzluk, güney-kuzey yol eksenine dik doğu-batı ekseni yani Kayabaşı Kale Hamamı ana yolu oluşmuştur. Bu eksenin temel doğrucusu Sara Hatun Camii, çevresindeki Arasta ve Çarşılar, Hamamlar, Çeşmeler, Türbelerdir.

Harput'un demografik gelişimi ve nüfus hareketleri belgelerinde kentin Müslüman nüfusu yanı sıra yoğun Ermeni (Hristiyan) nüfusuna sahip

Harput Darkapı girişinden soldaki evler

olduğu görülüyor.

Harput 1900 de sur içindeki Müslüman Mahallelerinin yanı sıra sur dışında dört Ermeni mahallesinin bulunduğu anlaşılmaktadır. İç kale civarında Gürcübey, Norsis ve Sinabut mahalleleri, sur dışı Dağ Kapı civarında Şehroz Mahallesi bulunduğu ve Fırat Amerikan Kolejinin (Garmir - Kırmızı Kolej) bu bölgede bulunduğu bilinmektedir.

Kale içinde 20 müslüman mahallesi bulunmaktadır. Harput'un mahalleler listesi şöyledir.

Kayabaşı Mahallesi
Sarahatun Mahallesi

1950'li yıllarda Harput Sarahatun Camii

Ahmetbey Mahallesi
Şehroz Mahallesi
Ağa Mahallesi
Meydan Mahallesi
Müderris Mahallesi
Cami- i Kebir Mahallesi
Ahi Musa Mahallesi
Arslaniye Mahallesi
Gürcübey Mahallesi
Kara Sufi Mahallesi
Zahiriye Mahallesi
Norsis Mahallesi
Sinabut Mahallesi
Alaca Mescit Mahallesi
Mesci- i Ortak Mahallesi
Çelebi Mahallesi
Hoca Hasan Mahallesi
Kale Mahallesi

Kale Hakkında
Harput Kalesi Roma Kastellum'un ağırlıklı görünüyor. Edirne sur içi 600m - 600m dir. Harput Kale içi yaklaşık 800m - 1000m'dir. Her ikisinin de iç kalesi vardır. Ancak kent surlarının yalnızca güney kısımları kısmen mevcut olup diğerlerinin okunması mümkün görünmüyor.

Esediye Mahallesi yönündeki kuzey sur dışı yerleşmesi mağaralar bu yönde araştırmalarda belirleyici olabilirler.

Sonuç ve Öneriler:
"Harput 1909" ile ilgili 22 Müslüman

Kaynak: *Prof. Dr. Saadettin Tombul – Arş. Gör. Sabri Karadoğan (Dünü ve Bugünü İle Harput Sempozyumu Cilt:2 Sayfa: 320)*

ve 4 Ermeni Mahallesini, Kültür Varlıkları Yapılarını içeren haritalar Mimarlar Odası Başkanı sayın Mithat Coşkun'a teslim edilmiştir.

Yine aynı şekilde "Harput 1909" kent dokusunu tamamı 1955 imar planı altlığı olarak temin edilebilir ve çalışmalarda fotoğraflarla dün - bugün bağlantısı kurulabilir.

Kale önü meydanındaki Klasik Hamam restore edilerek Harput Enformasyon ve Kültür Merkezi şeklinde değerlendirilebilir, çevresi tanzim edilebilir. "Harput 1909" restitüsyon maketi ve fotoğraf sergisi burada sunulabilir. Kafeterya hizmetide verilebilir.

Esediye Hamamı ve Çeşmesi restore edilebilir ve çevresi ile rekreasyon alanı olarak değerlendirilebilir.

Sare Hatun Camii karşısında ve çevresinde birkaç modül Arasta restitüsyonu yapılabilir ve arasta ve çarşılar parselasyon dokusu zeminde granit küp taşlarla gösterilebilir.

HARVAK mutlaka desteklenmelidir. Harput'ta yapılacak restorasyon ve koruma çalışmalarının HARVAK kanalı ile mimarlar odası ve ÇEKÜL denetiminde uygulanması kalite kontrol açısından zorunludur. Valilik ve Belediye Başkanlığının bu konu hakkındaki hassasiyetleri beklenmektedir.

Elazığ'da Eski Hükümet Binasın da gerçekleştirilecek kent araştırmaları merkezindeki belgelerin bir sureti Harput'ta bulundurulmalıdır.

Harput'un rehabilitasyonu için 1995 sempozyumunda ve bu toplantıda yapılan önerilerle bir "Harput Deklarasyonu" yayınlanmalı ve bu belge YOL HARİTASINI oluşturmalıdır.

Beni dinlediğiniz için teşekkür eder sevgiler saygılar sunarım.

OTURUM BAŞKANI- Sayın Profesör Doktor Nevzat İlhan Hocamıza teşekkür ederiz, bu değerli bilgilerden dolayı. Efendim, Necdet Sakaoğlu Hocamızı tebliğini sunması için takdim ediyorum, buyurun Hocam.

NECDET SAKAOĞLU- Teşekkür ederim, Sayın Başkan. Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Şunu görüyorum ki, maç seyrederken, sohbet ederken, her yerde zaman çok kolay kullanılıyor ve hiç acınmıyor zamana. Sadece bu tür sunumlarda zamana çok az, dakikalar ayrılıyor. Ben Sayın Başkanın verdiği 10 dakikayı daha da kısaltmaya çalışacağım, 7-8 dakikada bitireceğim, ama inanınız belki Harput için Mithat Beyefendinin, Mustafa Beyin ricaları üzerine belki 15 günden fazla çalıştım. Onu burada 10 dakikaya sığdırmama imkan yoktur, birkaç şey söyleyip bitirmek durumundayım.

OTURUM BAŞKANI- Hocam 15 dakika süreniz var. Buyurun

Kayabaşı'ndan Harput'un görünümü

1970'li yıllarda Ağa Camii yanındaki konak

1. Oturum Konuşmaları

Necdet Sakaoğlu

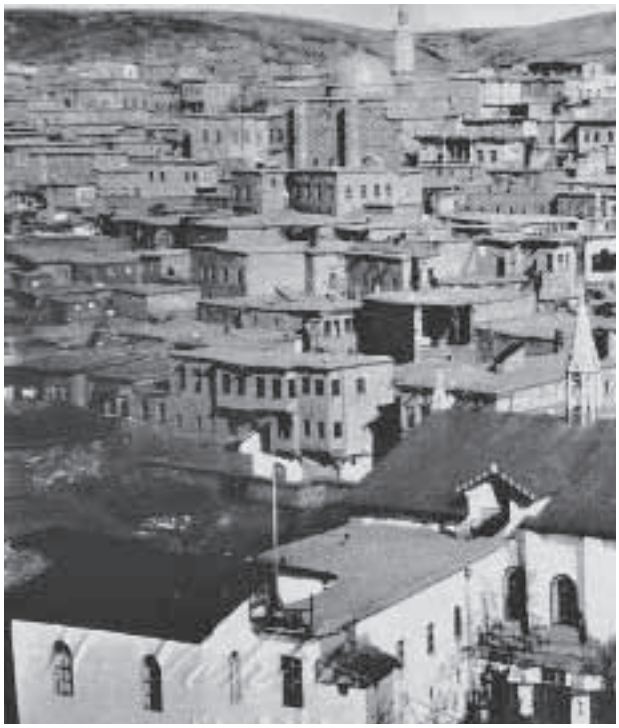
"Masal Şehir" Harput'un Tarihini Yazmak

"Bütün masallarda tasvir edilen doğu kentlerinin simgesi Harput'tur" (Hommaire de Hell)

Doğu masallarının bir sahnesi olarak tasarlanmalı ve yaşatılmalıydı Harput… Bu düş bugün de gerçek olabilir. Çünkü Harput'un yeniden inşası, moloz taş, kerpiç, kireç ve ahşap dışında malzeme gerektirmiyor. Tarihin ve kültürün yükünü, burada ve yaşıtı Anadolu kentlerinde bu dörtlü taşımıştır.

Gravürcülerle eski fotoğrafçıların Harput sokaklarından yansıttıklarından esinler alan yapıcılarımızın, tarihi tepeyi bir masal dünyasına dönüştürmeleri, beş yıldızlı bir otel yapmaktan hem daha kolay, hem daha ucuzdur. Bedenlerin üstünden ovaya vuran ay ışığında yücelere oturup hoyrat okuyacakların hayal ettikleri de budur.

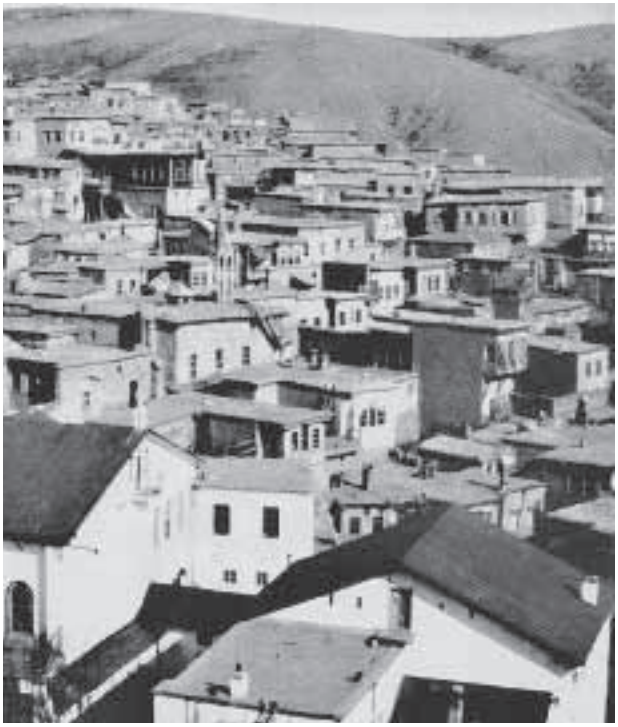
Harput baharı, Harput yazı, Harput güzü, Harput zemherisi… söz gelişi 1892de nasıl yaşanıyordu ise bu hayat sahneleri de kurgulanabilir. Toprak damlı evlerin tandır başlarında, Acem öyküleri, Tâhir ile Zühre, Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Battal Gazi okunabilir;

Harput'ta Fransız Mektebi'nin bulunduğu mahalleden bir görünüm

Artukoğlu Belek Gazi'nin, Fahrettin Karaarslan'ın destanları, hatta "Harput'ta Bir Amerikalı" dan esin yerel seyirlik oyunları pekala uyarlanır.

Yerel tarih yazımında da örnekleri çokça görülen yöntem, yani genel siyasi tarih yazımı çizgisinde anlatım terk edilmelidir. Örneğin, Harput tarihi yazılırken Hurriler'den, Mitanniler'den başlanarak Selçuklular'a, Osmanlılar'a değin Anadolu'dan gelip geçen egemenliklere; yüzlerce kilometre ötedeki Malazgirt'te yapılan muharebeye mutlaka yer verilmesi gerekli midir? Yerel tarih anlatımında genel tarihe de temas etmenin koşulu, sözgelişi, İran'dan gelen bir ticaret kervanının Harput yakınlarında vurulmasının Osmanlı - İran ilişkilerini etkilemesi gibi, bu iki alanı buluşturan olayların yaşanması olabilir.

Somut bir örnek verelim: 31 Ağustos 1876'da İstanbul'da V. Murad tahttan indirilmiş kardeşi II. Abdülhamid padişah olmuş. Günlerce sonra bu olayı öğrenen Harputlu bir ozan *"Şarkı-yı Murad-ı Hâmis"* başlıklı: *"Güzel gün görmedi avare gönlüm / Neler çekdi neler biçâre gönlüm"* dizeleriyle başlayan bir ezgi yazmış. Bir başka Harputlu ozan, Ferik Kâzım Paşa'yı eleştiren bir hicviye kaleme almış. Yerel tarih anlatımlarında, ilgisi kurulamayan genel tarihlere girilmeyerek özel ve özgün konular işlenmeli; merkezden atanan yöneticilerle merkezde görev alan yerliden kimselerin icraatlarına da yer verilmelidir.

Asıl anlatı alanı, doğrudan yereli ilgilendiren belgelerin, bilgilerin, görsellerin değerlendirilmesiyle işlenmelidir. Bir kronoloji belirlendikten sonra, kitabelere, mezar yazılarına, aile arşivlerine, yazmalara, mektuplara, anılara, söylencelere ulaşmak gerekir. Bunlar ve dünkü yaşama ilişkin mekânlara, semt ve mahalle dokularına, çarşı pazar geleneklerine, yaşam ve geçim koşullarına, ulaşıma, tarıma, inançlara ilişkin izler, kalıntılar… saptanmalı, söylenceler, kaynak bilgileri derlenmelidir. Harput'a yolu düşenler, İbn Battuta, Otter, Avrupalı gezginler, Evliya Çelebi,

Moltke; Basra Körfezi - Karadeniz kervan yolunda Harput ve Kömür Han, Harput'tan Yeni Dünya'ya göçenler. "Harput'tan aldım bakır" türküsünün öyküsü; dut yaprağının kutnu olduğu tezgâhlar, Harput tabakhanelerinde işlenen sarı sahtiyan… Kaleyi yapan külahlı çarıklı cin ustalar, Harputlu son fesliler, Fırat Koleji'nden anılar; Harput'ta Bir Amerikalı piyesinin

1800'lü yılların sonunda Harput Protlar mahallesindeki Amerikan Okulları (Fırat Koleji)'nın görünümü

yankıları gibi bir malzeme zenginliği varken, genel tarihe paragraflar açmak ne derece doğrudur?

Denecek o ki, Harput'un, geçmiş zamanların sisli evrelerinden 20. Yüzyıla uzanan uçsuz bucaksız bir serüveni; eteğindeki Elazığ'ınsa 1830'larda başlayan bir geçmişi var. 5 km'lik bir dağ yolunun yukarısında bir kent mumyası, aşağısında genç, modern bir kent…

Bir Belek-Nâme Yazılmış Mıdır?

Kuşattığı Menbiç Kalesinde atılan bir okun isabetiyle 6 Mayıs 1124'te genç yaşta ölen ve Halep'te Hz. İbrahim Makamı'na gömülen bu Artuklu kahramanı için, Battalname, Karamanname benzeri bir "Beleknâme", yani gazavat kitabı, eski deyimle "megazi" ya da "menakıb", acaba yazılmış mıdır? Yazılmışsa nasıl kaybolmuştur? Günün birinde yıpranmış tozlu yazma yığıntıları arasından belki çıkar diyelim. Acaba Belek'in sureti, bir yerel sikkeye veya, İranlı bir nakkaşın boyalarıyla bir

minyatür levhasına resmedilmiş midir? Bu soru da şimdilik yanıtsızdır.

Güneydoğu Anadolu'da "ülüş" geleneğinde Artuklu Türk egemenliğini kuran Emir-i Kebir Artuk Gazi'nin torunu, Sökmen Gazinin / İlgazi'in yeğeni ve ardılı, Büyük Selçuklu ordusunda komutan, Haçlı senyörlerini, Kudüs Kralını, Urfa Kontunu tutsak alıp zincire vurarak Harput Kalesine hapseden; Trabzon Dükü ve Mengücekoğlu İshak'la vuruşan, Musul, Silvan, Harran, Urfa, Menbiç, Suruç, Halep, Harput, Malatya havalilerinin kahraman cengâveri Belek'in adının daha çok Harput'la özdeşleşmiş olması, yerel tarih yazımındaki konumunun da ayrıcalı olmasını gerektirmektedir.

Belek Gazi'yi ve kısmen de onun Harput merkezli çıkışlarını öğrenebileceğimiz çağdaşı tarihler, Arapça ve Süryanice vekayinamelerdir. Bunlar, *Azimî Tarihi ,* İbnü'l-Ezrak'ın *Târih-i Meyyafarikın* adlı yapıtı, *İbnü'l-Esîr'in el-Kâmil fi't-Târih*'i; Ebu'l-Ferec'in *Vekayinâme*'si; Urfalı Mateos *Vekayinâmesi*'dir. Haçlı seferlerini anlatan Batı kaynaklarında da bilgiler bulmak mümkündür.

Yalnız Belek mi? Harput tarihine göz atıldığında, Çubuk Bey, İmadeddin, Cimşit, Mansur Baba, Arap Baba, Murat Baba, Sara Hatun, Gürcü Bey, Sunguroğlu… Gibi daha pek çok tarihsel kimliğin, yapı ve yer adları olarak yaşadığı saptanıyor. Bunlara da Harput tarihinde yer vermek gerekir.

Polonyalı Simeon Harput'ta
24 yaşında bir gençken, Kudüs'e gidip hacı olmak niyetiyle 1608'de memleketi Polonya'dan yola çıkan Simeon, seyahatinin ilk evresinde İstanbul'u, Marmara ve Ege kentlerini dolaşmış; Venedik'e, oradan Roma'ya gitmiş. 1612'de İzmir'e gelerek Muş'a kadar, kent ve köylerindeki kutsal manastırları ziyaret etmek amacıyla Anadolu gezisine çıkmış; Harput'a da uğramış. 1614'te İstanbul'a dönmüş. 1615'te Mısır'a oradan da Kudüs'e ulaşarak hacı olmuş. 1618'de İstanbul'a gelip memleketine dönmüş. Simeon'un seyahatnamesini notlayarak Türkçeye çeviren Hrand D. Andreasyan, İnciciyan'dan ve başka kaynaklardan alıntılar katara esere ayrı bir zenginlik katmıştır. (*)

Amasya-Tokat-Sivas- (Eski) Malatya kervan yolunu izleyerek Harput'a gelen gezgin şunları yazmaktadır:
Üç günlük yolculuktan sonra, yüksek bir mevkide bulunan Harput'a geldik. Orada 100 hane Ermeni ve üç kilise vardı. Türklerin içinde, bilhassa çok gaddar olan yeniçeriler şehre hâkim olmuş. Her biri bey kesilmiş ve kendileri için saray gibi büyük evler yaptırmışlardı. Bunlar o kadar zalim kimselerdi ki kimse ağzını açamazdı. Bundan dolayıdır ki şehirdeki Ermeni nüfusu azalmış bulunuyordu. Ermenilerin Surp Hagop adını taşıyan

kiliseleri büyük itibar kazanmış olup Müslümanlar da ona çok rağbet eder ve adak sunarlardı.

Harput şehri içinde, civar köylerde ve bütün eyalette pek çok Süryanî vardır. Kaleye bitişik vaziyette olan Süryanî kilisesinin kaleden daha kadîm bir binâ olduğu söyleniyordu. Şehrin önünde bulunup Artuk Ovası (Tokat'ta) gibi geniş ve suyu bol bir ovanın Fırat nehrine kadar yayılan sahasında yalnız Ermenilerle meskûn köyler, Süryanîlere âid de Avios Abduher v.s. gibi köyler vardı. (**) Ovada aynı zamanda Surp George, Surp Abdülmesih ve Garmir adlarını taşıyan üç büyük manastır vardır. Bunlardan dağın eteğinde bulunan Abdülmesih, babası tarafından kurban edilen çocuğun kanı ile boyanmış mukaddes bir taş(ı); Garmir-vank, âlim rahipleri ve yazmaları ile meşhurdur. Surp Georg manastırının reisi katolikos Azaria'nın şâgirdi Mıgırdıç adlı rahip, manastırda ikametimi temin etti.

Müteaddit papazları ile üç adet kârgir kilisesi bulunan Kesrik Köyü bin hanelik ise de halkı yeniçerilerin yüzünden kaçmış olduğundan pek az nüfusu kalmıştı. Bizmişen adını taşıyan diğer bir köyün halkı o kadar müreffeh bir vaziyette idi ki yerinde kalmış olan zenginlerden Markaroğlu Murad adlı birisi, bir gün paşayı atlı muhafız alayı ile beraber evinde misafir etmiş. Bu kadar çok insanı tek başına, ilk günde çiğ, ikinci günde pişirilmiş yemeklerle doyurmuş; atlarının samanını ve arpasını da temin etmiştir.

Harput şehrinde de Sivas'ta olduğu gibi evler çok büyük olup her birinde kırk beşik sallanıyordu. Bu kadar büyük aileler içinde muhabbet mevcuttu. Herkes aile babasına, o öldükten sonra da en büyük kardeşe itaat ediyordu. Ermeniler ile Süryanîler muhabbet üzere olup birbirinden kız alıp verirlerdi. Cenaze merasimlerine de birbirlerinin papazlarını dâvet ederler, bundan mâadâ bütün Süryanîler Ermenice konuşurlardı. Harput köyleri içinde Rum köyleri de vardı; fakat bunlar kendilerini Ermenilerden tefrik etmeyip onlarla akrabalık tesis etmişlerdir. Hemen

hepsi de Ermenice konuşurlar. Bunlar birbirleriyle o kadar kaynaşmışlardı ki kimin ermeni kimin rum veya Süryanî olduğu anlaşılmıyordu."

Simon'un tanımladığı "içinde 45 beşik sallanan evlerden" hiç olmazsa birkaçı, yıkık dökük günümüze ulaşmış olsaydı!

Harput'un bir köyündeki ziyaret ettiği manastırda, içine öküz sığabilir büyüklükte bir tandırdan sözediyor Simon. Havari Petrus'un görevlendirdiği bir *"topal şeytanın her gece temizlediğini"* (!) rahiplerden dinlemiş… O dönemlerde özellikle Harput gibi, cini, şeytanı, perisi, ecişi bücüşü çok (!) yerlerde, bunun gibi inanışlar yaygındı ve gündelik yaşam bu inanışların da etkisindeydi.

Gezisini Muş'a kadar sürdüren Simeon, dönüş yolunda, manastırlarda konaklamış; üç gün kaldığı: *"İsa'yı Haç'a mıhlayan çivileri ile göğsünü delen mızrak ucunun bulunduğu mübarek Surp Arakyal manastırına ve Allah'ın makbûlü olan rûhanîlere vedâ edip"* Sasun dağlarını ormanlarını aşıp bir kez daha Harput'a uğramış. *"Muazzam bir süvari ordusuyla şaha* (İran Şahı I. Abbas) *karşı yürümekte olan Murad Paşa'nın Âmid'e* (Diyarbakır) *geldikten sonra öldüğünü"* Harput'ta öğrenmiş. Diyarbakır'a gitmek üzere yol arkadaşlarıyla Harput'tan ayrılarak: *"Dağlardan ve çam ormanlarından geçerek iki gün sonra Gölcük'e;* bir günlük yolculuktan sonra da Arğını'ya (Ergani) ulaşmışlar.

J. Laurens İle Hommaire De Hell'in Gözlemleri

Coğrafyacı- gezgin Xavier Hommaire de Hell'e (1812 - 1848), Fransız Hükümetinin verdiği "Karadeniz'le Hazer Denizi ve bu iki denizi çevreleyen ülkelerin coğrafya ve tarih alanlarında araştırmalar yapmaları" görevi, bir bakıma üç yıllık bir Doğu macerasıdır. Bu serüvenin hazin bir sonucu, uzun ve koşulları çetin yolculukta yazarın hastalığı ilerlemesi, yanındaki genç karısını, Laurens'ı ve öteki yol arkadaşlarını geride bırakarak 29 Ağustos 1848'de İsfahan'da ölmesi olmuştur. De Hell'in, özenle ve aksatmadan tuttuğu notlarını ise eşi Mme Adele de Hell, ancak Laurens'in yardımıyla ve beş yıllık bir çalışma sonunda 4 ciltlik bir kitaba dönüştürmüş. Kitapta yer verilen gravürleri dışında, Laurens'in daha 100 çizimini içeren büyük boy bir albüm de 1854 - 1860 arasında Paris'te yayımlanmıştır.

1840'lı yılların Türkiyesinden onlarca görsel manzara içeren bir albüm bırakan Genç ressam Jules Laurens'ı (1826- 1901), Hommaire de Hell'in peşine takan heyecansa Avrupalıların zihninde gizemli - masalsı bir âlem olarak algılanan Doğu dünyasına yapılacak gezinin hülyasıydı kuşkusuz. Onun bu gezi ekibinde yer alışı hem sanat dünyasına hem dünkü Anadolu yaşantısının ayrıntılarına, her biri

(*) Hrand D. Andreasyan, Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi (İ.Ü. Ed. Fak. yayını) Baha Matbaası, İstanbul, 1964 (Harput ve havalisi 89-98. sayfalardadır.)

özgün birer belgesel olan onlarca resim kazandırmıştır.

Hommaire de Hell ve eşi Mme Adele ile arkadaşları Laurens, 5 Mayıs 1847'de İstanbul'dan hareketle Karadeniz'i vapurla; sarp dağları aşan kervan yollarından da at sırtında ve arabalarla beş ay süren bir yolculuktan sonra 4 ekim 1847 tarihinde Harput'a ulaşmışlardır.

1998'de İstanbul'da Yapı Kredi Bankası'nın sponsorluğunda gerçekleştirilen serginin yayımlanan katalogundaki 91 resimden, 7. Bölümdeki 18 resimden1'i Erzurum'a, 1'i Eğin'e, 1'i Keban'a, 4'ü Harput betimidir. Ressam daha çok semtleri, yapıları, gündelik yaşamın gereçlerini gözlemlemiş; gündelik yaşamın öteberilerini, tarım âletlerini "sezgisel bir etnografik envanter anlayışıyla" çalışmıştır. (*)

Laurens'in Harput betimlemelerinin ilki 2 Ekim 1847 tarihli, 28,3x44,7 cm boyutlu "Eski Harput"tur. Bu, Uluova'ya (Mezra'ya) bakan kayalık üstündeki İç- kale yerleşimini; yani "Eski Harput'u, arkadaşı Hell'in *"Bütün Arap Masallarında anlatılan gizemli doğu kentinin gerçek örneği"* tanımlamasındaki gerçekçilikle ve bir masal silüeti izlenimi uyandıran, salt kalemle çalışılmış soluk bir resimdir. Tahlil edildiğinde, 18. Yüzyıldan 19. Yüzyıla miras sivil mimari örnekleri, özellikle de ön plandaki dört katlı ayan evi, o bölgenin geleneksel yapıcılığı açısından mimarlık tarihçilerimize pek çok veri sunabilir. Eski zamanlarda kale-içlerindeki dar ve girift sokaklar çevresinde örülü sıkışık yerleşimler, birer istihkâm gibi inşa edilen kerpiç evler, ağaçsızlık da önemlidir.

İlk resimle aynı tarihli, kalem, suluboya ve guaşla çalışılan 30,1x44,1 cm boyutlu ikinci resim, kale-içinin bir başka köşesinden çalışılmış; evlerin çeşitliliği ve ayrıntıları daha net vurgulanmıştır. Bu tablodaki görüntü, Harputluların iç içe ve eşit koşullarda, adeta kalabalık bir aile hayatı yaşadıklarını düşündürüyor. Evlerin üstünü örten ve "dam" denen terasların, silindir biçimindeki (loğ) taşlarıyla sıkıştırılması; sıcak yaz mevsiminin serin gecelerinde aile yaşantılarının bu teraslarda geçirilmesi gezginlerce ilginç bulunmuş.

Ressamın aynı gün, 28,3x36,5 cm boyutlu gri kâğıt üzerine kalemle ve suluboyayla çalıştığı üçüncü resim; Tanzimat öncesi dönemde Harput sancakbeyi ve mutasarrıflarının oturduğu eski konak, yani paşa sarayıdır. Laurens'in bu resmindeki yapı, olasılıkla 1750'lerden beri kullanılan, yerel tarzda ve ilk bakışta büyük bir ev- konak izlenimi veriyor. Hayli harap, dört katlı, toprak damlı, selamlıklı haremli olduğu fark seçilebiliyor. Çarşıya, Ulucami'ye yakın konumda gösterilmiş; revaklı avlu cephesinden, adeta fotoğraf makinesiyle tespit edilmiş gibi net betimlenmiştir. Konağın, resminin

(*) Jules Laurens'in Türkiye Yolculuğu – le Voyage de Jules Laurens en Turquie (Katalog: Yapı Kredi Kültür yayını), İstanbul 1998, ss. 6-31

1800'lü yılların sonuna doğru Harput Amerikan Okulları kız bölümü (Fırat Koleji)

yapıldığı sırada terk edilmiş olduğu; mutasarrıf paşanın aşağıda Mezre'de oturduğu söylenebilir. Avludaki dört beş kişinin giyim tarzları ise yirmi yıllık fes ve setre-pantolon yeniliğinin henüz Harput'a ulaşmadığı yorumuna açıktır.

11,3x18,3 cm boyutlu dördüncü resimde: çanak çömlek türünden değişik biçimlerde ve desenli testi, ibrik, gül ya da zambak koymaya mahsus bir tür laledan ile bakırdan abdest leğeni, çorba tası, tahtadan tuz ve şeker dövmeye mahsus dibek, bir gözüne kahve diğerine şeker koyulan kahvelik şekerlik ve bir de dört bacağı, parmaklığı ve tablası nakışlı oturaktır.

Tahrirat Kâtibinin Mecmuası

Hicrî 1262, Milâdi 1846'da mutasarrıf paşa daha Mezre'ye inmemiş; yukarıda oturuyor. Harputlular "mutasarrıflık" ne demek? "Vilayet"i bile yakıştıramıyorlar; onlara göre doğrusu "Eyalet-i Harput" tur! Harput'un tahrirat kâtibi, yerliden, İbrahim oğlu Ömer Şükrü Efendi imiş. 4 Ekim 1847'de Harput'a gelen Hommaire de Hell ile Laurens'in temas ettiği kişilerden biri bu zat olmalıdır. O zamanki tahrirat kâtipleri, rüştiye ve medrese düzeyinde tahsilli, Bâbıâli rik'asını çalakalem yazabilen, Arapça, Farsça bilirim diyebilen taşra aydınlarıydı çoğunca. Ömer Şükrî efendinin 162 yıl önce Harput'ta yazdığı cönk vari defterde Harput'la ilgili hayli bilgi, haber, manzume var.

Misyonerlerin Anadolu'daki Ana Üssü

Misyonerler hakkında iyi şeyler söyleyip yazmakta genel bir duraksama vardır ve yerden göğe haklıyızdır da. İyi de onları bir ülkünün inancın fedakârları görmemek; bizim yurdumuza, hele Harput'a dair anılarına, bıraktıkları

kaynaklara, solgun fotoğraflara, kendi memleketlerine taşıdıkları bize dair her şeye gözümüzü kulağımızı kapatabilir miyiz?

Ta Amerika'dan, Boston limanından buharlı gemilere binip Tanrı ve İsa aşkına okyanusu ve Akdeniz'i aşıp Osmanlı payitahtı İstanbul'a; oradan Karadeniz vapurlarıyla Samsun'a; at, katır sırtlarında, yaylı arabalarla bozuk yollardan, aylarca sonra Harput'a ulaşanlar kendilerince kutsal ülkülere hizmet ediyorlardı elbette. Bu öznel bir durumdur. Ama yazılı anılarında, Harput'tan yazdıkları mektuplarında acaba neler vardır? Bu, başlı başına bir araştırma konusudur

Ş. Sâmî'nin Kamusü'l –Âlâm'a Yazdığı 1880 Harput'u

*"**Harput** Anadolu'nun kısm-ı şarkîsinde (Ma'mûretü'l'Aziz) Vilâyetinin merkezi bir şehir olup Diyarbekir'in 95 kilometre şimal-i garbîsinde ve Murad nehri mecrasının kurbünde olarak hizâ-i bahrden 1237 metre irtifa'ı olan bir tepenin üzerinde vâki'dir. Hükümet Konağı âhiren bu tepenin altında ya'ni cenûb-i garbîsinde ve ovada vâki' (Mezra') nâm mahalle indirilerek orada ba'zı ebniye-i emiriye ve câmi' ve han gibi ebniye inşâ olunmağla şimdiki hâlde Harput şehri iki kısımdan mürekkep olmuştur. Mezra, hakan-ı mağfur 'Abdülaziz Hânın zamanında i'mâr olunmağla (Ma'mûretü'l-'Aziz) nâmını alarak sancağa ve ba'dehu teşekkül eden vilâyete dahi bu isim verilmiştir. Mezra' ile berâber Harput'un 25 000 ahalisi olup yalnız 2500'ü Ermeni ve kusuru Müslimdir. Nefs-i Harput'da 1 cami'-i şerif, 10 medrese, 8 kütüphane, 13 İslâm ve 9 Hıristiyan mektebi, 8 kilise, 9 hamam, 12 han ve 843 dükkân ile 2675 hane mevcuddur. Rüşdiye-i Mülkiye mektebi ile Amerika misyonerlerinin yaptırdıkları cesim bir Protestan mektebi dahi nefs-i Harput'dadır. Mezra'da dahi 4 cami'-i şerif büyük bir Rüşdiye-i Askerîye mektebi ile İslâm ve Hıristiyana mahsus diğer 5 mektep, 4 hamam, 3 han, cesim bir kışla, 2 mensucat fabrikası, 1 debâğhâne, 10 misafirhane, 19 mağaza, 250 dükkân ve 555 hane bulunuyor. Harput'un etrafında bağ ve bahçeler pek çok ve meyveleri güzel olup arazisi dahi pek münbit ve mahsuldardır. Civarlarında sık sık ve büyük karyeler bulunuyor. Kışın havası ziyadece soğuk ise de yazın serin ve sağlamdır. Harput hayli eski ise de şehir hâlinde olmayıp bir kal'a hükmünde idi. Asıl ismi (Harberut) dur ki Ermeni lisanında "taş kal'a" demektir. Araplar (Hısn-ı Ziyâd) tesmiye etmişlerdi. Coğrafyûn-ı Arap âsârında (Hartebert) ismiyle dahi mezkûrdur. Kal'ası el-yevm haraptır. Ba'dehu idare-i Osmaniye zamanında tevsi' etmiş olacağı anlaşılıyor. Pek mümbit ve mahsuldar arazi arasında ve Bağdat Caddesi üzerinde vâki' olmağla ehemmiyet-i ticariyesi olup Anadolu Demiryolunun oralara kadar temdidi hâlinde bu ehemmiyetin kat kat artacağı şüphesizdir. En karîb iskelesi (Giresun) olup bu iskeleye*

(*) Ş.Şâmî, Kamusü'l- Âlâm (Dictionnaire Universel d'Histoire et de Géographie) cil III, İstanbul (Mihran Matbaası) 1308 (1891) ss. 2032- 33

bir şose ile merbuttur. Sivas tarikıyle Samsun'a dahi inilir. Harput eskiden Diyârbekir vilâyetine mülhak bir kaza suretinde idare olunup kaimmakamları ekseriya yerli beylerden ta'yin olunmağla beyin meskeni olan karye merkez ittihaz olunurdu. Ba'dehu yine Diyârbekir vilâyetine mülhak olmak üzere teşkil olunan bir sancağa merkez ittihaz olunarak evvelce merkez-i livâ olan (Keban) kasabası buna ilhak olunmuştu. Nihayet 1296 tarihinde (Ma'muretü'l-'Aziz) nâmıyle teşkil olunan vilâyete merkez ittihaz olunmuştur"

SONUÇ Harput'u, Anadolu'daki çağdaşı - yaşıtı kentlerden farklı kılan yazgı; batmaması gereken bir dönemde çöküşüdür. Bu süreç, aynı zamanda çok zengin bir kültür ortamının yitirilmesidir. Harput'ın silkinip ayağa kalkması, öncelikle tarihteki yerinin, yerel tarihinin, nirengilerinin saptanmasına; mimarisiyle birlikte yeniden hayat bulması için de özleyişle hazırlanacak özgün bir tasarıma gereksinimi vardır. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Evet, Necdet Sakaoğlu Hocamıza teşekkür ederiz. Hepimiz aynı durumdayız, benim de elimde burada 11 sayfalık bilgi var ve ben kazandibiyim, en sona kalacağım, benim de zamanım herhalde çok fazla olmayacak. Maalesef büyük bir sıkıntı, doğru diyorsunuz, fakat şu bir gerçek, biz 700 sayfa eserler yazıyoruz, onlar da okunmuyor, yani sadece panelde değil, yine Allah razı olsun, şu salonu dolduran konuklarımıza çok teşekkür ederiz. Bazen 3-4 kişi, 10 kişi bulabiliyoruz salonda. O açıdan maalesef zaman hükmünü gösteriyor burada.

Evet, Hocamız Doçent Doktor Yusuf Örnek Beyi takdim ediyorum, buyurun Hocam.

1. Oturum Konuşmaları

Doç. Dr. Yusuf Örnek

Sayın Başkan, değerli katılımcılar, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Efendim bu sempozyum kapsamında benden istenen, Elazığ'da kültür turizmi yapmak mümkün mü, acaba bu bölge Türkiye genelinde

büyümekte olan turizm pastasından pay alabilir mi ve bu sayede bölgedeki ticareti biraz daha hareketlendirebilir miyiz, şeklindeki sorulara yanıt aramaktı. Bunu yapabilmek için önce bazı düşünce ve tanımları dile getirmem gerekiyor:

En genel tanımıyla, en genel anlamıyla kültür turizmi dediğimiz süreç, bugün yaşamakta olan kültürün ve geçmişten bize kalan kültürel mirasın turistik bir ürün haline getirilerek sunulmasından ibarettir, yani hem bugünün, hem de dünden intikal eden tarihsel ve kültürel mirasın bir ürün haline getirilerek uygun bir şekilde hizmete sunulmasıdır.

Fakat burada dikkat edilmesi gereken birkaç nokta bulunuyor: Türkiye'de hergün herkes daha çok turizm yapmak istiyor. Ben ne zaman bir Tarihi Kentler Birliği toplantısına katılsam ve hangi belediye başkanıyla konuşsam, "*Aman biz de turizm yapalım, bize de turist gelsin, bunun için ne yapmamız lazım?"* şeklinde sorulara muhatap oluyorum, çünkü herkes bir şekilde pay almak istiyor. Haklı olarak kendi ilçesinin ya da beldesinin refahını arttırmak için turizm sürecine katılmak istiyor. Burada dile getirmek istediğim ilk düşünce şu:

Tarihsel ve kültürel miras konusunun özünde yatan aslında turizmle alakalı bir konu değildir. Öncelikli olarak tarihsel ve kültürel mirası konuşuyorsak, bunun özünde bir değer sorunu olduğunu söylememiz gerekir. Bu konu üzerinde turizmcilerden çok bilim adamları, sanat insanları ve mimarlar duruyor. Fakat bu konunun özünde bir değer sorunu yatıyor. Değerli olduğu için korumaya çalışıyoruz kültür mirasımızı, ya da tarihsel mirasımızı. Ancak bu değerin kendi başına farkına vardıktan

1930'lu yıllarda Kurşuhlu Camii'nden Üç Lüleli çeşmeye inen cadde

sonra bir turizm ürününden söz etmek mümkün olabilir. Peki, niçin değerli? Çünkü kültürel ve tarihsel varlık alanını yaratan insandır da ondan. İnsanın kendisi niye değerli diye tekrar soru sorduğumuz zaman, onun

tür olarak hem bir kültür yaratıcısı, hem de bir kültür yaratığı olan tek canlı varlık olduğunu belirtmemiz gerekir. Hayvanlarda içgüdüsel olarak beslenme ya da üreme vardır ama insan, yaşamak için kültürü yaratmak ve o kendi yarattığı kültürün içinde de yeniden yoğurulmak zorundadır. İşte kültürel ve tarihsel mirasımızın

bile nasıl bir değer silsilesine, nasıl bir değerler bütününe sahip olduğumuzu düşünebiliyor muyuz acaba? Anadolu'nun bütününden değil, sadece bu köşesinden bahsettiğimiz zaman bile, nasıl olağanüstü bir değerler bütünü üzerinde oturuyoruz burada? Bunları dile getirmek ne denli kolaysa, değerinin farkına varmak da

değerli olmasının altında yatan fikir budur. Şimdi, bu noktadan baktığımızda Anadolu'nun gerçek bir Uygarlıklar Açıkhava Müzesi olduğu daha iyi anlaşılmıyor mu? Sadece Harput'u aldığımız zaman

o kadar zordur. Eğer bu değerlerin farkında olsaydık tarihi eserlerimizin hali bugünkü gibi olur muydu? Birinci düşünce bu idi.

İkincisi, bunu konuştuğumuz zaman,

bu konunun bizi kültürel kimlik sorununa getirdiği gerçeğidir. Hangi kültürel kimlikten bahsediyoruz? Eğer bir ürünü sunacaksak, hele de bir de o turistik ürünü tasarlamak falan söz konusu olduğu zaman yurtdışından gelen turistlere veya yurtiçinde dolaşmakta olan insanlarımıza neyi göstermek, satmak istiyoruz? Hangi kültürel kimliği sunacağız, yani geleneksel bir imgeyi mi sunacağız yoksa çağdaş Türkiye imajını mı sunacağız? Bunları nasıl uygun bir hale getirip de sunabilmeliyiz? Önyargısız, bağımsız, özgür düşünen insanların sunacağı bir kültürel kimlik tasarlayabiliyor muyuz? Tarihte yaşanmış olaylarla sorunu olmayan, takıntısız, kültürel mirasın tüm katmanlarındaki değerlere eşit oranda saygı duyan bir kültürel kimlik! Bunu gerçekleştirebilecek miyiz? Kültür varlığı olarak, tarihten gelen tüm zenginliklerin bir parçası olduğumuzu kabul eden, hepsine aynı mesafede olduğumuzu söyleyerek bütün bu katmanlardaki değerleri yeteri kadar hazmedebiliyor muyuz, sunabilmek için? Kısacası, kültürel mirası turizm ürünü hale getirirken kültürel kimlik ve kültürel değer konularına dikkat etmek gerekir ve bu gerçek Harput için de geçerlidir.

Üçüncüsü, *"kültür turizmi"* dediğimiz isim tamlamasında öncelikli olan şey turizm değildir. Öncelikli olan, kültürdür. Varolan ve sunulan kültür sayesinde turizm süreci gerçekleşir. Fakat turizm sayesinde belki bu kültürel varlıkların korunması sağlanabilir, yani bir kültür bilinci geliştirilebilir. İşi bu dengeli hedefe oturtmak gerekiyor. Genelde kültürel ve doğal varlıklar turizm sektörü ya da turizm endüstrisi tarafından instrumentalize edilmiştir. Her tarafta böyledir, yani araç haline getirilmiştir. Fakat acaba bunu terse çevirmek mümkün mü? Türkiye'nin aslında turizmde geldiği nokta, bu paradigmayı tersine çevirebilecek vaziyettedir, bu güce sahiptir. Yani bugüne kadar doğal ve kültürel varlıkları kendine araç edinerek serpilmiş ve yeşermiş olan turizm aslında bundan böyle doganın ve kültürel mirasın korunarak ayağa kaldırılması için bir araç haline getirilebilir.

Aslında turizmin en heyecan verici alanıdır kültür turizmi. En heyecan vericidir çünkü burada söz konusu olan, merkeze kendimizi koymuş olmamızdır. Biz kendimizi, kendi kültürümüzü, kendi değerlerimizi ve kendi değer verdiğimiz şeyleri geçmişimizle ve bugünümüzle, kendi kimliğimizle sunmaktayız. Ülkemizin sahil şeridinde olağanüstü oteller yapmak ve onları turistik ürün olarak sunmak elbette önemli ve değerlidir ancak bu, dünyanın her tarafında yapılan bir şeydir. Bir kültür varlığını, örneğin bir kaleyi, bir konağı onarıp yeniden hayata geçirmek, o artık bizim kendi kendimizi sunmamızdan başka bir şey değildir.

Şimdi dördüncü noktaya geliyorum: Söz konusu olan Harput. Harput'ta neyi sunacağız, neyi ürün haline getireceğiz? O çok kültürlü, çok dinli Ortaçağ merkezinden geriye kalanlar çok hüzün veriyor. Harput'ta kültür turizmini nasıl konuşacağız? O çok kültürlü merkezde bir Türk-İslam kültürü var, geriye pek birşey kalmamış. O zengin Hıristiyan kültüründen hiçbir eser görünmüyor. Yalnız bir köşede, çok az sayıda insanın olağanüstü çabasıyla korunmaya çalışılan 3. Yüzyıldan kalma antik bir Süryani kilisesi bulunuyor. Tarihi Roma dönemine kadar geri giden bu kilise bir köşeye sıkışmış, sanki sonunu bekler bir görünümde. Bu kilise ve kale surlarından başka Harput gibi heterojen, zengin kültürel, tarihsel varlık alanının ortasında Diyanet'in yaptığı lojmanları ve Kuran Kursu yurdunu görüyorsunuz. Böyle bir ortamda bunları yeniden düzenleyip, kültür turizmine nasıl sunacaksınız? Harput'u bugünkü görünümüyle dünyanın çeşitli ülkelerinden gelecek insanlara sunmak bence mümkün değil.

Türkiye'nin başka yerlerinde de homojen bir Türk İslam kültürünü görmek mümkün, örneğin Elmalı'da ya da Peygamberler diyarı Urfa'da. Harput da sanki İslam kültürünün sürekli başat olduğu bir yermiş, bir çeşit hac merkeziymiş gibi bir görünüme sahip ve o şekilde sunuluyor. Ziyaretçilerin şifalı olduğuna inandığı suları olan, belki adakta bulunulan, türbeleri ziyaret edilen bir yer görünümünde. Ne yazık ki, o türbelerin de büyük bir kısmı harap vaziyette. Oysa Harput'un özelliği, onun tarihten gelen çokkültürlü ve çokdilin konuşulduğu bir kültür merkezi olmasında yatar. Harput'u sadece Türk-İslam kültürünün yaşandığı veya sunulduğu bir merkez halne getirmek onu fakirleştirmekten başka bir şeye yaramaz.

Elazığ'a, Harput'a ziyaretçi çekebilmek için ne yapmak lazım? İnsanlar hep pratik çözümler arıyor. Bunun için kentte oluşturulabilecek bir örnek, Mimarlar Odası dergisinin son sayısında yayınlanan bir yazıda belirtiliyor. Bu yazıda eski vilayet binasının Kent Müzesi olması öneriliyor. Bence bu çok yerinde bir öneri ve buradaki kentlilik bilincini, tarih bilincini geliştirmek için, eğitim, iletişim, araştırma için, yörenin kültürel değerlerini ve tarihini yansıtan malzemenin saptanması, kataloglanması, korunması, tasnif edilmesi için mutlaka yapılması gereken, acilen yapılması gereken bir iştir ve böyle bir Kent Müzesi, kentteki yaşam kalitesini eminim arttıracaktır. Ben Elazığ'a yaptığım ziyaretlerin birinde sağolsun Mustafa Balaban Hoca sayesinde buradaki İl Halk Kütüphanesi'nin deposunda eski misyoner okullarının kütüphanelerinden kalma kitapları buldum. Düşünün Alman, Fransız ve Amerikan okullarının 19. Yüzyılın sonunda, 20. Yüzyılın başında

öğrencilere okuttuğu kitaplar kütüphanede duruyor. Şu anda onlar kimseye verilmiyor ama üzerinde bir araştırma olmadığına da eminim. O yıllarda bu okullarda acaba coğrafya nasıl okutuluyordu veya tarih veya din, ahlak nasıl okutuluyordu? Kısacası Elazığ Kent Müzesi Kütüphanesinin nüvesini oluşturabilecek bir potansiyelin İl Halk Kütüphanesi'nin deposunda bulunduğunu düşünüyorum.

Elazığ Harput'taki kültürel varlıkları korumak ve bunların çağdaş bir şekilde yöre halkının refahını sağlamak için turizme sunulması, ürün haline getirilmesine dair bir vizyonumuz var mı? Elazığ Mimarlar Odası Başkanı Mithat Coşkun'un, odanın süreli yayını olan derginin birinci sayısından alıntı yapıyorum: *"Kentin kimliğini oluşturan eskiyen ve yıpranan yapıların, sokakların, alanların onarılması, yeniden fonksiyon verilmesi, restorasyonu, mimarlığın kente kattığı en önemli değerlerdendir."* Bu ifade kentle ilgili vizyonun bir parçası olmalıdır. Hem kentin kimliğini vurguluyor, hem de değerleri vurguluyor. Doğrudur, ama yetersizdir. Mimarların kent vizyonuna katkısı bence çok daha fazla olmalıdır. Nitekim bu toplantıyı düzenleyerek mimarlar önemli bir katkıyı şimdiden sağlamış bulunuyorlar. Peki ya Elazığ Belediyesi'nin katkısı ne olacak? Valiliğin, Fırat Üniversitesi'nin, Elazığlı entelektüellerin ve işadamlarını katkısı hangi düzeyde olacak? Elazığlı olup da yurdun çeşitli yerinde yatırımlar yapan büyük inşaat firmaları biliyorum. Sahil bölgelerinde büyük otellere sahip turizm yatırımcıları bulunuyor. Onların katkıları ne olacak bu sürece?

Metin Sözen Hoca bugün Edip Cansever'den alıntı yaparak insanların yaşadıkları kente benzediklerini söyledi; gerçekten öyle, yani bugün eğer Elazığ'da yaşayanlar bu kente, hele hele Harput'a baktıklarında kendilerini görüyorlarsa, biraz üzülmeliler diye düşünüyorum. Bunu düzeltmek için yapılacak yol haritasının ve oluşturulacak stratejik planın aktörleri kimlerdir? Herkes kendi işini yapacak mı? Salonda bulunan genç öğrenci arkadaşlara ünlü bir Fransız yazarı olan Antoine de Saint-Exupery'nin Küçük Prens adlı masal kitabını tavsiye etmek isterim. Küçük Prens aslında bir felsefe kitabıdır ve her yaşta insanın okuması gerekir. Orada der ki Küçük Prens, *"Herkes kendi gülünü sulamalıdır."* Herkes kendi yaptığı işi en iyi şekilde yapmalıdır; bunu yaptı mı, zaten gerisini hayat getirecektir.

Sözkonusu stratejik planın ögelerine birkaç örnek vermek istiyorum:
1) Elazığ Kent Müzesi'ni bir yıl içinde açıp, sözünü ettiğim kitapların tasnifini yapabilir miyiz? 2) İnsanlarda bir kentlilik bilincini oluşturmak için spor faaliyetleri son derece önemlidir.
Bu bağlamda mutlaka Elazığspor örneği üzerinde durmak gerekir. Kent Müzesi'nin ele alacağı projelerden

biri Elazığspor'un tarihi olabilir. Bursa Kent Müzesi bunu büyük bir başarıyla yapıyor. 3) Harput'taki park, bahçelerin en azından düzenlenmesi, birkaç hafta içinde yapılabilecek bir iştir. Gezerken Harput'un her tarafının otla kaplandığını gördüm. Harput'ta kapsamlı bir düzenleme yapılmasa da güzel bir çevre düzenlemesi yapmak o kadar zor olmasa gerektir. 4) İç turizm hedefi içinse bence Harput, Elazığ her yıl Şubat ayında Istanbul'da düzenlenmekte olan Emitt Fuarı'na mutlaka katılmalıdır. Büyük tur operatörleri ile konuşup, Elazığ'ın kültür tur güzergahlarına konması sağlanabilir. Stratejik yol haritasına dair girişimler bu örneklerle başlatılabilir.

Bu toplantıdan sonra hangi katılımcı hangi fikirleri beraberinde götürüp hayata geçirmeye çalışacaktır? Belediye Başkanı akşamüzeri buradan çıktığında hangi fikirleri cebime koydum ve uygulamaya koyacağım diyecektir? Üniversite hocaları, mimarlar ya da kentin ticaret erbabı bu toplantının sonunda neyi öğrenecek ve neyi hayata geçirmek isteyecektir? Hiçbir şey göründüğü kadar kötü değildir ama hiçbir şey siyasetçilerin gördüğü kadar iyi de değildir. O nedenle, hemen bu toplantıdan sonra, somut yol haritası, stratejik eylem planı hazırlayıp, onu derhal hayata geçirmenin yollarını aramak zorundayız. Başka çaremiz olmadığını düşünüyorum çünkü zaten yeteri kadar zaman kaybetmiş bulunuyoruz.

Göstermiş olduğunuz sabır ve ilgiye teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Hocamıza bu değerli bilgilerden dolayı teşekkür ederiz.

1. Oturum Konuşmaları

Oturum Başkanı Prof. Dr. Abdulhalik Bakır

Efendim, benim de bir konum var, ama utanıyorum, yani o kadar zor durumdayım ki. Şöyle, devamlı bir karamsar tablo çiziliyor, bizim Kerkük'ün kaderine benziyor sanki Elazığ'ın, Harput'un kaderi. Bizim hoyratlarda hep böyle karamsar, acilen konular ele alınıyor, ama bence bu kadar ümitsiz bir vaka değil bu olay. Mademki buraya toplanmışız, mademki bu kadar güzel görüşler,

1950'li yıllarda Harput yolu üzerindeki Hitit Hamamı

bu kadar öneriler ortaya atılıyorsa, bu elbette ki bir başlangıç olarak çok güzel sonuçlarını getirir.
Tabii benim konu Ortaçağ Harput'una dair bazı kayıtları değerlendirilmesiydi, ama ben bunun neresini nasıl anlatacağım? Bir özet yapacağım bazı yerlerden ve biraz daha duygusal yönleri, burada da karamsar bir tablo çıkıyor. Maalesef medeniyetlerin beşiği olan bu şehirlerin kaderi aynı insanların kaderi gibidir. İnsanın hayatı nasıl zikzaklıysa, yani bir gün güzel, bir gün morali bozuk, bir gün morali iyiyse, şehirlerde de böyle tarih boyunca, eski çağdan günümüze kadar bu manzara böyle gelmiş. Tarihçiler bazılarını kaydetmişler, bazılarını kaydetmemişler. Bazılarını sansür etmişler, yani kaynağı okuyorsunuz, tam oradaki toplu bilgiler karşınıza çıkıyor, orada hemen anlıyorsunuz ki, tam bilgi sunulmuyor. Bu da tarihçinin kendi üslubu ve özelliği tabii yazar olarak, tarihçiler de bir yazardır.

Ortaçağ coğrafyacılarından en fazla Yakut El Hamevi Harput'la ilgili geniş bilgi vermiş, Hamdaniler biliyorsunuz Musul hakimleri, bunlar çok bölgeyi örselemişler, çiğnemişler. Bu arada da bizim Harput da bu nasibini almış. O esnada Harput'la ilgili bizim Yakut'un şiirlerden size birkaç tanesini okuyayım da bizim Kerkük öğretilerine benziyor biraz. Çok marjinal bir durum, demek ki şehirlerin bu noktaya gelmesinde

bazı sıkıntılar var, bunları iyi tespit etmemiz lazım.

İki tane ismi var biliyorsunuz Harput'un Ortaçağ'da. Bu iki isim Ortaçağ'da ortaya çıkmış değil, yani *Hısn-ı Ziyad* ve *Hartabird* veya *Hartbird*, ondan sonra değişerek tabii Harput şekline gelmiş, Osmanlı son dönemlerinde. Burada Hısn-ı Ziyad da çok eski bir isim, Hartabird de çok eski bir isim, ama bizim ecdadımızın bir özelliği var: Hısn-ı Ziyad tabii biraz da Arapların kültüründen gelen bir ismi Harput'un. Hartabird'se çok eskidir, rivayetler çok karışık ve çelişkilidir. Aslında Milattan Önce 2000 senesine dayanan bir tarihi olduğuna göre, bu ismi biz çok eski metinlerde de bulabiliyoruz. Burada ikisine de Yakut güzel bir şey yapmış, ikisini de belirtmiş. İki madde ayırmış, yani beş ciltlik güzel bir eseri var, orada iki madde yazmış, birinde Hısn-ı Ziyad maddesi, birinde Hartabird maddesi olarak geçiyor. Ben size toplantıyı biraz da güzelleştirmek, rahatlatmak için şiveyle okuyayım, ondan sonra da bu sonuçla alakalı bir şeyler söyleyeceğim. Burada tabii geliyorlar Hamdaniler, bütün şehirleri çiğnemişler, şehirler maalesef yüzbinlerce insanın emeğiyle kurulur, fakat bir siyasetçinin, bir devlet adamının, askeri özelliğe sahip bir kumandanın oraya saldırısı sonucunda da sıfır olabiliyor ve yeniden başlıyor, bu tarihte her zaman böyle olmuştur.

"Hısn-ı Ziyad bir şafak uykusudur, didilmiş bir pamuktur, harabeden kalmış bir eserdir./Ey arakım oğulları, elbette ki sizin muamelelerinizin sonucunu göreceğim." Yani Harput şehri burada yıkılmış, bu şiirden bunu anlıyoruz.

İkinci Hartabird maddesinde de yine aynı ismi zikrederek bir şiir daha irad ediyor. Bunlar Yakut'un şiirleri değil, ama o dönemin şairleri biliyorsunuz bugünkü reklamcıların seviyesinde şairlerin özelliği vardı. Hoş bu şiirde de şöyle deniliyor: *"Hartabird'de evlerin binaları siyahtır./Ateş onlara matem elbiselerini giydirmiştir./Üzerimizde yükselirse sakın şaşma,/Zira şansın siyaha ilgisi vardır./Gözün beyazı ona güzellik katar,/Işık ise ancak siyahta bulunur./Saçın beyazı pek sevilmez üstelik /Kulların bütün grupları saçın siyahını arzular./Yazı sayfasının ilim yönünden bir yararı yoktur,/Bütün ilim ise mürekkebin süsündedir."* Burada da karamsar bir tablo, yani demek ki, şehirlerin yıpranışı ve geri gidişi, bugün aynı şeyleri aşağı yukarı konuşuyoruz, tükendi, bitti. Hâlbuki biz yemek yemeye ve dinlenmek için bir Harput'a çıkıyoruz, orada o güzel atmosferi teneffüs ediyoruz. Elbette ki, binalar yönünden ihmalimiz var.

Efendim, sanki şehirlerin kaderleri de birbirine benziyor. Ben Kerkük'ü de yazdım buraya, 40 sayfadır. Orada da aynı manzarayla karşılaşıyoruz. Bir bölgeyle ilgili bilgi okuyup buluyorsunuz, belli bir dönem veya belli bir bölgeyle ilgi bilgi bulamıyorsunuz. Tarihçi

de sıkıntı içindedir. Elbette ki biz malzemelere göre karar veriyoruz, malzemelere göre değerlendiriyoruz. Sanat tarihçi hocalarımız elbette ki kalıntılara, binalara, görsel yapılara göre değerlendirme yapıyorlar, ama biz normal tarihçiler de genellikle kaynaklara göre bir şeyler naklediyoruz. Ben şöyle bir Kerkük Hoyratıyla tamamlasam bu işi, ama umut verici bir hoyratla, yani bu kadar umutsuz değiliz, onu söylemek istiyorum. Kerkük'te şöyle deniliyor bir hoyratta: *"Dağda yarığ / Görmüşem dağda yarığ / Birbirimize dal versek, dağlara dağ dayarık"* yani dağı dağın yanına koyarız. Aslında bu toplantı da bir hareketin habercisi ve ışığıdır. O açıdan ben çok fazla zamanınızı almak istemiyorum. Zira toplantı aşağı yukarı 1,5 saati buldu ve bir de Arapların güzel bir lafı var, şöyle diyor, fi vakti'l - hers yubtalu'd, yani herise yemek zamanı ders biter, iptal olur.

Teşekkür ederim efendim.

Buyurun efendim, söz için süre verebiliyoruz Hocam, yani sorular için süre verebiliyoruz.

Buyurun.

Mustafa Hocamız hem eski bölüm başkanımız, Fırat Üniversitesi Tarih Bölümü Bölüm Başkanlığını yapmış, bizim emektar hocamızdır ve aynı zamanda şu anda Ortadoğu Araştırma Merkezimizin müdürüdür. Acizane ben de bu merkezde şube müdürüyüm, Beşir hocamla birlikte.

Prof. Dr. MUSTAFA ÖZTÜRK- Sayın Başkana teşekkür ediyorum, önce böyle bir toplantıyı düzenledikleri için Mimarlar Odamıza ve bin bir zahmetle aramıza katılan dostlarımıza, siz değerli konuklarımıza şahsım adına şükranlarımı arz ediyorum, böyle bir toplantıyı düzenledikleri için ve aramızda bulundukları için.
Benim çok kısa bir noktada ilavem olacak. Şu konuşulanlardan şunu anladık ki, sanki burada ilk defa bunlar konuşuluyor, hiçbir şey yokmuş gibi bir izlenim de edindim. Sanıyorum dinleyicilerimizin çoğu bu izlenimi edinmişlerdir. Oysa burada 30 yıldır bir tarih bölümümüz vardır, 40 yılı aşkın bir üniversitemiz vardır. Öyle diyebilirim ki Harput, İstanbul, Bursa, Konya gibi belirli şehirlerden sonra üzerinde en fazla yayın yapılan şanslı şehirlerimizden biridir. İki tane doktora yapılmıştır, bütün salnameler okunmuştur. Ana başlıklarla geçiyorum, 26 adet şehir sicilleri kütüphanemize kazandırılmıştır. Diyarbakır, Musul, Halep ve benzeri yerlerle yapılan yöresel ilgili araştırmalar yapılmıştır.

Harput'taki fiyat hareketleri incelenmiştir. Bütün gıda maddeleri, temel gıda maddeleri ev fiyatları içerisinde bulunan her türlü malzemeye varıncaya kadar bütün bilgiler vardır. Fakat biz mahalli yöneticilerimiz, belediyemiz kusura bakmasınlar, ama bu yayınlarımızda

bizim mahalli yöneticilerimizin haberi yoktur. Gelen misafirlerimizin haberi olmaması normaldir.

Prof. Dr. METİN SÖZEN- Aman, aman, aman Hocam, bizim haberimiz var. Hayır bizim haberiniz yok dediniz de

Prof. Dr. MUSTAFA ÖZTÜRK- Estağfurullah, Sayın Hocam, genel olarak söylüyorum.

Bu bakımdan, bizim burada yapılan çok ciddi çalışmalarımız vardır, üniversitemiz sadece burayla değil, ilgili çevreyle de vardır. Sosyolojik olarak da yapılmıştır, Keban Barajının göçünden sonra Abdullah Paşa mahallesi üzerinde çalışmalar yapılmıştır. İlk ağız üzerinde ciddi çalışmalar yapılmıştır. 2003 yılında vilayetle birlikte bir kültür kurultayı yapıldı, ben bu kültür kurultayının başkanıydım, 6 cilt eser yayınlandı. Mutfağından, müziğine varıncaya kadar yayınlandı. Fakat vilayetin galiba bir idari tasarrufu yöneticiler herhalde çok iyi bulmadı, şu anda 6 cildini yayınlamıyorlar.

Şunu kısaca arz etmek istiyorum, demek ki, burada üniversitemiz bir doğu üniversitesi, mahalli bir üniversitenin yapması gereken her şeyi yapmıştır, vilayetin içerisinde olup da üniversitenin olmadığı hiçbir faaliyet yoktur. Bu bakımdan da bunları belirtmek istedim.

Teşekkür ederim.

Harput Ulu Camii içerisindeki avlunun restore edilmeden önceki hali

OTURUM BAŞKANI- Sayın Hocam, bunlar tabii uygulamaya geçmediği için sıkıntımız buradadır. Biz kitap basmada da biliyorsunuz çok sıkıntılarımız var, doğru diyorsunuz, yani gerçekten ben de burada 17 senedir hizmet ediyorum bu bölüme, Hocamın dedikleri harfiyen doğrudur. Fakat uygulamaya geçmede çok büyük problemlerimiz var. Benim kitaplarımın hepsini kendi bütçemle bastım, Hocam biliyor. Sıkıntılar var bu konuda. Teşekkür ederiz. Başka sormak isteyen arkadaşımız varsa hocalarımıza, buyurun.

ZEKERİYA BİCAN (Araştırmacı yazar, şair, mühendis)- Sayın Hocam, bu gibi benzer toplantıların sanırım ben 7. yada 8. sine katılıyorum. Bir Metin Sözen Hocam, bir Mustafa Hocam, zatıâliniz, sizler bir avuç insan, yıllardır çırpınıp duruyorsunuz.

Koruma amaçlı imar planları, daha önce SİT alanı, konuya girerken Harput'u yıktık gözümüzün önünde. Ben 57 yaşındayım, 40 sene öncesi Harput'un yıkılmamış evlerini biliyorum. Benim babamın evi, babamın ve benim gözlerimin önünde yıkıldı gitti, en son duvarda tabaka dediğimiz tek pencerede "Ben elmamı saklardım." dedi, ağlayarak o duvarın da devrilmesini bekledi. Yapalım dedik yaptırmadılar, yıkalım dedik yıktırmadılar. Derken bugüne geldik ve yıkık bir Harput'u konuşuyoruz. Ümit ediyorum, dua ediyorum ve umuyorum, bu toplantının neticesinde çırpınan Metin Sözen Hocamla ve üç-beş hocamla bir avuç insanla Harput şehri kurtarılmaz. Koskoca ülke, koskoca devlet ve koskoca büyük bir millet, gözümüzün önünde yıkılıp giden değerlerimiz mahvolup gidiyor. Yarın çocuklarımız bizleri kınayacak. Bugün doğan bebeler yarın bizleri hayırlı sözlerle yâd etmeyecekler. Lütfen, iş adamlarımızla, zenginlerimizle bu toprağa, bu kültüre sahip çıkalım. Kefenlerin cebi yok, her şeyi bırakıp gideceğiz. Bıraktığımız eserler baki kalacak.

Dediğim gibi bu toplantılar için teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

OTURUM BAŞKANI- Katkınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Hocalarımıza sorusu olan varsa, bir-iki soru daha alabiliriz, kısa olmak şartıyla. Katkıda bulunduğumuz zaman bir-iki sayfa konuşmadan çok net soru, yani kısa cevaplar gerektiren sorular varsa alalım.

Buyurun.

ARA ALTUN- Ben sorayım mı Sayın Başkan? Bugün Dünya Çevre Günü, acaba bu toplantıyı çevrenin korunması da kültür varlığının korunmasıyla birlikte düşünüyoruz, bu onun parçası. Acaba Mithat Beyler bunu böyle mi denk getirdiler? Ben bunu çok merak ettim, yani Dünya

Çevre Günü ve bu sempozyum Dünya Çevre Gününde yapılıyor. İyi bir denk düşme diye düşünüyorum ve çevrenin sloganıdır, ama biz de kullanırız. Torunlarımızdan aldığımız mirastır çevre diyoruz. Kültür varlığı da öyledir.

ARA ALTUN- Yani son bildiriye yazın mı diyorsun?

SALONDAN- Son bildiriye yazın tabii, Çevre Gününde yapıldı, bu çok iyi isabetli bir şey.

OTURUM BAŞKANI- Mithat Bey burada mı?

SALONDAN- Mesela bu akşam 40 ülkede falan çevre günü kutlanıyor.

OTURUM BAŞKANI- Mustafa Beye soralım Hocam, Mustafa Bey de yardımcısı, ben biliyorum demişti.

MUSTAFA BALABAN- Hocam, bilinçli olarak bugünü tercih ettik. Çevre Günü olmasıyla, örtüşmesini özellikle Anadolu için. Bu programdan daha önce bilgimiz vardı.

OTURUM BAŞKANI- Var mı başka soru soracak arkadaşımız?

BEDRİ SEVER- Efendim, dikkat ettim, konuşmayı yapanlar ve onlara soru sormak durumunda olan değerli arkadaşlarım, hepsi bu olayın içinde ve bunun ilmini, eğitimini yapan insanlar olduğunuzu, bu çıkaracağınız yol haritasını iyice kavrayıp bir şeyler yapmak eğiliminde olan, bizim gibi Elazığ'ın dışında yaşayan, ama kalbi, gönlü burada atan insanlar var. Ben iki çocuklu, 1932 doğumluyum. Büyükçe bir holdingin yönetim kurulu başkanıyım. Elazığ'ı canımdan daha çok seviyorum. Gençliğim, delikanlılığım burada geçti, 47 yıldır ben Elazığ'ın dışındayım. Şimdi bir yol haritası çıkacağı ümidindeyim, bütün uğraşılar, bütün edinilmiş olan bu bilgiler, bir noktada toplanmış, 47 senedir biz her seferinde Harput için toplanır, bir araya gelir, nasıl tutarız bunun ucundan, nasıl kalkındırırız, çünkü hiçbirimizin bugünkü kadar Harput'u tanıdığımızı zannetmiyorum. Siz bize Harput'u tanıttınız, siz bize Harput'un ifade ettiği anlamı getirdiniz.

Biz eğer ileriki günlerde, Mimarlar Odasına ve başta Sayın Başkanına hakikaten çok teşekkür ediyorum. Siz değerli hocalarımın da Elazığ'a teşrifiyle bu çok önemli konu üzerine eğilerek öyle bir sonuca varmış oldunuz ki, biz Elazığlı işadamlarının inanın duygulandırdı. Duygunun da ötesinde, bugüne kadar hiç yapmadığımız bir hayal dünyasına daldık, ama bize vereceğiniz doneler, bize getireceğiniz yol haritası, çıkaracağınız her türlü fikirler, bizim bir şeyler yapmamız konusundaki çalışmalarımıza, bizim için bir rehber olacaktır, canı gönülden sizleri kutluyor, hepinize en derin saygı ve sevgilerimi sunuyorum. Çok güzel, çok mükemmel, 50 yıldır hiç ele alınmadığı

şekliyle, detaylı, teferruatlı, ilgili ve kendi yönü ile sonuç alınabilecek bir çalışma olduğunu kanıtlıyor ve saygı sevgilerimi sunuyorum hepinize.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz.

Prof. Dr. METİN SÖZEN- Buradaki arkadaşlar görmedi, Bedri Sever ile konuştuk, burayı bilmiyoruz, burayla ilgili çok önemli konularda kendisi geldi buraya, yani toplantının başladığını görünce, *"Geçmişten Günümüze Harput Mimarisi"* diye. O yüzden gönülden geldi, akşam biz bir panel daha yaptık erken gelmek zorundaydık. Orada yaşamla kent arasında çökmeyle çöküşün değişimi arasında önemli tartışmalar yaptık. Bir şeye söz veriyoruz. Bugün biz, Denizli'yi söylüyorum, batıdaki kentlerle doğudaki kentler arasında temel bir fark var. Denizli'de bir tartışma açtık, 150 sayfa, üç gündür okuyorum, onu temize çektik, yanıt verdik. Mardin'in yol haritasını çizdiğimiz zaman, Mardin'de hüzün Harput'tan büyüktü. Hüznü bugün eyleme dönüştürüp, sevince gark etmenin yolu, tarafların sorumluluklarını ve takvime bağlı olarak, doğru kullanarak kaybetmenin her türlüsünün nasıl kullanacaklarını bilmesidir. Şu anda 400 küsur evdeki biriket taşın üzerine oturmuş, briketlerin indirildiğini bütün sokakların briketlerden arındırıldığını ve bütün yapıtların çevresindeki kesitlerin temizlendiğini, hüznün eyleme dönüştüğünü göreceksiniz. Harput aynı durumda değil. Çok doğru söyledi dostum, Harput'ta arkeolojik alan olarak alacağız, bu haritaların üzerine oturtacağız, hamam, cami, han her mahallenin merkezini oluşturan handı, hamamdı, çarşı bölgesiyle ilişkilerini kuracağız ve arkeolojik alana alacağız. Cumhuriyet Türkiye'sinin bu çirkin yapılarının nerede yapılmayacağını göstereceğiz ve onların da yıkılması için de başvuruda bulunup, her yıl bir kat indirelim, sonunda kaybedelim

1970'li yıllarda Harput Ağa Camii ve çevresindeki evler

dedim. Diyanet işleriyle görüşüyorum, diğerleriyle görüşüyorum, yalnız şurada sıkışıklık var: Önce o çirkinlikleri bizim yaptığımızı, bizim de akıllanıp yıktığımızı göstererek, arkeolojik araştırmaların şekillenmesini istiyorum. Onun dışında kalan o küçücük yerlerin bağlantısı; o kadar Mimarlar Odası üyesi var, o kadar akıl alınacak insanlar var, tekrar o kalan parçaları vermemiz gerekiyor. Harput'ta durumu vahimdir. Muhtarı demin niye alkışlattım, her gün bize başımıza kalkacak derece mesaj gönderen bir insandan söz ediyorum, yani muhtardan başlayarak, sahiplik duygusunun

herkese dönüşmediği zamanmirası kurtaramayız.

Yol haritası, vizyon, strateji, marka sözcüklerinden gıcık alıyorum, çünkü içi dolmamış sözcükler olarak, çevirisi de olmayan, benim içeriğini bir şehirle eşleştiremediğim bir alandan söz ediyoruz. Biz Mardin'in yol haritası dediğimiz zaman, soyut somut mirasına haklı yerlerde yeni yaşam hakkı tanımak için yola çıktık cümlesiyle işi bilsinler istiyoruz. Bu açıdan bu toplantı çok yararlı olmuştur, bundan sonraki toplantılar çok daha yararlı olacaktır, çünkü biz bunların hepsini santimine kadar basacağız. Siz 10 dakikada bir şey söyleyemediniz, 17 dakika da söyleyemedi.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler.

SALONDAN- Değerli dostum, arkada söyledim. Ben üniversitenin yayınları, tarihi çağlar ve veri yönünden çok ileridir, orada çok özgün yayınlar vardır, ama yaygınlık sağlanmayan, onu bir yaşama dönüştürmeyen, uygulamada kullanılmayan bilgi kör kalmış bir bilgidir. Kitap basmak, evet üniversitenin kitabının içeriğini tanıtmak da üniversite ve bizlerin işidir. Toplum zorla okutulacaktır, zorla başına kalkınarak eylem alanı oluşturulacaktır. O açıdan Harput'ta hüzün büyüktür, ama bir yandan büyük hüzünler büyük değişiklikleri de beraberinde getirir. Türk halkı gitmeden, kalkmadan, savaş görmeden aklı başına gelmiyor, teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI (ABDULHALİK BAKIR)- Teşekkür ederiz Hocam.

Buyurun.

FEVZİ KAHRAMAN (Harput Muhtarı)- Bu programı hazırlayan Mimarlar Odası Başkanına teşekkür ederim ve buradan değerli misafirlere de ayrı ayrı teşekkür ederim. Ne yazık ki, geçmişte dünü ve bugünü yarına aktarmak için mücadele veren bilim adamları, hocalarımız, Harput Konağının 1998'de yapımına karar verildiği zaman, turizm müdürü bizimle beraberdi. Ben konağın yapılmasına karşı çıktığımda bana vatan haini dediler. Bence bu binanın buraya yapılmasını isteyenler vatan hainidir diye düşünüyorum. Yer tespiti için gelenlere; burada yapılmasının uygun olmadığını söylememize rağmen bu ucube yapı yapılarak Harput'taki dokunun bozulmasına neden oldu.

OTURUM BAŞKANI- Tepkiler her zaman oluyor, fazla içerleme, ne diyeyim, mücadele lazım, mücadele etmemiz lazım.

OTURUM BAŞKANI- Efendim Harput'la ilgili diğer konuları forumda konuşacağız ayrıca. Şu anda yemek saatini aşmış durumdayız,

Efendim panelimizi, sabırla metanetle dinlediğiniz için, hepinize teşekkür ederiz, afiyet olsun.

İkinci Oturum

"Harput Mimarisinin Koruma Yaşatma Sorunları"

Cengiz Bektaş (Oturum Başkanı)
Doç. Dr. Emre Madran
Yrd. Doç. Dr. Yüksel Arslantaş
Yrd. Doç. Dr. Cevdet Emin Ekinci
Yrd. Doç. Dr. Şahabettin Öztürk

SUNUCU- Doç. Dr. Emre Madran, 1944 yılında doğdu. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde 1966 yılında mimarlık lisansı, 1968 yılında yüksek lisans eğitimini, 1994 yılındaysa doktora çalışmasını tamamladı. 1981 yılından bu yana Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir.

Yrd. Doç. Dr. Yüksel Arslantaş, 1970 yılında Elazığ'da doğdu, 1993 yılında Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü bitirdi. 1996 yılında yüksek lisans, 2003 yılındaysa doktora eğitimini tamamladı. 1999-2005 yılları arasında Fırat Üniversitesi Tarih Bölümünde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Hocamız hâlâ aynı üniversitede görevini sürdürmektedir.

Yrd. Doç. Dr. Cevdet Emin Ekinci. Artvin'de doğan Cevdet Emin Ekinci, ilk, orta ve lise öğrenimini Samsun'da tamamladı. 1987 yılında Fırat Üniversitesi Yapı Eğitimi Bölümünde lisans, 1990 yılında yüksek lisans ve 1996 yılında da doktora derecelerini aldı. 1997 yılında mezun olduğu bölüme yardımcı doçent olarak atandı.

Yrd. Doç. Dr. Şahabettin Öztürk, 1966 yılında Bitlis'te doğdu. 1987 yılında Çukurova Üniversitesi İnşaat, 1992 yılında Dicle Üniversitesi Mimarlık Bölümünden mezun oldu. 1993 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Restorasyon programında öğretim görevlisi olarak göreve başladı. 1999 yılından beri Mimarlar Odası Van Şubesinin Yönetim Kurulu Üyeliğine devam eden Öztürk, 2006 yılından beri Mimarlar Odası Başkanlığı görevini sürdürmektedir.

OTURUM BAŞKANI (Cengiz Bektaş)- Teşekkür ederiz.

2. Oturum Konuşmaları

Oturum Başkanı Cengiz Bektaş

Efendim, önce bir kere zamanlama, bu oturum saat 14.00'de başlayacaktı, şu anda 14.55, bana verilen zamanı ben sonuna kadar kullanacağım, bunu bilesiniz, yani geç kaldıysanız bizim kabahatimiz değil. Hatta bu masada oturanlar da herkesten önce geldi, oturdu diye düşünüyorum. Buna göre aradaki

konuşmalarla, baştaki böyle bir-iki çıkıntılarla 10 dakika bir şey ayırdıktan sonra 15'er dakika düşünüyorum. Konuşmacı başına ve sonunda da en azından bir 20 dakika tartışmaya ayırmalıyız. Böylece benim ricam sayın konuşmacılardan bana bu konuda yardımcı olmalarını diliyorum.

Efendim ben 1955'te geldim Harput'a, Profesör Kunst Erkman, Berlin'deki müzenin müdürü bizim sanat tarihi hocamızdı. Daha doğrusu ben onun öğrencisi olmadım, ama okulumuzda onunla birlikte şu anda artık profesörlerin profesörü Oktay Aslanapa doçentti, o zaman ve başka öğretim görevlisi arkadaşlarla beraber geldik. Harput hep kafamda kaldı, yani sonradan baktım, burada kalmış olanlar yahut da büyümüş olanlar da 40 yıl sonra geliyorlar Harput'a. Demek ki ben o kadar suçlu sanmamalıyım kendimi, şu kadar zaman buraya gelmemiş olmakla. Ayrıca da buradaki sunuşlar bize konuyu bir kere daha anımsattı. Çok fazla önemsemek gerek ama aşağı yukarı sorunlar her yerde aynı.

Birinci saptadığım, buralı olmak başka bir şey oluyor burayı konuşurken, yani hem Nevzat İlhan, hem Metin Sözen buralı olmakla başka yerlerdekinden daha heyecanlı, daha ciddi davrandılar gibi geliyor bana. Sizin izlenimlerinizi bilmem, ama bu çok önemli bir olay. Bu ne demek? Bakın, ben Deniz Beye ilk projemi götürdüğüm zaman yazı işleri müdürü sokak arkadaşım, oyun arkadaşımdı, çekmeceden mührü çıkardı bana verdi, dedi ki, *"Projeni tasdik et. Bari bir teknik eleman tasdik etmiş olsun."* dedi, yani biz bu yokluklardan geldik. Elazığ'da bu kapsamda bir toplantı yapılabilmiş olması, Mithat Bey övüldü birçok konuşmacı tarafından, ama ilk kez açılan bir şubenin böyle bir etkinliği gerçekleştirmiş olması benim için alkışlanacak bir olay. Bunu söylemek gerek, ama buna birazcık söz rüşveti verip, şu sözü almak için söylüyorum: Herhalde sürecek, çünkü bakın, bizdeki alışkanlık şu, açılış yapılıyor, açılış konuşmasına koşa koşa gidiyor

Valimiz, Belediye Başkanımız, Rektörümüz, yani biz kimler için konuşuyoruz? Onlar yok, yani bir anlamda yarın siz bunları tekrar anlatmak zorunda kalacaksınız, bu sanmayın ki yalnız burada böyle, her yerde böyle ve gerçekten bu birazcık acınası bir olay.

Avanos onarılmaya çalışıldı. Akşehir'de Rıfkı Hocamızın mektubu var, bütün tarihi mezar taşlarını yok edildiğini yazmışlar, o da oturmuş Ankara'ya bir yakınına mektup yazmış. Oğlu bana getirdi bütün mektuplarını, diyor ki, *"Yok ediyor adamlar kültürel mirasımızı, bunlar bizim ata yadigarı."*

1900'lü yıllarda Harput'tan bir görünüm

Ben hep öneriyorum, vali, kaymakam gibi insanların yetiştikleri yuvada, yani siyasal bilgiler fakültesinde mimarlık ve şehircilik kültür dersleri verilmelidir, çünkü birçok şeyleri yok edenler bunlar oldular. Hiç çekinmeden söyleyelim bunu. Avanos'ta bir tane kervansaray var, kaymakam efendi taşlarını almış köprü yaptırmış. Sonradan o köprünün taşları özenle bezenle seçilip tekrar

Yani yok edenler kimler? Dediğim gibi yetişmelerinde yeterli özeni göstermediğimiz insanlar. Onun için, buradaki genç kuşak, şurada oturan arkadaşlar, arkadaki genç kuşak, bunun bilincinde olmalı. Gerçekten, eğer onlar burada bir süre yaşamış olmakla bile buralı olmamış olsalar da bunun kendilerine bir sorumluluk yüklediğinin, bu sorumluluğun gördünüz örneğini, ben onları söz

rüşveti verecek durumda olarak söylemiyorum bunları, ama yani bir örnek olsun size. Gerek Metin Sözen'i tanıdınız burada, gerçekten bu sorumluluk içinde davranmak gerekiyor.

Bir başka nokta, bu işler bize kalmakla

1950'li yıllarda kale içindeki Camii kalıntısı

olmaz. Biz işlerin sonuçlarıyla ilgileniyoruz ve daha iki kuşak öncesini sevgili Nevzat İlhan arkeolog gibi kazı yaparak çıkarmaya çalışıyor. Bu çok ayıp, biraz önce söyledim, kim nereye çekerse çeksin, eğer bir şeyler öğrenmek istiyorsanız Harput'la ilgili, Amerika'da gidip Ermeni bilmem nelerine sorabilirsiniz, mesela birçok kentimizin tarihini Asya Araştırmaları Kurumunda bulabileceğiniz gibi. Biz bu sorumluluğu bugün göstermezsek suçluyuz. Yalnız tarihi eserlerin bilmem neden değil, belki de bu ülkeyi paramparça edenlere karşı da suçluyuz. Etmeye çalışanlar ve başarılı olan yazanlara karşı suçluyuz yahut onlar yüzünden yeterince ciddiye almayıp, vaktiyle kendimiz bize düşen işleri yapmamaktan ötürü suçluyuz. Öyle gene hafifseyerek söylemiyorum suçluyuz lafını, ciddi, ben bunu her zaman kendi bedenimde duyumsadım.

Efendim, burada zamanlama çok önemli. Elbette bir insan bildiği konuyu yarım saatte de söyler, 15 dakika da söyler, ama önemli olan tartışacak birikimi ortaya koymak. Önce sevgili Emre Madran'la başlayacağız. Emre'nin neredeyse ben ondan yaşlıyım, ama kısa pantolon arkadaşı gibi bir sürü şeyin içinde birlikte olduk, özelliği uygulama içinde olması aynı zamanda. Yalnız öğretim görevlisi, falan değil, uygulamanın içinde olmak başka bir şey. Bakın, burada fevkalade sonuçlar aldık, yol haritamızı saptadık, Harput'ta hiçbir şey olmaz arkadaşlar. Ekonomik altyapı üzerinde çalışmadan, önce onun yol haritasını çıkarmadan hiçbir şey yapamazsınız.

Biz bunu yıllardır yaşıyoruz, yani 1975'te Safranbolu'da yaptığımız zaman bunlar gene dile getirildi, gene söylendi. Ben onlardan biriydim ve gerçekten çok iyi niyetlerle gidildi, ama hiç, sadece turistik bir-iki pansiyon, o kadar. Burada da yani gene turistik mimariye kalkışarak hiçbir şey

elde edemezsiniz. Önce ekonomik altyapı ve de bu biraz önceki, yani kendi projemi kendim tasdik ettiğim olayı şundan anlattım: 1955'te ben geldiğim zaman, burada kimsenin orayla bir ilişkisi yoktu, ama şimdi burada bir üniversite var. Üniversitede her daldan insan var. Biraz önce, daha doğrusu sabahleyin iki tane genç arkadaş bana yaklaştı, dedi ki, *"Biz coğrafyacıyız, yani bu işlere coğrafyadan başlamak gerekmiyor mu?"* Nitekim Nevzat İlhan'ın söylediği bakın üç tane kaynak, tabii ki o üç kaynağı birden denetleyebilecek yerde bir yerleşmeyi yaptığınız zaman, insanoğlu öyle, kendi besinini yetiştireceği yerde yaptı dünyanın ilk yerleşmesini. İlk yerleşme de şundan üç adım ötede, Ergani'den 6 km daha gittiniz mi, dünyanın ilk yerleşmesi. Öyle de bir sorumluluğumuz var, yani Harput'u sadece dünden, bugünden, böyle birkaç kuşakla araştırmakla da çıkaramayız ortaya. Eksik olmasınlar yolladılar buraya katılacak olanlara mesela Harput gezisi, oturdum yeniden okudum ben de, yani hiçbir şeyi yetiştiremeyeceğimi sandığım halde, ama bunlar çok önemli ve tamamlanması gereken çalışmalar. Sadece duygusal, mimarlık tarihiyle ilgili, şehircilikle, hayır, toptan ele almak gerekiyor, yaşamın kendisiyle, kendisini canlı bir şekilde ele alıp asıl sorunları koymak gerekiyor ortaya ve eğer biz bu kuşak olarak sahip çıkabilirsek, tüm kültür de buraya çıkabilmiş oluyor, yoksa hayır. Bu kadarcık bir şey için özür dilerim, yani zaman almamdan ötürü. Sevgili Emre Madran'a bırakıyorum sözü.

2. Oturum Konuşmaları

Emre Madran / Mimar

Ben sözlerime, TMMOB Mimarlar Odası Elazığ Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı sevgili Mithat Coşkun dostumun şahsında Şube Yönetim kuruluna şükranlarımı sunmakla başlıyorum. Bir etkinliği planlamak ve yapmak kadar ,devam ettirmek ve sonuçlarını almak da çok önemli, ama Mithat Coşkun ve arkadaşlarının bunu yapacağına inanıyorum.

Günümüzde Elazığın bir mahallesi olan Harput, yaklaşık 3000 yıllık bir geçmişe sahiptir. Anadolu'da bazı yerleşmelerde izlediğimiz kentlerin yer

değiştirme olayı Harputu da etkilemiş, 19. Yüzyılın ortalarından itibaren ekonomik faktörler, ulaşılabilirlik, işlevini yitirmesi gibi birçok araştırmacının tartıştığı girdiler. Elazığ kentinin oluşumuna yol açmıştır. Doğal girdiler arasında topoğrafik faktörler, su ve toprak kaynaklarının yetersizliği, iklim ve doğal olaylar sayılmaktadır.

Harput'un Sorunları

Çeşitli araştırmalarda Harput'un sorunlarına değinilmiştir. Bu bağlamda "DÜNÜ VE BUGÜNÜYLE HARPUT" kitabında değerli katkılar yer almıştır. Gerek bu yayında, gerekse diğer yayınlarda Harput değişik yönlerden betimlenmiş, çok değerli uzmanlar Harput'un değerlerini yeniden kazanması ve özellikle kültürel turizmden hakettiği payı alması için öngördükleri önlem ve eylemleri tanımlamışlardır.

Ben Harput'un bir **"güçlülük-zayıflık analizi"**ni yapmak istiyorum Harput'la ilgili, Harput'un zayıf yanları neler, neleri çözeceğiz? Harput 11. Yüzyılın sonundan itibaren Türk egemenliği altına girmiş, Anadolu Selçuklu, Dulkadirli, Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Oldukça zengin bir 19. Yüzyıl geçmişi de bulunmaktadır. Ancak bu geçmiş ve onun ürünleri, mekan ve yapı üzerinden okunamamaktadır. Bir diğer deyişle, Harput'un geçirdiği siyasal ve kültürel evreleri alanda bize anlatacak herhangi bir öge , düzenleme, sunum tekniği bulunmamaktadır. İlgili kişiler tanıtıcı kitaplarda yazan bilgilerle kısıtlı kılınmışlardır.

Harput'un **"okunamaması"** zayıf yönlerinin başında gelmektedir. Bir diğer deyişle, Harput'un geçirdiği siyasal, kültürel, ekonomik, mekânsal evreleri, alanda bize yeterince anlatacak bir senaryo, bu senaryo üzerine kurgulanan bir düzenleme yoktur. Elazığdan Harput'a gelirken görülen yol işareti ve mesafe işareti levhaları ile bu hizmet gerçekleştirilemez. Çok boyutlu düşünmek gerekmektedir.

Aynı okunamama, mahalle sınırları ve içeriklerinde de görülmektedir. 19. Yüzyıl belgeleri, azınlıkların kendilerine özgü mahallerlerde oturduklarını anlatmaktadırlar. Bu toplumsal ve kültürel zenginlik yine yazı ve eski fotoğrafların arasında kalmıştır. Sn. Nevzat İlhan'ın ortalama bir çaba ile oluşturduğu ve anlattığı su senaryosu bile başlı başına bir anlatım öğesi olabilir. "Harput'ta Su" dahi başlı başına anlatılacak bir olgudur. **Özetle Harput'un bir "SUNUM"** sorunu bulunmaktadır.

Harput'un ikinci zayıf noktası, dönemler boyu ve değişik nedenlere bağlı olarak geleneksel dokusunun ve kimi kültür varlıklarının oldukça büyük tahribata uğramasıdır. Sempozyumun diğer konuşmacıları mevcut yapıların da giderek değerlerini yitirdiğini söylemektedirler. Bir sit alanının bozulmuşluk derecesi

sadece içerdiği doğal ve kültürel değerlerin nitelik yitirmesi ve yok olması ile ölçülmemelidir. Alanın kullanımı, yeni yapılaşma , özgün dokunun algılanabilirliği gibi hususlar da bozulmuş düzeyini etkileyen önemli girdilerdir. Harput bu açıdan değerlendirildiğinde çok olumsuz bir görünümle karşılaşılmaktadır. Planlı da olsa mevcut yapılaşma ve açık alan düzenlemelerinin büyük bir bölümünün niteliği, Harput'un kültür varlıklarına ve bundan 35 yıl önce niteliğini halen yitirmemiş geleneksel mekan ögelerine saygısızlık düzeyindedir. Özellikle Kale'nin hemen karşısındaki tepe üzerinde inşa edilen İl Özel İdaresi sosyal tesisleri, Kaleyle yarışırcasına tasarlanmış eklektik tasarımı ile çevrenin en olumsuz yapısı olarak nitelendirilebilir.

Üçüncü zayıf nokta, Koruma Amaçlı İmar Planının işlerliğidir. Kısa bir inceleme sonucu, geleneksel mülkiyet dokusu (ki bu da korunması gerekli bir ögedir) yeteri kadar göz önüne alınmadan hazırlanan, kentin yeni gelişme stratejisini belirlemeyen, herhangi başka bir sit alanında da alınabilecek önlemleri içeren, özetle **"Harput"** olmayan bir planın ivedilikle **"Harputlaştırılması"** gerekmektedir.

Alanın dördüncü zayıf yönü alan yönetimi kavramı gelişmemiştir, yoktur. Bu Türkiye'nin temel sorunudur. Sayın Valimin görev yetkileri nedir, Sayın Belediye Başkanının görev yetkileri nedir, Merkezi İdarenin yerel uzantıları neyle yükümlüdürler? Meslek Odaları, sivil toplum örgütleri, yatırımcı ve girişimleri olası **"Harput Projesi"** nin neresinde görev alacaklardır. Değişik kaynaklardan sağlanan ödenekler nasıl kullanılacaktır? Özetle, **"Harput'un sit alanının ve bu alanın etkilediği çevresindeki alanların doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi; belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamayı amaçlayan" "Yönetim Planı"** ne zaman hazırlanacaktır ?

Harput'un Olumlu Yönleri
Harput hepimizce bilinen önemli bir özelliğinden dolayı sayısı çok az olan yerleşmeler arasındadır. Bu özellik kentin yakın tarihte ilk kurulduğu özgün yerinden yeni yerine ve başka bir coğrafyaya taşınmasıdır. Anadolu'dan örnekler arasında Malatya / Eski Malatya; Van / Eski Van; Erzincan / Eski Erzincan; Doğubeyazıt / Eski Doğubeyazıt sayılabilir. Batıda Fethiye ilçe sınırları içinde yer alan Kayaköy ise tümüyle terkedilmiştir. Bu değişim aslında bir handikap olarak görülebilir:

Eski kentlerin dokusu hemen hiç kalmamıştır,

Yaşam belli sayıda nüfus üzerine kurgulanmaktadır,

Canlı olduğu dönemdeki sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamın niteliğini ve düzeyini belirleyen özellikle kamusal yapılar yok olmuş, böylece çok önemli bir belge yitirilmiştir.

Ancak bu terk edilmişliğin bazı önemli noktalarını da yakalamak ve ortaya çıkarmak gerekir.

Anadolu'da örneği çok az kalmış olan bir yerleşim modeli olması nedeniyle özel bir öneme sahiptir. Bu bağlamda bir belge değeri taşımaktadır.

Özellikle 1950'li yıllardan bu yana kentlerimizdeki doğal, tarihsel ve kültürel değerleri olumsuz etkileyen, onların nitelik yitirmesine ve hatta yok olmasına neden olan hızlı ve çarpık kentleşme Harput'u etkilememiştir.

1800'lü yılların sonuna doğru Amerikan Okulları'nın güney'den görünümü

Bu bağlamda Harput'un özgünlük (otantik) değerinin korunduğu ve bu yönüyle de özel bir örnek olduğu söylenebilir. Elazığ, Harput'un korunmasında bir tampon olarak görev yapmıştır denebilir. Karabük Kasabasının kurulması, demir çelik işletmeleri için gerekli tüm fiziki, sosyal altyapının Karabük tarafından karşılanması, Safranbolu'nun korunmasındaki en önemli etkenler arasında yer alır.

Bunun yanı sıra:
Harput önemli bir doğal yapıya sahiptir.

Harput'un özellikle yaz aylarındaki mikro kliması Elazığ'a oranla önemli yaşam avantajları sunmaktadır,

Harput değişik kültürlerin ürün verdiği bir yerleşmedir. Bu çok katmanlılık / çok kültürlülük önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bir diğer deyişle (19. Yüzyıldaki geleneksel konut dokusunu büyük ölçüde yitirmiş olsa da) yörenin yapılaşma tarihini Harput üzerinden okumak hala olasıdır.

Harput bir kale kenttir ve bu özelliğini hala korumaktadır. Bir çok kentimizin bu çok önemli ögesini yitirdiği unutulmamalıdır.

Harput'un topoğrafyası, oldukça geniş bir çevreyi izlemek ve gözlemek bakımından çok değişik seçenekler sunmaktadır. Bu olumluluk, yapılacak bir planlamanın önemli girdilerinden bir tanesi olabilir.

Harput inanç turizmi açısından da önemli ögelere sahiptir. Ulu Cami, sara hatun Camisi, Kurşunlu cami ve kiliseler (Meryem Ana Kilisesi, Surp Karabet Kilisesi, Surp Agop Kilisesi) bu turizm türüne altlık oluşturacak önemli ögelerdir.

Harput kente hem yakındır hem uzaktır.

Fiziksel olarak yakındır ve ulaşılabilirliği kolaydır.

Uzaktır, çünkü kent merkezindeki yaşamın neredeyse tamamen tersi bir yaşam sunmaktadır.

Öneriler
Yukarıda anahatları verilen analiz, aşağıdaki önerilerin getirilmesini sağlamaktadır:

Koruma amaçlı imar planı ivedilikle revize edilmeli ve geleneksel mülkiyet düzeninin işlendiği halihazır haritalar üzerinde çalışılmalıdır. Korumanın sadece yapı ve alan koruması olmadığı, yerleşmenin diğer özelliklerinin de korunmasının gerektiği unutulmamalıdır.

Yeni yapılaşma bugüne değin olduğu gibi an alt düzeyde tutulmalıdır,

Harputta hangi işlevlerin yer alacağı, ya da Harput'un hangi işlevleri

barındırma potansiyelinin buılunduğu titizlikle saptanmalı ve harhangi bir yerleşimde yer alabilecek işlevler alanın dışında tutulmalıdır,
Sit alanı içinde çok özel kurallar geçerli kılınmalıdır,

Harputın 19. Yüzyıl kent morfolojisi, dokusal özelliklerine ilişkin bilgiler alanda ziyaretçilere sunulmalıdır.

Elazığ / Harput arasında hala izlenen işlevsel kopukluk giderilmeli, kentin özellikle kültürel turizm hizmetleri Harput'ta çözülmeye çalışılmalıdır. Harput yaşamını hala sürdüren doğal ve kültürel değerleriyle Elazığ'a hizmet verebilecek durumdadır. Tüm Elazığ yöneticileri yeni ve güçlü bir Elazığ'ı kendilerine bir strateji olarak belirlemelidir. Sadece *"Çıkalım, bir Harput'u gösterelim size"*nin ötesinde, bazı hizmetler orada çözmelidir.

Harput'taki anıtsal yapıların onarımı ve yaşamlarını sürdürmeleri için değişik bir strateji izlenmelidir. Bu yapıların tümünü yenilercesine onarmak ve mutlaka işlevlendirmek gerekmeyebilir. Halen Eski Malatya (bugünkü Battal Gazi İlçesi)'da sürdürülmekte olan "Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı"nın onarımı bir "restorasyon faciası" olarak nitelenebilir.

Yapısal sağlamlaştırma ve doğa tahribatını önleyecek önlemler yeterli olacaktır. Bu yaklaşımla, bir "açık hava müzesi" kavramına doğru gidilmeli, Harput'un en azından bir bölümü 13. Yüzyıldan bu yana değişik örneklerin sergilendiği bir alan olarak değerlendirilmelidir.

Harput'un en önemli handikaplarından bir tanesi geleneksel konut dokusunu çok büyük ölçüde yitirmiş olmasıdır. Buna karşın vaziyet planı, eski fotoğraf, gezginlerin anlatımı, gravürler gibi 19. Yüzyıl mekansal örgüsünü anlatan belgeler bulunmaktadır. Bu belgelere dayalı olarak yapılacak bir restitüsyon çalışması belki, geleneksel dokunun bir bölümünün ada ölçeğinde canlandırılmasına olanak sağlayabilecektir. Sn. Nevzat İlhan'ın sunduğu bildiri işte bu özgün dokümanlar üzerine kurgulanmış çok önemli bir örnektir. Böylece kentin yaşamından bir kesit daha ziyaretçilerin ilgisine ve bilgisine sunulabilir. Ayrıca bu eski / yeni alanda bazı rekreatif hizmetlerin verilmesi de düşünülebilir.

Özetleyelim:
1. Harput'u sadece belgelerde değil, mekânda da okumamız lazım. Bu okuma fiziksel canlandırmayla olabilir, sunum teknikleri kullanılarak olabilir.

2. Harput çeşitli teknikler kullanılarak ve güvenilir bilgilere dayanılarak sunulmalıdır.

3. İvedilikle bir yönetim planı hazırlanmalıdır. Bu yönetim planının en önemli konularından biri de alt ölçekli uygulama projeleri oluşturulmasıdır.

OTURUM BAŞKANI- Özellikle ben sana teşekkür ediyorum, çünkü gerçekten 15 dakikayı sonuna kadar en güzel şekilde kullandığın için, sağ olasın. Öyle umut ediyorum ki, söylediğin önemli şeyler, deneyden kopan şeyler, deneyden biri gerçeğiyle göz önüne alınır.

Efendim Sayın Yrd. Doç. Dr. Yüksel Arslantaş'a veriyorum sözü.

2. Oturum Konuşmaları

Yrd. Doç. Dr. Yüksel Arslantaş

Kıymetli misafirler, konuşmama başlamadan önce hepinizi saygıyla selamlıyorum. Sayın Emre Madran Bey, Harput'un eserlerinin okunamaması ve sunulamamasından bahsetti. Aslında buradaki temel sorunlarımızdan biri, şehrimizin bir üniversitesi var, artı Türkiye'nin en köklü üniversitelerinden biri. Burada size Harput'la ilgili çalışma yapan onlarca hocamı sayabilirim, ama nedense şehirde bazı kuruluşlar bir şeyler yaparlar, ya üniversiteye tasdik ettirmek isterler, yani görüş sorma, yani *"Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?"* deme alışkanlığı maalesef şehirde gelişmedi, ya da şifahen dışarıdan biz bir şekilde duyarız. Maalesef şehrin üniversiteye bakışı değişmedikçe, bazı şeylerin değişmeyeceğine inanıyorum, yani sanki biz şehrin dokusuna uymayan bir yapı gibi görünüyoruz. Şehir bir türlü üniversiteyi sanki kabul etmedi ve herhalde şu bekleniyor: Biz bir şeyler yapalım, gelsin hocalar tasdik etsinler, önümüzde dursunlar, tamam iyi yapıyorsunuz desin, gitsin.

Bakınız, Harput'la ilgili, tarih bölümünden, coğrafya bölümünden hocalarım burada, arşiv belgeleriyle ilgili yığınla malzeme toplamış, çizimlerini yapmış, fotoğraflamış arkadaşlarımız var. Malzeme benim tabii eskiçağ tarihi olmam hasebiyle arkeolojik buluntulara göre, Kalkolitik ve Tunç Çağı'nda özellikle Harput ve civarında tespit edilen mimari yapılarla ilgili bir genel çerçeve çizeceğim, ama herhalde bu konuda şehrin üniversiteyle daha çok birleşmesi lazım, yani zaman zaman Harput'ta olanları biz öğrenciliğimizden beri görüyoruz, tarihi bir mezarlık kaldırılacak, üniversiteye sormak yerine müftülüğe soruyor, bunu kaldırabilir miyiz, kaldıramayız

mı? Müftülük diyor ki, ben fetva verdim, hadi kaldırabilirsiniz. Peki, bu işin tarihi yönü nedir? Tarih bölümünden hocalarımız, Osmanlı Tarihi uzmanları var. Efendim, sanat tarihçisi arkadaşlarımız var, bunlar ne diyor, bunlara soralım diye kimse bahsetmiyor. Sonra da üniversite neden bu kadar şehirden kopuk diye şikayetler ediliyor. Bu konuda üniversiteyle diyaloga girilmedikçe bilimsel çalışmalarda ne sonuçlar çıktığını, bunlar dinlenmedikçe, ben bu tartışmaların olacağına, devam edeceğine inanıyorum.

Harput Kalesi üzerine yeni bir kale inşa edildi, kalenin karşısında, kaleyi gölgede bırakan konaklar inşa edildi ve üstelik Harput mimarisine de hiç benzemedi. Kalkıp ondan sonra tarih bölümündeki hangi hocaya soruldu diye size soracak olsak, biz de bir duyduk ki, orada bir şeyler yapılıyor. Sayın Hocam burada, Ortaçağ'ını yazmış, 19. Yüzyılını yazanlar var, efendim 16. Yüzyılı yazanlar var, coğrafya bölümünde arkadaşlarımız, bu yörede mimaride kullanılan malzeme üzerine çok ciddi araştırmalar yaptılar, ama şehrin de, bu şehrin mimarisiyle ilgilenen bazı kesimlerin de maalesef haberi olmuyor.

Aslında bu oturumun ismine bakıldığı zaman, benim bildirim biraz oturumun ismine de uymuyor, çünkü koruma sorunlarıyla ilgili bir şeydi. Ben o yüzden çok fazla lafı uzatmak istemiyorum, çünkü biliyorsunuz bizim bu bölgede, eski çağlarla ilgili mimari açısından tespit edilen buluntulara bakıldığı zaman, Keban ve Karakaya Baraj Gölü alanında kalmış, bugün artık kitapların sayfaları arasındaki bazı bilgiler var, fotoğraf ve çizimlerden ibaret. Maalesef artık bunları da biz suyun altına gömdük. Ancak, en azından tarihi perspektif açısından, eski çağlarda yöredeki mimarinin şekillenmesinde temel faktörler ki, bunlar mimariyi şekillendiren genel unsurlardır, onları göz önüne sermesi açısından kısa bir özet yapmak istiyorum.

Özellikle Harput ve çevresindeki mimari dokunun şekillenmesinde, eski çağlar için söylüyoruz, bölgedeki mimari yapılarda kullanılabilecek malzeme kapasitesi, üretim-dengesini, burası bir madencilik bölgesi olduğu için, özellikle mimari alanlarda bununla ilgili buluntular da tespit edilebilir, toplumsal unsurların inanç yapısı, dış istilalara açık olup olmamaya koruma ihtiyacı ve bir de tabii iklim, mimariyi şekillendiren temel unsurlar. Özellikle neolitik dönemle ilgili Elazığ bölgesinde bazı izler tespit edilmekle birlikte, bunlar bize mimariyi net olarak okumamıza yardımcı olacak buluntular değildir. Bu anlamda yörede, yörenin antik çağının araştırılmasına da şiddetle ihtiyaç vardır, çünkü Tepecik gibi, Pulur gibi bazı yerlerde neolitik buluntular var, ama en son tabaka belki. Biz bir de alelacele çok hızlı bir kurtarma kazısı yaptık, göl alanından ne

1900'lü yıllarda Harput Sarahatun Camii önünde çarşının genel görünümü

kurtarabildiysek, onlar kurtarıldı, ama yanıbaşımızda mesela bir Çınaz Höyük var, Çınaz üç neolitikle ilgili, belki çok daha ciddi araştırılması, kazı yapılması, yörede, Elazığ'da yerleşik hayatın başladığı dönemde mimari unsurların nasıl şekillendiğini belki tespit etmek mümkün olacaktır.

Ancak Kalkolitik ve Tunç Çağı dediğimiz çağla ilgili daha şanslıyız. Bu çağla ilgili merkezler arasında da, herhalde burada rahmet okumak gerekir, Hamit Zübeyr Koşay, en ciddi, en detaylı çalışmayı o ortaya koymuştur. Pulur'a bakıldığı zaman, özellikle bunu diğer tabii merkezlere Pulur'un, kaç tane Pulur var ayırmak lazım. Sakyol'da, özellikle savunma ve dini inancın, yörede yaşayan halkın inancının mimarinin temel unsurlarının belirlenmesinde etkili olduğunu

görüyoruz. Zira Kalkolitik Çağ'dan itibaren evler biraz da helezonik şekilde, dış duvarları bir savunma kalesi görüntüsü verecek şekilde, ama ortada, özellikle evlerde yaşayan insanların karşılıklı diyaloglarına da imkan veren, yani savunma ihtiyacını ön plana çıkaran bir mimari doku olduğunu görüyoruz.

Burada özellikle, tabii Tunç Çağı katlarında bu daha detaylı okunuyor, fırın, ocak, ekin çukurları, soğutma çukurları, kilerler gibi mimari unsurları, onları birazdan belki değineceğim, daha detaylı görmek mümkün. Tabii bahsettiğimiz dönemde Elazığ bölgesi uluslararası bir bölge, yani uluslararası bölge dediğimiz, o çağın şartlarına göre düşünürseniz, biraz Transkafkasya kültürleriyle, Suriye kültürüyle, Mezopotamya toplumlarıyla, sürekli ticari ve kültürel münasebetleri olan, maden istihsali, madem alışverişi nedeniyle tüccarların gidip geldiği, yol boyunca koloniler kurduğu bir yer. Dolayısıyla, bu anlamda saray diyebileceğimiz mesela yapılardan birini Norşuntepe'de görüyoruz ki, bugün gene Keban Baraj Gölü alanı altında kalmıştır. Burada tespit edilen saray, yaklaşık 100 ton hububatın saklanabileceği bölümleriyle bir beyin yaşadığını söyleyebileceğimiz, oldukça kapsamlı, belki Tunç Çağı'na girdiğimizde, şehir diyebileceğimiz, oldukça önemli bir merkez, bir durak noktası diyebileceğimiz bir yer.

Bir diğer merkezse Tepecik'tir. Tepecik'te özellikle üst üste gelişen köy yerleşmeleri, höyüğün güneybatı ve doğu yamaçlarına yayılmıştır. Burada tabii yörede görülen Karas kültürüyle ilgili izlere, yine çok net bir şekilde kullanılmamakla birlikte, çağrıştıran Ubeyd ve Halaf kültürünün izlerini de sadece Tepecik için söylemiyorum, bazı yerlerde görmek mümkün olmaktadır. Özellikle burada mimaride taş temel üzerine kerpicin

çoğunlukla kullanıldığını görüyoruz. Yine burada da mimaride bitişik düzende yapılması, belki bir savunma ihtiyacının göstergesi olarak kabul edilebilir. Burada özellikle evlerde, fırın, ocak gibi ki, at nalı şeklindeki ocaklar veya seyyar ocaklar, o dönemlerde Elazığ bölgesinde iklimin oldukça soğuk olduğunu, bu nedenle büyük kütüklerin yakıldığı bu ocaklarda, ortadaki sabit ocağa dumansız ateşin taşındığı ve ısınma probleminin bu şekilde halledildiğini, en azından yorumlamamıza imkan vermektedir.

Kuruştepe'ye bakıldığı zaman, burada muhtemelen bir yabancı göçebe grup tarafından bir tahribat söz konusu olduğu için, burayla ilgili çok ayrıntılı mimari bilgiye ulaşamıyoruz, çünkü burası tahrip edildikten sonra bir mezarlık alanı haline getirilmiştir. Yine temel anlamda diyebiliriz ki, kerpiç ve taş ağırlıklı bir mimari yapı var. Yine genel bir bilgi olarak söyleyebileceğimiz genellikle bazı istisnai durumlar olmakla birlikte, evlerin tavanlarını taşıyacak direklerin veya sütunların yuvaları da bu kazılarda tespit edilmiştir.

Tunç Çağı'na bakıldığı zaman, yine bu direkli yapı niteliğini burada da görmekteyiz. Bu çağda Karaz kültürü, Transkafkasya kültürünün bölgeyle ilişkili olduğunu buradaki buluntulardan anlayabilmekteyiz. Özellikle burada fırın, fırınların hemen yakınında havan, öğütme taşları ve özellikle su kenarı olmasından, Harput ve civarının Fırat'ın kıyısında bir yer olması nedeniyle, suyla ilgili mesela midye kalıntıları bunlardan sayılabilir, bazı faaliyetlerin olduğunu da yine mimari kalıntılardan tespit edebiliyoruz.

Yörenin Tunç Çağı mimarisinin tipik özelliklerini taşıdığını söyleyebileceğimiz bir diğer merkez Değirmentepe'dedir. Burada da yine ocaklar, fırınlar, günlük hayatın gerekleri neyi zorunlu kılıyorsa, yiyecek, içecek unsurları, yatma, oturma gibi şeylere yönelik, olarak burada da mimaride ocakların, bazı sekilerin ki, onları burada daha net görüyoruz. İkinci bir ocağı ve bazen tapınak niteliğinde veya ev kültürüyle alakalı görülen bazı buluntuların da olduğunu görüyoruz. Bu anlamda dediğim gibi biraz önce, en detaylı mimari çalışmaları, diğer çalışmalarda olduğu gibi, rahmetli Hamit Zübeyr Koşay tespit etmiştir. Burada özellikle evlerde bulunan ortak mimari unsurlara bakıldığı zaman, sedir ve sekiler ki, burada oturmaya, belki yatmaya, bir anlamda günlük hayatın en yoğun geçtiği köşeler olarak evlerde yapılmıştır. Bir diğeri ayaklıktır, özellikle evlerin temiz tutulması, belki zararlı haşerenin içeri girmesine engel olmak için, kişi geldiği zaman, burada ayakkabısını çıkarıyor, bir senaryo belki, çivilere asıp ondan sonra oradan içeriye giriyor.

Fırın, neredeyse bütün Elazığ yöresindeki Kalkolitik ve Kült Çağı

mimarisinde gördüğümüz bir unsur. Burada tabii fırınların bazen şekli değişebiliyor. Üstü açık, kapalı veya yuvarlak olanları olabiliyor. Burada da yörenin iklimi ve yaşam koşulları dikkate alındığı zaman, özellikle et ve ekmek kültürünün ağırlıkta olduğu bir topluluğun yaşadığı böyle bir yerde, tabii ki fırın gibi bir unsurun da vazgeçilmez olduğu kendiliğinden görülecektir.

Yine günlük yiyeceklerin hazırlandığı, hamur veya teknesi, dibek, saklama amaçlı ekin kuyuları, bir nevi buzdolabı görevi görmüş olan, soğutma çukuru dediğimiz, kiler dediğimiz, evin yiyecek içeceğinin belki saklandığı yerlerin tespit edildiğini görüyoruz. Özellikle burada bir de üzerinde durulacak bir nokta, tapınak niteliğindeki mekânların çıkarılmış olması. İki adet mekân ki, bunların çizimi de yine Hamit Zübeyr Koşay tarafından yapılmıştır. Burada ateş kültürüyle alakalı olabilecek, hatta burada yaşayan gruplardan birisinin Subarlar olabileceği, dolayısıyla eski Türk inancındaki Şamanların ateşle ilgisine de atıfta bulunularak, ateşin temizleyiciliğinin Kurul halkı için de bir önemli unsur olduğunu, hatta Göktürklerin sarayına gelen Bizans elçilerinin ateş arasından geçirildikten sonra kötü ruhların bu ateş sayesinde uzaklaştırılmasından sonra saraya alındıklarına dair benzetmeler de yapılmıştır. Tabii bunlar her çağda, her toplumun ateşle ilgili mutlaka değerleri vardır, bu da ateşin herhalde günlük insan hayatında vazgeçilmez bir unsur olmasıyla alakalı olabilir. Yine eski Türklerde Şamanların ateşin etrafında dönerek ruhları temizlediklerine dair hikayeleri zaten biliyoruz.

Tabii Kalkolitik ve Tunç Çağı'nda bizim kazılar nedeniyle tespit edebildiğimiz mimari buluntular, sadece yöredeki mimariyi bütün hatlarıyla okumamıza yardımcı olur mu, hayır. Belki yörede yüzlere varan yeni höyükler, merkezler, kültür merkezleri var, tespit edilmiştir, bunların listeleri de vardır elimizde. Burada daha detaylı çalışmalar yapılması lazım. Biraz önce Sayın Madran, bir kültürler coğrafyası dedi Harput için. Her gelen kültür mutlaka bir şeyler katmıştır, son olarak da Türk-İslam Kültürü bir şeyler katmıştır. Bunların okunabilmesi elbette ki önemli, ama önce ne yapmak istediğimiz önemli. Tarihten ne kadar faydalanmak istediğimiz önemli, yani maalesef biz yaptık oldu gibi bir anlayış var Harput'ta yapılan restorasyon çalışmalarında.

Harput'u belki bugün eserlerde okuyamıyoruz, ama biz arşiv belgelerinde ve kitap sayfalarında hocalarımızla birlikte okuyoruz, okumak isteyenlere de bu konuda yardımcı olacağımızı taahhüt ediyoruz.

Hepinize saygılar sunarım.

OTURUM BAŞKANI- Çok teşekkürler. Sıra Yardımcı Doçent Doktor Şahabettin Öztürk'te. Buyurun Hocam.

2. Oturum Konuşmaları

Yrd. Doç. Dr.
Şahabettin Öztürk

Sayın Başkan, değerli konuklar; hepinizi saygıyla selamlıyorum. Konuşmama başlamadan önce, organizasyonu başarılı bir şekilde düzenleyen Elazığ Şube Başkanı Sayın Mithat Coşkun beyefendiye çok teşekkür ediyorum,

Bir mimar için en önemli ve sevindirici işlerden biri, hazırlamış olduğu projeyi başarılı bir şekilde uygulayabilmektir. Bu açıdan Elazığ ölçeğine baktığımda kendimi birazda olsa şanslı görüyorum. Elazığ şehir merkezinde yer alan tarihi Hükümet Konağı projelerini hazırlayarak ilk çalışmaya başladım. 2005 yılına kadar Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurul üyesi olarak zaman zaman Elazığ'a uğruyorduk. Elazığ Valiliği tarafından birkaç defa projesi yapılan ancak kurul tarafından onaylanmayan proje hazırlama görevi bir bedel karşılığında bize düştü. 1886 yılında dönemin Elazığ Valisi Enis Paşa döneminde inşa edilen ve Elazığ kültüründe önemli bir yer olan eden Hükümet Konağı'nın rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerini titizlikle hazırlayarak bölge kurul tarafından onaylandı. 2005 yılında TOKİ tarafından restorasyonu tamamlanan yapının mesleki denetimi tarafımca yapıldı. Elazığ kenti ile ve halkı ile tanışmamız böyle başladı. Bu açıdan olaya bakacak olursak ben Elazığ'ı bulmadım Elazığ beni buldu diyebiliriz.

Daha sonra Elazığ'ın Palu ilçesinde yer alan tarihi Palu Köprüsü'nün bir süreliğine şantiye şefliği görevini yaptım. Yine Elazığ şehir merkezinde yer alan ve mülkiyeti Avukat M. Süleyman Türker'e ait olan ve halk arasında değirmen binası olan bilinen Ermeni Protestan Kilisesi'nin projelerini hazırladım. İnşaatına 1900 yılında başlayan ve 1901 yılında tamamlanan yapı gerek mimari fonksiyonel ve gerekse kullanılan malzeme açısından oldukça önemlidir. İnşallah önümüzdeki günlerde restorasyonu tamamlandığında kent mimarisi ve çeşitliliği açısından çok faydalı olacağı kanaatindeyim. Yine Elazığ Belediyesi'nin katkı ve desteği ile Harput'ta iki konak, (*Sağır Müftü Konağı, Hacı Kerem Sungurlu*

Konağı) ve eski Harput Belediyesi hizmet binasının rölöve, restitüsyon ve restorasyon çalışmalarının hazırladım.

Tüm bu çalışmalar yapılırken, kuşkusuz başta Sayın Elazığ valisi, Sayın Elazığ Belediye Başkanı, Sayın Elazığ Mimarlar Odası Şube Başkanı, Sayın Avukat Vedat Pehlivan ve misafirperver dolayı değerli Elazığ halkının büyük destekleri oldu. Katkılarından dolayı huzurlarınızda hepsine ayrı ayrı teşekkür etmek istiyorum. Bildirimde sizlere genelde geleneksel Elazığ ve Harput konut mimarisi hakkında detayda ise özellikle Harput'taki son derece önemli olan iki tarihi sivil mimarlık yapıları, *(Sağır Müftü Konağı, Hacı Kerem Sungurlu Konağı)* hakkında bilgi vermek istiyorum. Biliyorum ki zamanım da çok kısıtlı, müsaadenizle sayın başkanım kürsüden sunumu anlatmak istiyorum.

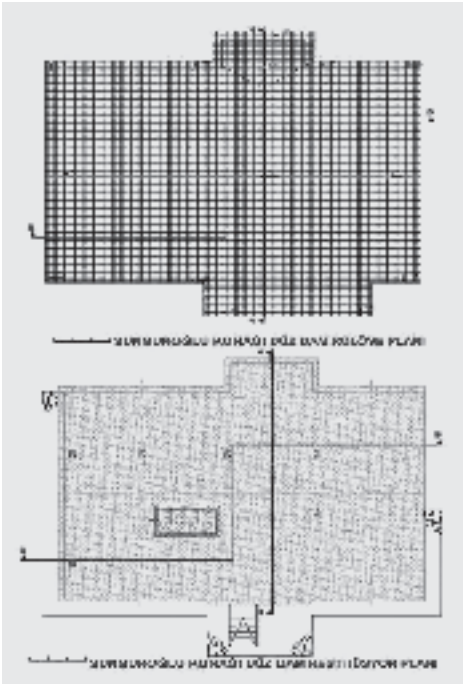
Anadolu'nun hemen her bölgesinde değişik dönemlere ait ve çoğunlukla anonim mimari ile yöredeki yapı ustaları tarafından çeşitli tipte evler inşa edilmiştir. Ağır kış şartlarına maruz kalan Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki evler, iklim ve malzeme bakımından, Anadolu'nun diğer bölgelerindeki ev plan tiplerinden farklılık göstermektedir. Ülkemizde özellikle 1940 yılından günümüze kadar geleneksel evlerin hızla yok olması karşısında, birçok araştırmacı ve bilim adamı Anadolu'nun her köşesindeki geleneksel evleri inceleyerek belgelemiştir. Araştırmacılar tarafından incelenen geleneksel mimari örnekleri çeşitli tipolojilerde gruplandırılmıştır. Evlerin tamamlayıcı bölümlerinin durumu, fonksiyonel yapısı, büyüklüğü, kat adedi gibi unsurlar dikkate alındığında, Harput evlerini *İç Sofalı Plan Tipi* olarak kendi arasında iki grupta değerlendirmek mümkündür. Aslan Dağı üzerinde kurulan Harput'tan günümüze mimari özelliklerini koruyarak gelebilen ev sayısı oldukça azdır.

Genellikle iki katlı olan Harput evlerini bir dış avlu çevreler. Evin dış duvarı genellikle sokağın doğal çizgisini izler. Dış avlu insanların ve hayvanların evin kapalı bölümünden aynı kapıdan geçişi sağlayan ve ev ile sokak arasında kalan hayat kısmıdır. Avluya taş kemerli demir tokmaklı ve saçla kaplı ikikanatlı "dervaze" denilen bir ana kapı ile girilir.

Harem ve selamlık biçiminde düzenlenen evler daha çok zengin evlerde görülür. Sokakta geçenlerin kadınları görmelerini önlemek için pencerelere ahşap kafesler yerleştirilmiştir. Evlerin iç süslemeleri ağaç işleri ile dekore edilmiştir. Evlerin ikinci katın cadde ve sokağa bakan orta bölümleri beş ya da yedi pencereli şahnişlerle donatılmıştır. Elazığ evleri iki ve üç katlı genellikle dış ve iç sofalı evler çoğunluktadır. XIX. Yüzyıl sonlarında Harput'un güneyinde yer alan Mezra adlı yerde bugünkü Elazığ kent merkezi kurulduktan sonra Harput şehri eski önemini kaybederek

zamanla küçülerek günümüzde Elazığ'ın bir mahallesi olmuştur. Harput'un konut mimarisine genel olarak baktığımızda, birbirini vistasını hiçbir şekilde kesmeyen, son derece birbirine saygılı, belli bir sivil mimarinin oluştuğunu görüyoruz. Bu yapılaşma da arazi topografyasının rolünün önemli bir yeri vardır. Bu olağanüstü mimarini oluşumunda mimar etkili değildir. Tamamıyla anonim mimari anlayışta ve Anadolu mimarlık eyleminin içerisinde mimarsız mimari yapılar olarak nitelendirilen konut mimarisini görüyoruz. Geleneksel Harput evleri çoğunlukla iki katlı örneklerden oluşmaktadır. 1800'lü yılların son çeyreğinde ve 1900'lü yılların başında, ait mimari örnekleri eski fotoğraflarda görülmektedir. Şehir merkezindeki iki katlı konutların zemin katları çoğunlukla dükkân veya iş yeri, üst katları ise konut olarak kullanılıyor. Şehrin biraz dışındaki sokaklarda, mahallelerde ise alt ve üst katlar yaşam bölümü olarak kullanılmıştır. Eski Harput'un genel görünümlerini eski fotoğraflara görüyorsunuz.

Harput'un hemen girişinde sol tarafta yer alan tarihi sıra beş evin rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerini diğer meslektaşım Mithat Bey tarafından hazırlamıştır. Söz konusu tarihi evlerin günümüzdeki yıkık konumları ile yıkılmadan önceki durumları eski döneme ait bazı fotoğraflarını görüyoruz. Geleneksel evler tamamıyla yol çizgisinin doğa yapısına uygun bir şekilde bir gelişme göstermiştir. Harput girişinin sol kanadı üzerinde yer alan tarihi evler bitişik nizamda iki katlı düz damlı ve sokak yönüne doğru konsollu bir mimari yapıda inşa edilmiştir. Giriş sokağının alt kotu ile üst kotu arasında 4,5 m'ye yakın bir farkı vardır. Evlerin zemin katına tek veya çift kanatlı ahşap üzeri metal kaplı tokmaklı kapıla yardımıyla giriş sağlanmaktadır. Evlerin zemin katları servis bölümünden oluşmakta ortada yer alan sofa bölümünden mutfak, hele, depo, kiler, bahçe v.b. bölümlere ise ahşap bir kapı ile geçiş sağlanmaktadır. Zemin katta yer alan sofada yer alan ahşap bir tek kollu bir merdiven ile üst katların sofa bölümüne geçiş sağlanmaktadır. Geleneksel Harput evlerinin üst katları tamamıyla yaşam bölümü

Sunguroğlu Konağı

olarak kullanılmaktadır.

Geleneksel Harput evlerinin sokakla ilişkisi ahşap konsollarla, sokağın doğal dokusunda da son derece önemli bir şekilde düzenlenmiştir. Son dönemlerdeki tahribatın asıl nedeni ise koruma imar planının geç hazırlanmasından kaynaklı, Cumhuriyet döneminde inşa edilen ruhsuz yapılar kent mimari dokusunu rahatsız etmektedir. Bu slâytta bu tür örnekleri görmektesiniz.

Yine farklı cephelerden çekilmiş örnekleri ile restorasyon projelerini görülmektedir. Beş konakların en sonunda yer alan yapının zemin katı diğer evlerden farklı olarak dükkândan oluşmaktadır. Bu evlerin sadece iki tanesinde arka kısım bahçeli olup diğer evlerde bahçe unsurunun mevcut değildir. Anadolu'nun, daha doğrusu Doğu Anadolu Bölgesi'nde, özellikle Van, Bitlis ve İç Anadolu'da ise Karaman, Konya evlerinde görülen toprak düz dam örtü sistemini, geleneksel Harput konut

Sağır Müftü Konağı

mimarisinde karşımıza çıkmaktadır. Benim araştırmamda, gayrimüslim ve Müslümanların kullandığı konut planı dış görünüm itibarıyla herhangi bir farklılık yoktur.

Evet, burada da restorasyon projelerini görüyoruz, kullanıma yönelik neler yapılması gerektiği detaylı bir şekilde belirtilmiştir. Söz konusu çalışmalarda restorasyonu müdahale şekillerini plan, cephelerini ve detayları görülmektedir. Yapı, arazinin topografyasına uygun son derece uyumlu birbirine saygılı ve göz estetiğini bozmayan dolu, boşlukları son derece uygun bir mimari yapı ile inşa edilmiştir. Harput geleneksel konut mimarisinde önemli bir yapıya sahip iki konağımız hakkında bilgi vermek istiyorum. Bunlar;

1- Sağır Müftü Konağı

Sağır Müftü Konağı, Harput'a girerken, yolun sağ tarafında yer alan Ahmet Ağa Cami'ine bitişik inşa edilen üç katlı geleneksel Harput konut düzenlenmesine sahiptir. 1800'lü yılların son çeyreği ya da 1900'lü yılların başında inşa edildiğini düşünmekteyiz. Yapı geleneksel malzeme kullanılarak bodrum, zemin ve üst kat ve toprak düz dam olarak inşa edilmiştir. 1995 yılına kadar yapı lokanta olarak kullanılmıştır. Daha sonraki yıllarda Elazığ Belediyesi'nin kamulaştırmasıyla birlikte rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmış, 2006 yılında bölge kurulunda onaylanmış, şu anda ihale çalışmaları devam etmektedir.

Yapının çevresi restitüsyon projesinde görülmektedir. Burada yapının çevre ilişkisi komşu bitişik yapılarla olan ilişkisi ve yola olan ilişkisi görülmektedir. Yapıya kuzeybatı köşesinde yer alan ana giriş bölümü ile evin dikdörtgen planlı sofa bölümüne giriş sağlanmaktadır. Ev,

son dönemlerde lokanta olarak kullanılırken özellikle zemin kat bölümündeki mekânlara bazı hoş olmayan ilaveler yapılmıştır. Genel olarak konut sağlam, ancak belli duvarlarında ve iç kısımlarında statik sıkıntılar vardır.

Ana kapıdan konuta girdiğimizde ortada bir sofa bizi karşılıyor, sofanın güneydoğu ve batı duvarında yer alan ahşap kollu merdivenlerle üst kata çıkış sağlanıyor. Sofanın doğusunda yer alan kapı ile servis bölümüne geçilmektedir. Bu bölüm iç avlu şeklinde planlanmıştır. İçerisinde tandır evi, kiler ve ocak bölümü yer almaktadır. Sofanın güney duvarında yer alan diğer tek kanatlı bir kapı ile de ahır bölümüne giriş sağlanmaktadır. Ahır bölümünde depo ve samanlık bölümleri vardır. Ahır bölümünün güneydoğu köşesinde, yer alan bir geçit ile bodrum katına giriş sağlanmaktadır.

Bodrum kat ile zemin kat arasındaki ulaşım portatif bir ahşap merdiven ile sağlanmaktadır. Bodurum katı "L" planlı bir yapıya sahip olup doğal zemin yapısına uygun bir şekilde planlanmıştır. Sağır Müftü Konağı'nın lokanta olarak kullanıldığı dönemlere ait yapılan uygunsuz bazı ilavelerin ayrıntılarını görülmektedir. Yapımızın servis bölümünün, üzeri açık, son dönemde yağmur ve kardan etkilenmemesi için aydınlık bir çatı örtüsü yapılmıştır. Konağımızın ahır bölümünü, yemlikleri, samanlığa kısmı, buradan da bodrum katına inişi ahşap merdivenini görüyoruz. Muhtemelen kiler veya demin arkadaşımızın izah ettiği gibi, bir nevi buzdolabı görevi görebilecek şekilde bir mekân oluşumu söz konusudur yapının bodrum katında.

Sağır Müftü Konağı'nın üst katı sofanın batı yönünde sıralanmış odalar ve doğu bölümünde yer alan servis bölümlerinden oluşmaktadır. Bu kat tamamıyla yaşam bölümü olarak kullanılmaktadır. Batı cephesindeki iki odanın pencereleri ahşap konsollar üzerinde şekillenmiştir. Üst kata çıkış sağlayan ahşap tek kollu merdivenler görülmektedir. Diğer slâytlarımızda ise söz konusu yapının en, boy kesitleri ve diğer detay çalışmaları görülmektedir. Zamanımız kısıtlı olduğundan fazla detaya giremeyeceğim. Sağır Müftü Konağı, gerek yapı malzemesi, gerek mimari form ve fonksiyonel olarak Harput konut mimarisinde önemli bir yere sahiptir.

2- Hacı Kerem Sungurlu Konağı

Sağır Müftü Konağı'nın güneyine bitişik olarak inşa edilen Hacı Kerem Sungurlu Konağı halk arasında Küçük Efendi Konağı ve Dönerler Konağı isimleri adı altında da bilinmektedir. Konağın kesin inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Konağın inşa tarihi bazı araştırmacılar tarafından üst katındaki oda tavandaki bazı yazılı süslemelerden 1700'lü yıllarda inşa edildiği belirtilmiş ise de bunun sonradan yazıldığı ve konağın

1850 ve daha sonraki yıllarda inşa edildiğini düşünmekteyiz.

Hacı Kerim Sungurlu Konağı, yöre halk arasında Dönerler ve Küçük Efendi Konağı adları ile de bilinmektedir. Konak, Elazığ Harput yolunun üzerinde Harput'un girişindeki yokuşun sağ yakasında yer almaktadır. İki katlı düz damlı olarak inşa edilen evin girişleri doğu cephesindedir. Konağın güneyi arazinin topografyasına uygun olarak oldukça sarp bir konumdadır. Konağın kuzeyi tescili ve bitişik nizamda inşa edilen Sağır Müftü Konağı ile sınırlı, doğusu ise arazinin eğimine göre şekillenmiş olup bahçe olarak kullanılmaktadır. Hacı Kerim Sungurlu Konağı, 1995 yılına kadar ev olarak kullanılmış daha sonra Elazığ Belediyesi tarafından kamulaştırma çalışmaları başlatılarak günümüzde tamamlanmıştır. Alt katı servis ve ahır olarak inşa edilen evin üst katı ise yaşam bölümü olarak kullanılmıştır. Örtü sistemi geleneksel Harput ve Elazığ sivil mimarlık örneklerinde olduğu gibi düz dam iken 1974 yılında düz dam üzerindeki dam başı bölümü yıkılarak beşik çatı şeklinde Marsilya tipi kiremit ile kapatılmıştır. Evin güney cephesi güney yönüne doğru uzanan sonradan yapılmış bir duvar ile sınırlanmıştır.

Konağın inşa kitabesi olmadığından yapım tarihi ve ustası hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak evi gerçek sahiplerinde öğrenilen bilgiye göre XIX. Yüzyılın ortalarında

Sağır Müftü Konağı

dedeleri tarafından Harput'un en iyi ustasına altın karşılığı yaptırdığı öğrenilmektedir. Hacı Kerim Sungurlu Konağı, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Bölge Kurul Müdürlüğü'nün 30.05.1985 tarih ve 1089 sayılı kararı ile tescil edilmiştir. Bölge kurulunun 22.12.2006 tarih ve 943 karar sayısı ile rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri onaylanmıştır. Hacı Kerim Sungurlu Konağı, geleneksel Harput evleri mimari özelliğinde iki katlı olarak arazinin topografyasına uygun olarak inşa edilmiştir. Alt katı servis ve ahır olarak inşa edilen evin üst katı ise yaşam bölümü olarak kullanılmıştır. Konağın alt katın duvarlarının tümü ile üst katın beden duvarları moloz taş, üst kat ara duvarları ise ahşaplar arası kerpiç malzeme ile inşa edilmiştir. Hacı Kerim Sungurlu Konağı, alt katına doğu cephesinde yer alan iki kanatlı ahşap bir kapı ile 3.53x4.18 m. ölçülerindeki hol bölümüne girilmektedir.

Holün kuzeydoğu köşesindeki bir kapı ile dikdörtgen planlı ambar bölümüne girilmektedir. Holün güneydoğu köşesindeki aynı büyüklükteki diğer bir kapı ile de 3.53x7.53 m. ölçülerindeki diğer bir ambar bölümüne girilir. Holün ana giriş aksı üzerinde yer alan batı duvarındaki çift kanatlı bir kapı yardımıyla üzeri yuvarlak beşik tonoz örtülü dikdörtgen planlı sofa bölümüne girilmektedir. Bu bölümün batı duvarı yuvarlak bir formda şekillenmiş olup bu formun orta bölümünde mazgal bir pencere yer almaktadır. Sofanın kuzey duvarının ortasında 2.69 m. genişliğindeki yuvarlak bir kemer açıklığı ile ahır 4.31x7.13 m. ölçülerindeki dikdörtgen planlı üzeri yuvarlak tonoz örtülü ahır bölümüne yer almaktadır. Bu bölümün batı duvarında iki adet mazgal pencere yer almaktadır. Kuzey duvarında ise beş adet büyük baş hayvan yemlikler yer almaktadır. Sofanın güney duvarının ortasında kuzey duvarındaki kemer ölçülerindeki bir açıklık ile ikinci 3.29x726 m. ölçülerindeki üzeri yuvarlak tonoz örtülü ahır bölümüne girilir. Bu bölümün güney duvarının ortasındaki aynı ölçülerindeki bir kemer ile aynı ölçülerdeki ve mimari özelliklerdeki üçüncü ahır bölümüne girilir. İkinci ve üçüncü ahır bölümlerinin batı duvarında sonradan kapatılmış ikişer mazgal pencere yer alır. Doğu duvarında ise benzer özelliklerde birer niş yer alır.

Hacı Kerim Sungurlu Konağı, üst katına doğu cephesinin ortasında açılmış çift kanatlı ahşap bir kapı ile 4.59x12.93 m. ölçülerindeki sofa bölümüne girilmektedir. Sofa bölümünün zemini ahşap kaplamalı olup tavanı ise dekoratif ahşap ile bezemelidir. Sofanın kuzeyi ahşap seki ile sınırlı olup bir niş ile bir mazgal pencere yer almaktadır. Sofanın doğu duvarı üzerinde ise dört adet farklı ölçülerde pencere yer almaktadır. Güneyi ise iki kapı yer almaktadır. Sofanın batı duvarında ise odalar giriş sağlayan üç adet çift kanatlı kapı bulunmaktadır. Sofanın kuzey batı

bölümünde yer alan oda dikdörtgen formunda 4.39x6.85 m. ölçülerinde olup batı duvarında iki adet aynı mimari özelliklere sahip mazgal pencere yer almaktadır. Odanın kuzey duvarında benzer özelliklerde iki adet niş, güney duvarında ortasında ise dekoratif özellikler sahip taştan inşa edilmiş bir ocak bulunur. Sofanın batısında yer alan diğer iki oda ise aynı mimari özelliklerde olup orta odanın batı bölümünde 1.79 m. dışa taşıntılı ahşaptan inşa edilmiş köşk bölümü ve tavanı ise dekoratif ahşap süslemeleri yer almaktadır.

Sofanın güney duvarının güneydoğu bölümünde daha yüksek kotta yer alan çift kanatlı ahşap kapı ile 3.17x4.55 m. ölçülerindeki odaya girilir. Odanın doğu duvarında 0.58 m. genişliğinde iki adet pencere yer almaktadır. Odanın kuzeybatı köşesindeki daha yüksek kotta yer alan bir kapı ile ahşap merdiven vasıtasıyla düz dama çıkılmaktadır. Sofanın güneybatı köşesindeki bir kapı ile 3.10x8.10 m. ölçülerindeki dikdörtgen planlı bir odaya girilir. Odanın batı duvarının ortasında mazgal bir pencere yer almaktadır.

Hacı Kerim Sungurlu Konağı'nın en hareketli cephesi batı cephesidir. 19.11 m. genişliğinde olan güney cephesi yüksekliği cephenin oturduğu arazi eğimine göre farklılık oluşmaktadır. Cephenin alt kat ortasında dışa çıkıntılı bölüm beşgen formunda olup bu bölümün üzerinde ahşaptan inşa edilmiş köşk bölümü yer almaktadır. Köşk üzerinde üç adet dikdörtgen planlı pencere ve köşkün güneyinde aynı yükseklikte üç, kuzeyinde ise iki adet benzer özellikte pencereler yer almaktadır. Köşk bölümün üzeri çatı yerleştirilirken üçgen formlu bir alınlık yerleştirilmiştir. Alt katın güney cephesinde altı adet aynı mimari özelliklerde pencereler yer almaktadır. Hacı Kerim Sungurlu Konağı'nın doğu cephesi 12.96 m. uzunluğunda olup yüksekliği ise zeminin topografyasına bağlı olarak güneyi daha yüksek kuzeyi ise daha alçaktır. Cephenin ortasında yer alan üst kat giriş kapısı ve daha düşük kotta yer alan alt kat giriş kapısı ve farklı kotlarda değişik ölçülerde yedi adet pencere cephenin düzenlemesinde önemli yer tutmaktadır. Konağın kuzey cephesi 12.19. m uzunluğundadır. Bitişik inşa edilen Sağır Müftü Hacı Kerim Sungurlu Konağı'nın alt kat pencerelerinin bir bölümünü kapatmıştır. Üst katın kuzey cephe pencereleri ise sonradan kerpiç malzeme ile kapatılmıştır. Konağın güney cephesi kuzey cephe genişliğindedir. Cephe üzerinde yer alan iki adet pencere ise sonraki kullanımda kapatılmıştır.

Hacı Kerim Sungurlu Konağı'nın dış cephesindeki beden duvarlarında dekoratif, bitkisel, geometrik v.b özelliklerde herhangi bir süsleme özelliğine rastlanmamıştır. Konağın üst kat giriş kapısı, üst kat sofa tavanı ile köşk odası tavanında ahşap süsleme

örnekleri vardır. Ayrıca, üst kat kuzey odası tavan kirişleri dekoratif bir şekilde düzenlenmiştir. Oda kirişleri arasında ise çeşitli büyüklüklerde Arapça hat sanatı ile yazılmış Kuran-ı Kerim'den alınmış ayetler yazıları ile bezenmiştir. Üst kat kuzey odasında yer taştan inşa edilmiş alan ocak alınlığında birçok dekoratif bezemeler mevcuttur.

En son 1800-1900 yılları arasında artık Harput Elazığ'a doğru göç ederken geleneksel doku üzerinde çok sayıda sivil mimarlık örneği yapıldığını görüyoruz. Ancak benden önceki bilim adamlarının söylediği gibi, özellikle Keban Barajı'nın kurulmasıyla halkın apartman kültürünün gelişmesine bağlı olarak, tüm eski doku özelliğine sahip sivil mimarlık yapıları yok oldu, sadece ve koruma imar planının hazırda bulunmasından dolayı, Kazım Efendi Sokağı'ndaki dört evin tescili ve yapılıyor. Bunlardan dönemin mimari özelliklerine uygun olarak, Harput'tan biraz daha farklı 1900'lü yılların geleneksel mimarisine uygun olarak dış cepheleri iç fonksiyonel yapılarına bazı ilaveler yapılıyor. Elazığ evleri genel olarak Harput evlerinin iç sofalı planı tipinde bir etkileşim göstermektedir. Bu evlere ait bazı fotoğrafları görüyorsunuz. Harput'taki ev dış cephenin projesinden biraz daha farklılık arz etmektedir. Üzerindeki kapı tokmakları ve şakşakları görüyoruz.

Sabrınız için çok teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Ben kendime ayırdığım 10 dakikanın 5 dakikasını size verdim, yani dördüncü arkadaşa kötü örnek olmayalım diye. Sayın Yardımcı Doçent Doktor Cevdet Emin Ekinci'nin sunumuna geçiyoruz.

2. Oturum Konuşmaları

Yrd. Doç. Dr. Cevdet Emin Ekinci

Sayın Başkan, değerli misafirler; bu toplantılarda sunucu olarak avantaj ve dezavantajları var. Birinci dezavantaj herhalde bu salondaki bu tükenmişlik sendromu.

İki, en iyi avantajlardan biri de az önce Başkanımdan tüyoyu da aldım, kalan tüm süreleri bol bol kullanırım. Özel bir avantajımız daha var, tabii ev sahibi bir akademisyen olarak konuyu

biraz daha toparlamak niyetindeyim. Zaten benim Harput'la tanışmam biraz kendi işlerimle oluyor, 1983 yılında tesadüfen bir otobüsle üniversiteye gidiyordum, eski postane minibüslerin olduğu bir nokta vardı. İki otobüs peş peşe duruyor, biri Harput'a çıkıyormuş, biri üniversiteye, peş peşe gidiyormuş, biz de bilmiyorduk üniversitenin nerede olduğunu, bindiğim araba Harput'a gidiyormuş. Gidiyor gidiyor şehir dışından, kendi kendime diyorum, bu şehirde üniversiteyi ne kadar dışarıya kurmuşlar. Neyse, yolun sonuna geldik, bir çınarın dibinde otobüs durdu, herkes indi, şoförle bakıştık. Sağıma bakıyorum, soluma bakıyorum, üniversiteye benzer bir şey yok. *"Gardaş, herhalde sen üniversiteye mi gidecektin?"* dedi. *"Evet"* dedim. *"Yarım saat bir oyalan, geri döneceğim, senin benden sonraki arabaya binmen lazımdı."* dedi. O yarım saat benim 6 saatimi aldı. Harput'u doya doya dolaştım, hâlâ dolaşıyorum.

Nedir peki, bu Harput'u yaşatma sorunu diye baktığımız zaman, Başkandan o son beş dakikayı da kullanmak niyetiyle, bendeniz Cevdet Emin Ekinci, tekrar ismimi vererek başlıyorum. Fırat Üniversitesi öğretim görevlilerindenim.

Sabahtan beri konuşulan ve hâlâ dava konusu olan yer burası, Harput. Tabii bugün Dünya Çevre Günü, şu günü, bu günü, baktığımız zaman da etrafımızda fazla bir şey göremiyoruz yeşillik adına. En son söyleyeceğim sözü şimdi söylüyorum, sonra da söyleyeceğim, ama Harput'u kaybettik. Daha doğrusu Harput kaybedilmiştir. Nasıl kaybettik. Sabahtan beri benden önceki arkadaşlarım sıkça bahsettiler, bir türlü konunun içine giremedik, en son Şahabettin Hocam

Harput'un kuzey doğudan görünümü

o da misafirimiz olduğu için bunun içine girdi. Ben bunu biraz daha toparlayarak, baktığınızda dünyanın başka bir yerini göremezsiniz bu kadar medeniyetin geçtiği bir yer. En son Osmanlı ve şu anda bizler kullanıyoruz bunu. Bu kadar medeniyete herhalde bir vefa borcumuzu iyi ödeyemedik gibi, birçok şeyi kaybettik. Bakın, Asurlardan, Hititlerden, Perslerden dağılmış ta Osmanlıdan ki onu da bitirdik, yüz yıl geçti yolun üzerinden yeni Cumhuriyetimiz var ve Harput'u halen kaybetmeye devam ediyoruz.

Tabii Anadolu'nun en eski kiliselerinin

kayası Harput'ta, Milattan Sonra 179 yılının, başka bir örneği yok bunun. Bugün bu bölgede Ergani'den geçip Çermikte insanoğlunun yerleşik hayata geçtiği ilk konut örneği burada. 9700 yaşında olduğu söyleniyor, bize de çok yakın. Harput bu nedenle çok eski, hakikaten korunması gereken yegâne, belki de dünya tarihleri arasına girecek değerlerden biridir. Tabii Amerikalılar, Fransızlar, Almanlar misyon okulları açarak, Hıristiyanlardan, Katolik veya Protestan cemaatlerinde burda yer almayı başarmışlar. Bu okulların en ünlüsü Amerikan misyonerleri tarafından kurulan Yeprad, yani Fırat diye anılan kolejiydi. Harput'ta 1859 -1915 yılları arasında eğitimini sürdüren bir Ermeni ruhban okulu ve yetimhanesi de vardı.

Sabahki oturumlarda, Harput'un *"Bazı izleri Harput'ta aramayın"* sözü doğrudur. Biz geçen yıl öğrencilerimizle yaptığımız bu çalışmalarda birçok resmi internet ortamında ismini vererek ülkelerden bazı hocalara yazdık bunları gönderdiler. Bazı resimleri burada bulamadık, onlar bize gönderdiler. Diğer kiliselerse geçtiğimiz yüzyıl içerisinde yıkılmış, eskiden Harput'un dört mahallesine bakın, Surp Stepanos, Nişan, Hagop ve de Garabed adlarını taşıyan dört Ermeni kilisesi varmış. Hep artık mış, mış diye kullanacağım, kusura bakmayın. Bu kiliselerden yalnızca Gürcübey Mahallesi'ndeki Dabakhane'ye giden yol üzerinde Surp Garabed Ermeni Kilisesinin yıkıntılarını görebiliyoruz, farklı isimleri de anıları da var.

Harput'un en eski ve en önemli yapısıysa Ulu Camidir, yine sabahleyin söylendi. Tabii şehircilik kuramsal temelleri diye bir ders almıştık öğrenciliğimizde. O zaman mesut yılmaz hocamız anlattı. Anahtar bilgi ve de aspirin bilgi terimleridir bunlar şehirler hep bir yerleşimin doğusunda doğar, batısında gelişir kavramlar, izleri belli çorap söküğü gibi sökmek ve takip etmek hep bu yöndedir. Sabahleyin bu da tekrar teyit edildi. Ulu Cami etrafında doğan bir Harput ve çevresi daha sonra şehrin batı çıkışında görünmüş oldu.

Harput'un girişinde yer alan 16. Yüzyıl yapısı Ağa Cami, biraz ilerideki Artuklu yapısı Alacalı Cami ve Osmanlı dönemi yapısı Kurşunlu Cami, Ulu Cami yakınlarındaki Osmanlı dönemi yapısı Sarahatun Camisi Harput'un tarihi camileri arasındadır. Fatih Ahmet Baba, Ankuzu Baba ve Mansur Baba Türbeleri de Harput ve çevresindeki kutsal ziyaret yerlerindendir.

Bir zamanlar Harput'ta Anadolu'nun birçok kentinde olduğu gibi Ermeniler, Rumlar, Süryaniler, Türkler birlikte, iç içe yaşamışlardır. Çok tekrar edildi, çok kültürlülük, çok dinlilik, çok inançlılık, hakikaten bir yerleşim yeri için hem avantaj, hem de dezavantaj olmuştur. Bunu Harput için ben üzülerek söylüyorum, hep dezavantajını ve onun eserlerini, duyuyoruz. Vital

Cuinet, 1890'lı yılların başında Harput kent merkezinde 12 bin 600 Müslüman, şu kadar Ermeni, Protestan, Ortodokslar diyordu. Birazdan bazı resimlerde de bunları görüyoruz. Bu mozaik tamamen kayboldu burada. Aynı dönemde Mezre'nin de yarısı gayrimüslim olmak üzere 5 bin kişinin olduğu rivayet edilen, bize ulaşmış tarih kaynaklarında var.

Anadolu'da her bölgenin, her şehrin ev, konut tipleri bakımından farklı yapısal özellikleri söz konusu. Bu farklılığı Malatya, Diyarbakır, Mardin gibi illere baktığımızda çok iyi görüyoruz ve anlıyoruz. Yapılar arasındaki farklılık, nedenleri arasında iklim şartları, değişik kültürel yapı, sosyoekonomik yapı ve bazı özellikleri gösterilebilir. Şahabettin hocanın anlattığı gibi bir yapı olduğu gibi Harput'ta genellikle toprak esastır, yani kerpiç esaslı ve taş esaslı yapılarla sıkıntılar yaşıyoruz. Fakat bazı bey konutlarının, farklı mimariye sahip olduğunu burada da görebiliyoruz, yani tanınan bir yapı var, kendi kendine doğaçlama oluşmuş bir yapı var. Tabii bu yapıda Harput bir dönem kendi kendine terk edildiği dönemde, bu yüzden olayı malzemenin bazı fiziksel özelliklerinden dolayı, ısınma sorunları, taşıyıcı yük sistemleri artık kendini taşıyamaz hale geldi ve Harput böyle terkedilmiş olarak kendiliğinden yok oldu.

Tarihi Harput evlerine baktığımız zaman, ahşap, taş, kerpiç gibi malzemelerle yapılan Harput evlerinin büyük bölümü, iki veya daha fazla kat olup, gene bu evlerin birçoğu Şahnişin diye görülen ve anılan az önce bazı resimlerde çıkma veya da cumba diye tabir ettiğimiz bazı evler de bu özelliklere sahipti. Evlerin caddeye bakan cephenin üzerinde gene bir yazı okuyoruz, çoğunu da okuttuk, tercüme ettik bunlarla ilgili, *"Ya Hafız, Ya Allah"* ya da *"İnna Fetehnaleke Fethen Mübinadiye"* diye ibareler var. Genellikle dipnotlarda Harput evlerinde bir dış avlu çevreler, biraz

da nostaljiye gitmek istiyorum ben, bunun dışında kaldım, artık kendi içinde mimari düzenleme, oda ilişkileri bulunarak girmek istiyorum.

Dış avlu insanların ve hayvanların aynı kapıdan evin kapalı kısımlarına geçişi sağlayan, evle sokak arasındaki kalan mekânlardır. Avluya yuvarlak taş kemerli, demir dokmaklı ve sacla kaplı iki kanatlı *"Dervaze"* olarak bilinen bir cümle kapısıyla girilirdi. Cümle kapısı kanatların sol tarafını ortasını ayıracak, üstü yarım daire biçimindeki, 70 cm eninde, 80 cm boyunda ufak ikinci bir kapı daha vardı ki, bu kapı iki kanatlı bir kapının her iki kanadının da kapalı olduğu zamanlar ev halkının azıcık eğilerek ve bu kapıdan girip çıkmalarını sağlardı. Büyük kapının her iki kanadının açılması, ancak düğünlerde, büyük ziyafetlerde, bilhassa bayramlarda oluyordu.

Haremlik ve selamlık olarak iki ana bölümde biçimlenen Harput evlerinin haremlik kısmının iç avlusuna taş kemerli ve tezyin edilmiş bir kapıdan girilir. Üzeri kapalı olan iç avluda, üstü kapalı ve önü açık bir tandırlık, odunluk, tuvalet yer alır. İç avludan taş merdivenle hareme çıkılır. Harem dairesi daha çok ev hanımlarının gününü geçirdikleri bölümdür. Harem dairesi sofa denilen kapalı bir salon ve buraya açılan muhtelif odalardan oluşur, oturma, misafir, yatak odaları gibi. Bu bölümün gerek alt kattan, gerekse üst kattan bir kapı ile selamlık kısmına bağlantısı vardır.

Erkeklerin oturduğu selamlık kısmına dış avludan girilir. Selamlık salona açılan bir odadan oluşur. Burada salon, odaları birleştirilen ve eğim planlamasını etkileyen bağlayıcı bir önlemdir. Odalardan biri büyük selamlık odasıdır ki, misafirler buraya alınır. Oda tavanı yüksek, pencereleri oldukça geniş ve önü cumbalı, yani şahnişinlidir. Dış avlu, iç avlu, selamlık, haremlik, kiler, hela gibi bölümlerden oluşan Harput evlerinin pencereleriyse genellikle ahşap çerçeveli ve kafesliydi. Alt kenarda yer alan pencereler, üst kanatlarına göre oldukça küçük boyutta olup, çevreleri kesme taşla çevrilerek ve demir parmaklıklarla sağlamlaştırılmıştır. Cumbalar genellikle beş ya da 7 pencereli olan Harput evlerinin üst örtüsüyse ahşap üzeri toprak örtü olup, çok az bir evin üstü çatıyla örtülüdür. Bu çatısız ev uygulaması Anadolu'da birçok yerde var. Harput'un yok olmasındaki, binaların yıkılmasındaki en büyük etken çatısız yapılması. Düz dam olarak oluşturulması önemli unsurdur.

Harput evlerinin bir diğer özelliği de arkadaşlar kapılarının tokmaklarıdır, az önce Şahabettin Bey, resmi gösterdi. Bu kapı tokmakları demirden, tezyinatlı bir şekilde yapılmış olup, iki adet kapılara yerleştirilmiştir. Küçük, tokmak, ince sesli olanları kadınlar tarafından kullanılırdı. Eve kimin geldiğini içeridekiler rahatlıkla bundan anlayabiliyorlardı. Büyük ve kalın sesli tokmaklarsa eve gelen erkekler

tarafından kullanılıyordu. Aslında bizim beklediğimiz, özlediğimiz Harput evi, şurada bir tane örneği var, yansıda da görüyorsunuz, bu evi bütün Elazığ biliyor aynı buna benzer.

Kalıntılara bakalım, nasıl bir duvar var. Her eve taş kemerli bir cümle kapıyla giriliyordu. Konağın dış kapısından sonra içeride üstü açık bir sahada avlu yer alıyordu, buraya dış avlu denilirdi. Bu avluda genellikle üç kapı bulunur. Bu kapılardan biri harem, diğeri selamlık, diğeri de hizmetkarların kullandığı kapılardır. Alt katta hemen hiç oturma odası yoktur, az önce yine söyledim, hep servis odaları bulunur. Ambarlar, kilerler ve benzeri yerler olabilir. Buradan merdivenle selamlığa çıkılır. Selamlık bölümünde girilecek bir avlu ve bu avluya açılan birkaç kapıyla karşılaşılır. Bu kapılardan biri en büyük odaya, yani selamlık odasına, diğerleriyse yatak odalarına açılır. Selamlıktan tekrar dış avluya çıkıldığında, bu odalara girilen ikinci kapı harem tarafına açılır. Bu kapalı kapıyı açınca ikinci bir avluya çıkılıyordu. Bu avlunun da üstü açık yapılıydı. Açık olmayan bazılarını da görebiliyoruz.

İç avlu mücevherat dolu kapalı bir kutu gibi görülebilir, çünkü konağın çeşmesi buraya, kilerler ambarlar buraya açılırdı. Hatta Harput'a özel bir gelenek törenler burada yapılırdı. Kilerde evin kışlık yiyecekleri ve çerezler bulunur. Bulgurundan nohuduna, dutundan üzümüne, kesmesine kadar ambarlarsa buğday, kavurma fasulye, arpa, küspe, odun vesaire bu evlerde bulunurdu. Benzer yapıyı son Harput Konağında da, yani örnek evde de görebiliyoruz.

Harput bakır işçiliğinden de bahsetmişti. Peki, bu bir tarihi bir yapının bozulmasında iç ve dış olmak üzere iki farklı etken söz konusu. Bunlar iç etkenlere baktığımız zaman, yapının konumundan kaynaklanan hasarlar. Dar bir alan olduğu için yoğun bir yapısı var, arazi her tarafta düz değil, eğimler söz konusu. Yapı belli çok yüksek mukavemette zayıf, ana kolonları taşıyıcı sistem olmadığı için, ve özellikle zemine baktığımız zaman da kil-kalker esaslı zeminler, yüzeysel sular ve bulunan bu suların arazi yapılarına baktığımız zaman da erime yapan zeminlerden dolayı bazı taşıyıcı sistemlerin bozulduğunu da görebiliyoruz, zemin özelliklerinden yapılırken hatalar, hatalı malzeme kullanımı, hatalı işçilik kullanımları ve niteliksiz işçilik gösterilebilir.

Dış nedenlere baktığımızda, bilinçsiz bakım onarım, yangın, iklim şartları ki, daha bunlardan çok malzeme tepede, zirve durumunda, her taraftan rüzgarı rahatlıkla alma imkanına sahiptir. Tabii kötü kullanım en önemlisi dış nedenler arasında ve en son nedende, üstünde çok önemli durduğum sahipsizlik dediğimiz bir etki ki burada içimizde var olan şiddet duygusu, tüm yapıları bu şekilde yok ettik.

Bu resimde istenilmiş ki, resme baktığımız zaman, evlerin düz olduğunu, damların düz olduğunu görüyoruz. Resmi biraz daha zumlayacak olursak, evler arasındaki ilişkiler oldukça yoğun yapılı, malzemeye baktığımız zaman toprak ve taş esaslı olduğunu görüyoruz. Tabii toprak bağlayıcı malzeme de iklim şartlarından kaynaklanan hasar bunlar, çok sıkça yaşanan durum bu. Fakat bu yapıyı kaybettik.

Sonuç dediğimiz zaman da, daha önce söylendiği gibi Harput yerleşim yeri itibarıyla Asur'dan başlıyoruz, Hurrilerden, Osmanlı'ya gelinceye kadar birçok medeniyet burada peşpeşe hüküm sürdü. Bu tarihsel yoğunluk ve geçmiş dönemlere ait eserlerin bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Harput'un geçmiş dönemlerine ilişkin resimleri dikkatle incelediğimizde, konut amaçlı kullanılan yapıların önemli bir kısmı düz damlı olarak yapılmıştır. Bu yapı tarzı sürekli bakım ve onarım gerektirmektedir. Geçmiş dönemlerde iklim şartlarını da dikkate aldığımızda, mevsimler arası ve / veya gece gündüz yüksek ısı, Harput genelinde hep bu tür çatı ve dam yapı tarzı olmadığından dolayı Harput evlerinin olumsuz yönlerinden biriydi. Konakların bazıları hariç, yapıların önemli bir kısmı düşük kaliteli ve yerel malzeme, yığma yapı şeklinde inşa edilmiştir. Ayrıca yapılan strüktürel yetersizlik zaman içerisinde Harput'un özellikle mezreye taşınmak isteği sonun, başlangıcını oluşturmuştur. Diğer taraftan ahalinin önemli bir kısmı mevcut yapıları sökerek mezreye taşımışlardır.

Bu da 1920'lere ait bir fotoğraf, şu anda Sara Hatun Camisinin yanındaki bir alan. Kültür ve Turizm Bakanlığı 1985 yılında Harput'u kentsel SİT alanı olarak ilan etmiştir. SİT alanı olarak anılan yerlerde halen tartışmalar sürmektedir. Tamamı SİT alanı olamamıştır, bu kötü bir durumdur. Örneğin bir mahallenin, sokağın bir tarafı SİT alanı, öbür taraf değil, böyle bir tartışma devam ediyor.

Ayrıca alınan karar oldukça geç alınmış bir karar olup, birçok bayındırlık ve özel mülkiyet yapılarının kurtarılmasına hiçbir katkı sağlayamamıştır, yani tarihi belde mevcut durumuyla, özellikle sivil mimarinin evleri, eskiye dayalı hiçbir şey bırakmamacasına yıkılmış ve bayağı talan edilmiş diyebiliriz.

Geçen yıl çekilen küçük bir resim göstermek istiyorum: Üniversite olarak uluslararası bir projemiz var, Avrupa Projesi, Türkiye ortağı olarak biz Fırat Üniversitesiyiz. 10 ülke misafirlerimizi

Harput'u şöyle bir dolaştırdık, kasıtlı olarak burada durduk. Resimdeki sağdaki kişi bir İtalyan'dır, proje başkanımız oydu. Kaleyi gezerken, baktığımda, taşların bazı yerlerini düzeltiyor, *"Buradan bizimkiler de gelmiş geçmiş."* dedi. Taşlar düşmüş aşağı, taşları düzeltiyor, Romalılar buraları yapmışlar diye. Bu beni çok duygulandırdı. Romalıların geçmiş dönemi var, yani bir yabancının taşı düzeltmesi, Harput'u dolaşması hikayesi, bunların her bir ülkeden, biri yeni Zelandalı, biri İtalyan, biri İspanyol, biri Alman, ve orada oturan şahsım tek bir arkadaşımız vardı ki, *"Son kez beni Harput'a çıkartır mısın, bir daha gezmek istiyorum, orayı. Bir daha gelme şansı bulamayabilirim."* dedi. Bundan dolayı bu resmi koymuş olduk, Harput Konağındaki diğer şeyler.

Tabii malzeme genellikle kum, taşlar çok kullanılmış, yerel malzeme özellikleri var ve buranın taşıyıcı sistemlerinin kırılmasının, parçalanmasının, dağılmasının nedenini, bu resimde çok rahatlıkla görebiliyoruz.

Sonuç olarak iki tane resim koyuyorum, üzülerek söylüyorum, söylemek istemezdim, ama Harput'u kaybettik. Bakın, bugün bir başlangıç olacak, bir milat olarak, Harput inşallah bu cemaatle, bu toplulukla yeniden yeni şekliyle canlanmaya başlayacak.

Efendim, Harput'u kaybettik, yapılara bakın, evet, hakikaten kaybettik, bakın, Harput yok. Bir küçük mini anket var, şu anket bana ait değil, bizim Harput diye bir forumdan aldım bunu, tarih 29 Mayıs, birkaç gün öncesine ait. Sizce Harput'un en önemli sorunu nedir diye savunulduğunda ilgisizlik denilmiş.

Evet, daha çok konuşacaklarım var. Küçük bir örnek vermek istiyorum. Yurtdışında bulunduğumuz dönemlerde İspanya'da bir dönem bulundum, kent örnekleri tarihi

dokuyu çok iyi koruyorlar. Bir sokağın adı, bir ülkenin adını vermişler. Bir şehre de başka bir ülkenin adını vermişler. Kastamonu örneği var, İlimiz, Valilik, Belediye bunları yapabilir. Kastamonu örneğine benzer Harput Projesi yapılır, söz sahibi insanlar, ne kadar eski usta, yaşlı usta varsa hepsini toplarlar ve bir atölye kurarlar. Harput'a ait ne kadar motif, desen, işleme bağı varsa bunun örneklerini çoğaltırlar, yeni yapılan evlere bu modelleri aktarırlar, Harput evi projesi yapılır.

Bir başka örnek, yine Kastamonu'da Japonlarla işbirliği yaptılar, bu Türk-Japon dostluk bahçesi Kastamonu'da uygulandı. Bazı masrafları bazı ülkelere verebiliriz, bunları Harput'a uygulayabiliriz.

Sonuç olarak, ciddi ve tutarlı yaklaşımla, sivil yaşamın yeni yapılaşmasına bundan böyle izin verilmemelidir. Ayrıca mevcut yapılar, Harput'un geçmişindeki modelleri içeren cephe kaplamaları, yeniden kaplatılmalıdır ya da SİT alanı olmaktan tamamen çıkartılmalıdır.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- İlk iki konuşmacıdan özür diliyorum. Efendim, bir tek gerçek var önümüzde, eğer bütün konuşmanın sonunda söylenebilecek Sabahattin Eyüboğlu'nun sözü, *"Biz bir kültür kazanının içindeyiz."* O kültür kazanında eriten demir siz, eriyen demir siz. Onun içinde istesek de kimi izleri silemeyiz, ne kadar uğraşırsak uğraşalım. Onların bilincinde, çevremize öyle sahip çıkmak zorundayız. Biraz önce arkadaşım sordu, bugün Çevre Günü bilinçli miydi diye, tabii ki, çünkü asıl çevre kültür çevresidir. Kültür çevresini zaten yitirdiğimiz için, toprağın, suyun, havanın sağlığından oluşan çevreyi yitirmiş oluyoruz.

Emre çok güzel bir şekilde bir gerçeğe değindi, yani onarım, peki ama neyin ne onarımı? Koruma onarımı dedi ki, çok fazla önemli, yani asıl tartışılacak olan şey, yaşamayacak birtakım, içine insan sıcaklığını sokamayacağınız birtakım onarımlar yapmak yerine, gerçekten bu kültür kazanını koruyacak önlemlerin alınması çok daha önemli. Geçmişle ahlanmak, vahlanmak diye bir şarkımız yok. Ancak suçlanırız, ama onu bugün biz üzerimize düşeni yaptığımız zaman da aktarırken, bir yere kadar becerebildiğimizde, en azından biraz hafifletebiliriz.

Bir başka şey, anlatılanların içinde şu gözüküyor: siz daha işin başındasınız anlaşıldığı kadar, şu anda Anadolu'da pek çok yapı Vakıflar Genel Müdürlüğünün kötü onarımı, kötü yöntemler yüzünden bitirilmektedir. En değerli kültür varlıklarımız, bir kere bunu gerçekten eğri oturup doğru konuşarak saptayalım. Onun için çok daha temelden, başlamak

gerekir biraz önce söylediğim gibi yoktu bunlar. Tekrar ediyorum, ben 1955'te geldiğim zaman, yani sadece yıkıntılar arasında dolaşmış gibiydim, öyle kalmış şehirdi. Daha sonra geldiğimde çok ilginç bir şey öğretti bana bir nine, o sular altında kalan yerlerden gelenlerden birisiydi, bir apartmanın dibine oturmuştu. *"Nasılsın teyzem?"* dedim. böyle baktı bana, arkasındaki 5-6 katlı apartmana baktı, *"Nasıl olayım oğlum, zindan bekçisiyim"* dedi. İnsanlarımızı zindan bekçisi haline getirmek en kötü sonuç, gerçekten bir zamanlar nasıl belli bilinçlerle yaşandığını ve de ayrısız gayrısız yaşandığını gösterebilmemiz çok önemli yeni toplumumuza becerebilirsek.

Bu zindan bekçisi lafı inşallah kalır zihinlerde, çünkü çoğu insanımızı sonra zindan bekçisi haline getirdik, şimdi hepsi de yakınıyor, ama onlara hâlâ peki zindan bekçisi olmadan vaktiyle 20 bin kişinin yaşadığı bir yerde 500 bin kişi nasıl yaşayacak, onun yolunu bizler gösteremiyoruz, hâlâ. Bunu yapamadığımız sürece de sadece konuşuruz. Bu malzeme ve işçilik konusunu tamamlamak istiyorum. Bugün her türlü şey var, İzmir'de de var laboratuar, Ankara'da da var, İstanbul'da da var. Böyle bir evin onarımına giriştiğiniz zaman, bir kere her şeyden önce malzemesini ayırıp analiz ettirmeniz gerek. Niye öyle kullanılmış, neden o taş kullanılmış, o taş nereden gelmiş, sıva neden öyle yapılmış, niye bilmem ne külü kullanılıyor arkadaşımızın anlattığı gibi? Böyle bilmeden onarıma kalkarsanız, aynı Boğaziçi'ndeki gibi, 500 yıl dayanabilecek ahşabı söküp de veya dayanmış, yerine sadece 15 yıllık ahşabı koyarak onarım yaptığınız zaman, siz kendi ellerinizle mahvediyorsunuz kültürünüzü. En azından belli ki henüz yeni başlıyor, ama yeni başlarken de bu sonuçların gerçekten doğru dürüst anlaşılması gerekiyor ve bugün eğer bunları yapmazsak, gene biz zor duruma düşeriz, çünkü dediğim gibi, bir kuşak önce, iki kuşak önce yoktu bu olanaklar, ama bugün Ankara Üniversitesine başvurun, orada bir büyük onarım okulu var. Orada her türlü malzemesi var, size her türlü şeyi, yaşını, niteliğini, bileşimini söyleyebilecek bir şeyde, İstanbul'da, İzmir'de de var.

Evet, efendim, bu evlerin yapıldığında o günkü yaşama biçimini, ondan sonra biçimlerini yinelemek, *"Ah ah ne kadar güzeldi."* onlara özenmek, sadece nostaljidir, nostalji bir hastalıktır, sağlıklı bir tutum değildir. bugünü beceremememek demektir nostalji. Onun için çağdaş kürede, gelecek insan için bakacağız, çalışacağız. Bu çok fazla önemli bir nokta. Elbette o kültürün kesin taşıyıcısı olabilme çizgisine gelebilmemiz gerek, ama dediğim gibi, çağdaş insanın sorunlarına cevap vereceğiz ve gelecek insanın yaşamını kolaylaştıracak yeni yollar açacağız.

Bugün hepimizi dinlediğiniz için çok teşekkür ediyoruz.

Forum

Oturum Başkanı
Mimar Oktay Ekinci

Değerli katılımcılar toplantının forum bölümüne başlamak üzereyiz. Arkadaşların dikkatini çekmiştir, hanım kızımızın özgeçmiş okumasını istemedim. İki nedenle: Biri zamanımız çok değerli, ikincisi de eğer okusaydı, içinde ben diyeyim yüz, siz deyin bin tane koruma lafı duyacaktınız. Fakat hiçbir şey yok Harput'ta, demek ki boşa geçen bir özgeçmişi niye okunsun diye düşünüyorum...

Efendim, ilan edilen programa göre foruma ayrılan süre 1,5 saat, ama bu çok. 17.30'da da buradan ayrılmamız gerekiyormuş. Sayın başkan kararı siz verin veya hep beraber verelim, ben ona uyayım... Peki, efendim 17.45'de forumu bitireceğiz.

Efendim, çok kısa alıştırma cümleleri söyleyeyim tartışmaya. Tabii benim soyadaşım, değerli arkadaşım, bundan önceki panelde konuşmacı Sayın Doçent Ekinci sunumunda Harput bitti dedi, yani en son söylediği oydu. Harput bitti deyince, benim aklıma iki atasözü geldi. Biri bir Fransız atasözü, Fransızlar der ki: *"Her şey bitti dediğin anda, geride sonsuz bir gelecek bırakıyorsun."* Onları da herhalde Fransa yapar böyle bir umut olsa gerek, ama salona da baktım, salona baktıktan sonra bir de olana bitene baktım, bizim Türk atasözü aklıma geldi: *"Sel gider kum kalır."* Biz burada kumuz ve esasen uygarlıklar da hep o kalan kumlardan doğmuştur diye düşünüyorum. Sel hakikaten gider,

ama kalan kumlar birçok uygarlıklar yaratmıştır.

Efendim, dikkat ettim, 1985 SİT kararı arkadaşlarımızdan biri söyledi. 1985 te, 1.5 yıl önceye kadar yasamız SİT kararından itibaren, bir yıl içerisinde Koruma Amaçlı İmar Planı yapılması gerektiğini hükmeder. Son 1.5 yıldır da bu süre 3 yıla çıkmıştır. Şimdi baktığımız zaman, 1985 ten bu yana 23 yıl geçmiş. Bu 23 yılın 21,5 yılında Türkiye Cumhuriyetinin Koruma Yasasında *"SİT kararı alındıktan 1 yıl sonra Koruma Amaçlı İmar Planı yürürlüğe girer."* hükmü kalmış. Demek ki burada, 21,5 yıl yasa ihlal edilmiş. Bir kere bunu huzurunuzda resmen tespit etmeye çalıştım. Bunun neden böyle olduğunu tartışacak halimiz yok. Türkiye'nin birçok tarafında bu böyledir. Yasa yaptırım getirmiyor, yani eğer sen bu işi yapmazsan başına şu iş gelir, bu iş gelir diye bir yaptırım yok, ama yaptırım biraz kültürel, biraz vicdanidir, biraz toplumsaldır, biraz ahlakidir. Fakat bu açılardan da bizim koruma konusunda yeni yeni bazı etik değerlerin önemini kavramaya başladığımız anlaşılıyor. Nitekim, Belediye Başkanımızın konuşmasında, son seçimde dua ettiğini ve *"Tanrım yeniden seçileyim, şu Harput'u ayağa kaldırayım."* dediğini dinlerken tüylerim diken diken oldu. Ama Başkanım izin verirse, sonra şunu da düşündüm: Aradan 5 yıl geçince eğer Harput ayağa kalkmazsa ben de *"Tanrım ne olur bu başkanı yeniden seçtirtme"* diye dua edeceğim.

Başkandan bu sözü aldıktan sonra Metin Sözen Hocam, özellikle konuşmasının sonuna doğru, tematik sunumunu adeta tematik uyarıya dönüştürdü. Hocam sanki bir tematik uyarı konuşması yaptı. Bu uyarısından akademisyenler nasibini aldı, koruma kurulu üyeleri nasiplerini aldı, belediye başkanları, valiler, kaymakamlar, yıllardır Hocamdan nasiplerini alıyorlar zaten. Başkanım kaç yıldır alıyorsunuz Hocamdan nasibinizi? Fakat Hocam özür diliyorum, kusura bakma, büyüklüğüne sığınarak, eksik demeyeceğim, ama unuttuğun bir şey var diye düşünüyorum: Şu koruma amaçlı imar planlarındaki mimarsız plancılardan da bir liste yap. Onları da bir listeye al, uyarı listene, çünkü koruma amaçlı imar planı demek, tarihi mimari dokunun, varsa korunarak, restore edilerek, yoksa yeniden mimarisiyle yaratılarak yaşatılması demek.

Böyle bir Koruma Amaçlı Plan, yani mimarinin sadece fiziki yapısıyla değil, ruhu, varlık nedeni, mekânsal boyutları, bütün ayrıntılarıyla yakalanıp, onun geleceğe aktarılmasının planlanması demek. Adında plan var diye Koruma Amaçlı İmar Planları yapımında mimarların dışlanmış olması ve de bunu fırsat bilen şehir plancılarının da hiçbir mimari altyapıları olmadan, hiçbir mimari birikimleri olmadan, böyle önemli yerlere tek başlarına ve

mimarsız Koruma Amaçlı İmar Planı yapmaları konusunda, huzurunuzda ben de Hocam ne söylediyse aynısını söylüyorum. Dahası, mademki bir Koruma Amaçlı İmar Planımız var ve Harput'ta şimdi en çok bunu konuşuyoruz; neden plancı burada yok; neden planı yapan gelip gerekenleri söylemiyor; eleştirileri yanıtlamıyor; tartışmıyor? Çağrılmadıysa da neden?

Bu da galiba şundan kaynaklanıyor: Planı biz çok resmi bir belge sanıyoruz, bakanlıktan gelen bir genelge gibi sanıyoruz veya postadan çıkan sarı zarfın içerisinden bir resmi yazı gibi sanıyoruz. Onun altındaki imzayı umursamıyoruz. Oysaki eğer plancı da burada olsaydı, tartışmalarda belki daha fazla mesafe alırdık diye düşünüyorum.

Bir de şunu hatırlatayım efendim: Tabii bu üniversite ve kent ilişkisi tartışması Anadolu'nun her yerinde yapılıyor. Şükürler olsun ki, Elazığ'da üniversiteyle kent arasındaki mesafe fazla değil, ama öyle üniversiteler var ki, 20 – 30 km kentin dışında. O kadar kentin dışında bir üniversite, ne yaparsa yapsın kentle bütünleşemez, kent onunla bütünleşemez. Kentle üniversitenin gerçekten iç içe girmesi lazım, ama bu biraz da sorumlulukların ortaklaşa paylaşılmasıyla mümkün. Ben yardımcı doçent arkadaşımızın görüşüne katılıyorum, gerçekten üniversiteler eldeki imkanlarla, eldeki olanaklarla mümkün olduğu kadar yörenin araştırmasını, yörenin belgelenmesi için birçok çalışmalar yapıyorlar, yapmıyorlar değil, o bakımdan da çok teşekkür ediyoruz onlara. Fakat Sayın Belediye Başkanımızı ve Valimizi tenzih ederek söylüyorum, ama bizim kent yöneticilerimiz, yerel yöneticilerimiz, orada bulunan üniversitenin ne kadar büyük bir kaynak, ne kadar büyük bir imkân olduğu konusunda, bilimi değerlendirme konusunda henüz çok istekli değiller gibime geliyor. Bunu Elazığ için söylemiyorum, başka yerlerde bunu çok yakından gözlüyoruz ve ilginçtir, gerçi bu forumun konusu değildir, ama görüşlerimi sizinle paylaşmış olayım, şu anda Anadolu'da rektörle kavgalı olmayan Belediye Başkanı çok az. Belediye Başkanıyla küskün olmayan rektör de yok gibi bir şey... Böyle bir hava var, bunun aşılması için galiba başka türlü platformlarda, başka türlü çalışmalar da yapmak lazım.

Efendim Anka Kuşu gibi küllerden mi doğuracağız Harput'u ya da değerli Hocamın yaptığı gibi 1955 tarihli haritalarda iz arayarak mı yaratacağız? Nasıl bir yöntem izleyeceğiz, forumun temel konusu bu, bu kadar tartıştık ettik, artık Harput'ta ne yapacağız? Somut önerilerle söz almak isteyenlere sırayla söz veriyorum. Söz almaya da süre kısıtlaması koyalım mı, yoksa makul bir izleyici topluluğu var, herkes makul sürelerde konuşur mu diyoruz?

Buyurun efendim, ilk söz sizin.

ZEKERİYA BİCAN (Araştırmacı yazar, şair, mühendis)- Sayın Başkan, sabahki oturumun sonuna doğru da söz almıştım, kendi adıma söz alıyorum, ben Harputluyum. Harput'un yıkılışının acısını esas bizim babalarımız ve analarımız çekti. Gözlerinin önünde bir şehir gitti ve az önce son konuşmacı arkadaşın son cümlesini beğenmediğimi belirterek sözüme başlamak istiyorum. Harput bitti, Harput öldü dediler. Ölenin arkasından Fatiha okunur. Biz buraya Fatiha okumaya gelmedik. Harput'u yaşatmak için geldik, Harput yaşayacak, Harput yeniden eski o şahşalı günlere dönecek, ben buna inanıyorum.

Yüreğimize su serpen iki insan var aramızda, birisi Sayın Profesör Doktor Metin Sözen beyefendi, biri de Elazığ Belediye Başkanımız Sayın Süleyman Selmanoğlu. Konuşmasının başında hemen belirtti ve Harput'un ölmediğini ve ölmeyeceğini apaçık ortaya koydu. Ben herkesin önünde teşekkür ediyorum. Bu sözlerinden ötürü. Bir başlangıçtır, yapılacaktır. Beyefendi; Harput'un yıkılışının sebeplerinden birini, son konuşmacı şöyle dedi, ''çatılarının olmayışı''. Hayır efendim, o değildi. 1834'de devrin valisi Tevfik Sırrı Gür'ün Elazığlıları Mezre'ye göçe zorlaması en büyük etken olmuştur ve Harputlu iki evli duruma düşmüştür. Kısa bir öykü anlatayım. 1974'te bir baba ölüyor, çocuklarıyla eşi ağlıyor. Dışarıda da bir kadın dört çocuk daha ağlıyor. Diyorlar ki siz niye ağlıyorsunuz? Vala babamız ölmüş diyorlar. Geldim gerçekmiş. O dört çocuklu kadın da Elazığ'daki kadın. İki evli duruma düşmüşler. Harput'a gitmekten, çıkmaktan, gelmekten yorulmuş. Bir kadın da Elazığ'da almış, ondan da dört çocuğu olmuş, öldüğü gün de arkasından bir sürü çocuk ağlıyor.

Şimdi Harput'un yıkılışı, bir harp görmüş milletin fakru zarureti, Elazığ'da ev yapma mecburiyeti Harput'taki evinin üç-beş cisirini mecburen getirmişler. Üç-beş parça, eğer o günün idarecileri aklı selim olsaydı, çevre bilinci olsaydı ki zannediyorum o çevre bilincinin yokluğundan ileri geliyordu, oysa Harput dünyanın en büyük Açıkhava müzesi olacaktı. Sadece bu Harput Elazığ'ın en büyük turizm yeri olacaktı. Ne yazık ki evlerimizi yıkmak mecburiyetinde bırakıldık.

Bu forumu düzenleyen Elazığ Mimarlar Odası Başkanına sonsuz minnettarım, o derece büyük bir mimar ki bu forumu düzenliyor ve bizleri davet ediyor, ona ayrı teşekkür ediyorum.

İkinci konuşmacı arkadaşımız biz Harput'u yeniden kurmak için değil, mevcutu koruma için uğraşıyoruz dedi. Ben her beş yılda beş tane evin yeniden gündeme getirilip yaşatılmasını istiyorum. Harputlu olarak. Yani zatıâlinizin dediği gibi ömrü bitti değil, bitti demek başlangıç olmalı. Herkese beni dinlediği için

teşekkür ediyorum ve başarılar diliyorum.

Sayın Başkanım inşallah dediğiniz gibi olur, Harput yeniden ayağa kalkar iyi ki varsınız, teşekkür ediyorum, sağ olun.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ediyoruz. Arkadaşımız gibi söz alanlar isimlerini söylerlerse, kayda alındığı için, daha sonra yayına geçerken isimler de yayına geçmiş olur. Evet, efendim forumda söz almak isteyenler için, makul sürenin 5 dakika civarında olduğu söyleniyor.

Prof. Dr. Vedat Tanyıldızı (Fırat Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi)- Teşekkür ederim. Metin Sözen'e benim sorum, bir insan yaşadığı yere benzer dedi. Burada belki başka türlü bir çıkar yol yok, acaba yaşadığı yeri kendine benzeten mi insandır? Yani biz acaba bir miktar yaşantımızda değişiklikten dolayı sokaklarımıza, caddelerimize, bunu yansıttık mı, iç dünyamızı dışarıya taşıdık mı, bunu da tartışmak gerekir diye düşünüyorum.

Özellikle Elazığ'ı ele aldığımız zaman, İzzet Paşa Camiinden yukarıya baktığımız da, bahçeli nizama göre yapılmış bir şehir. Yürüyemeyecek kadar eziyetin kol gezdiği sokakların varlığı, yaşadığı yere benzemek değil de, yaşadığı yeri kendine benzetmek gibi bir sonucu çağrıştırıyor bana. Şurada net bir soru sormak istiyorum, demin de dışarıda sordum, niye Harput mimarisini korumaya çalışıyoruz? Bu sadece, bir nostalji, neticesinde elde edeceğimiz bir basit tatmin duygusu mu? Bunu sormakla özellikle kendimizde bir yola çıkmamız, sokakları kendine benzeten insanların kendi içerisinde, iç dünyasında yola çıkmamız gerekiyor. Fonksiyonel olmadıktan sonra, neyi, niye, ne kadar değiştirmemiz gerektiğini sormak istiyorum size. Fonksiyonellik aramıyorsak, bir müzeye mi! dönüştüreceğiz Harput'u? O zaman yerleşimi yasaklamak mı gerekir? Yani ben bunu makine mühendisi olduğum için belki doğru tarafından algılayamıyorum, ama biraz daha geriye gittiğim zaman, sanki bizim kolektif yaşantımızın Harput'un önceki yapısıyla, dokusuyla çok fazla bağdaşmadığını sanıyorum. Demin hocalarımızdan biri, bir yaşlı kadının çok katlı bir apartmanın önünde zindan bekçiliği yaptığını ifade etti. Bizim kolektif yaşantımız çok farklı bir zemine geldi gibime geliyor. Harput'ta eğer gerçekten biz doğrudan doğruya şu anda fonksiyonel, ama tarihi dokuyu da korumak için yola çıkacaksak acaba toplumun sosyolojik yapısıyla ilgili birtakım şeyleri zemine oturtmamız gerekmiyor mu? Bunu çok sorgulamak lazım gibi geliyor bana, bilmiyorum katılır mısınız? Yani sadece mimari bir mesele değildir durum, geleceğin bir hayat tarzı ve ondan dolayı Harput'un içinde olsa gerek. Çok teşekkür ediyorum, bu toplantının düzenlenmesinden dolayı teşekkür ediyorum, ama bir tek şey

var, üniversitenin personeli olarak bir cümle müsaade ederseniz söyleyeyim:

Üniversitenin ne kadar teorik açıdan araştırmaya gitmiş olması çok fazla önemli değil, bugün Türkiye'de yine aynı sosyolojik uzantısı olan siyasi şekillenmenin, tercihlerin bu işleri ne kadar etkilediğini de yine dikkate almak gerekiyor sanırım, çok teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI (OKTAY EKİNCİ)- Evet, ben de çok teşekkür ederim, ben de arkadaşımızın bu söyledikleriyle ilgili, iki cümleyle düşüncemi sizlerle paylaşmak istiyorum. Son söylediği çok belirleyici değil. Mesela bir Safranbolu örneği var Türkiye'de, bir Beypazarı örneği var, bir Muğla örneği, bir Tire, bir Ödemiş örneği var. Giderek gündeme gelen bir Fatih örneği var, yani Türkiye'de bugün biraz hüzünlü konuşurken, hüzün değil, coşkuyla konuşulan yerlerde var; aynı siyasal ortam, aynı ekonomik gelişmeler. Biraz galiba bakış açısının gözden geçirilmesi gerekiyor, yani Türkiye'nin her tarafı artık bu değil.

Türkiye'nin her tarafında, iyi örnekler var, dolu örnekler var, çabalar var. Bunlar olmasa zaten halimiz hepten harap. Bunlar olduğu için de acaba orada böyle işler olurken, burada niye olmuyor sorusu daha değerli bir soru olarak karşımıza çıkması lazım.

Bir diğer konu, bu koruma konusunda, aşağı yukarı sabahtan beri arkadaşlarımız çok güzel konuşmalar yaptılar. Üç temel meseleyi bence çok iyi ortaya koydular. Biri kimliktir ki, kimlik çok vurgulandı bugün konuşmalarda, yani toplum olarak kimliğimizi tamamen yitirmek istemiyoruz. Tıpkı uygar toplumlar gibi kimliğimizle yaşamak istiyoruz. Kimliğimizle yaşamanın en önemli kaynağını da tarihten gelen değerler taşır. Onlar tümüyle yok olduğu zaman tamamen kimliksiz kalırız. Kimliksiz kalmanın sonuçlarını burada tartışacak halimiz yok.

İkincisi bellektir, hafızadır. Toplumsal hafızadır, uygarlık hafızasıdır, kültür hafızasıdır. Bunu yitirmek istemiyoruz. Belleksiz bir toplumun ne hale geldiğini hepimiz biliyoruz.

Bir diğer üçüncü temel mesele, esin kaynağı olmasıdır, ilham kaynağı olmasıdır. Bunlar gerçekten korumanın. Önümüzdeki, bakın üçü de mimari değil, söylediğim üçünün de kapıyla, pencereyle, bahçeyle alakası yok. Üçü de toplumsal, üçü de felsefi, üçü de kültürel nedenlerdir ve çağdaş yorumlar böyledir. Bugünkü konuşmalarda aşağı yukarı konuşmacıların büyük bir çoğunluğu bunu vurguladılar. Evet, arkadaşımıza veriyoruz.

AHMET VECHİ YÜKSEK (Harita Mühendisi)- Teşekkür ediyorum, Sayın Başkan. Tabii yaşam biçimini önemseyen bir insan içn çok söylenecek şeyler var. Ben birazdan

mesleğimi alakadar eden konularında konuşma yapmak istiyorum.

Harput'ta, Metin Hocamın da dediği gibi bir proje yapılması gerekir ifadesini hayata geçirmeyi düşünürsek, mülkiyet anlamında çok ciddi aşmazlar olduğunu düşünüyorum. Harput'taki özellikle 1990'larda yapılan bir imar uygulamasıyla, mülkiyet noktasında çok ciddi sıkıntı ve aşmazlar söz konusu oldu. Bunu 2005'e kadar Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bu konuyu yargıya taşıması ve iptali neticesinde, olay daha da farklı bir boyuta geldi. Buradaki tabii temel unsur, mülkiyetin öncelikli olarak çözülmesi söz konusudur. Yine konuşmasının başında saygıdeğer başkanımızın ifade etmiş olduğu Harput'u, önemsediğini ifade etmesi bizim için çok sevindirici.

Almış olduğum bilgilerden, bu konular görüşülerek, bir yol haritasının kısmen oluşturulduğunu görüyorum. Aslında o noktada çok ciddi bir çalışma içerisinde olmamız gerekir. Yani bu noktada özellikle Metin Hocamızın uzun süredir çalışmalarını takip ediyoruz, Havza projesinden bahsetti. Bunun bir uzantısı olarak Harput belki de bu alanda öncülük edecek. Öncülük edeceğinden dolayı, bu anlamda, mimari anlamda olayları hayata geçirirken mülkiyetin ayak bağı olmaması gerekiyor. O açıdan mülkiyetin öncelikle çözülmesi gerekiyor. Belediye Kanununda bir özel hüküm var, onu okuyorum, uyarmak istiyorum. Özellikle 5394 sayılı Belediye Kanununun 73. maddesinde kentsel dönüşümle ilgili öngörüler var. Bu öngörülerden kentin gelişimine uygun olarak 73. madde deki kısmını okuyorum: *"Kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihî ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulanabilir."* denilmektedir. Burada temel de iki ana unsur meydana çıkıyor; biri mülkiyet, ikincisi kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak şeklinde bir koşul oluşturmak istenmesi.

Bu koşulu oluşturacağız da, bunun için bir çalışma gerçekten başlatılabilir. Mimarlar orada kültürel projeyi hayata geçirirken, bu mülkiyetin de belki transferi söz konusu olabilir. Yine bir önceki konuşmada Hocamız, bu yerleşim alanının bu format planlarla genişletilmesini ve sınırlarının kaldırılmasını ifade buyurmuştur. Bunu düşündüğümüzde eğer gerçekten de buranın gelişebilmesine ben de katılıyorum. Bunun için alan genişletilirse buradaki mülkiyet kavramının mutlak çözülmesi gerekir. Çünkü; Anayasanın 35. maddesinde mülkiyet devlet garantisi altına alınmıştır, müdahale edilemez. Buradaki mülkiyetin zemin dokusu sıkıntılı olduğundan dolayı

öncelikle ele alınması hatta bunun bir düzenlemeyle, Sayın Vekilimiz de burada, özellikle buradaki alanların kamu eline geçişinin sağlanması açısından belki de yasal düzenleme gerekebilir. Konunun bu çerçevede daha kapsamlı ele alınarak, bizim idarelerimize ayak bağı olmayacak, düşündüğümüz projeleri hayata geçirmek açısından hızlı düşünmemiz gerekir diye düşünüyorum. Bu programı gerçekleştiren, tüm katılımcılara katkılarından dolayı teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

OTURUM BAŞKANI- Ben teşekkür ederim. Bu harita mühendisi arkadaşımızın konuşması dikkatle dinlendi mi? Çok teknik ve önemli şeyler söyledi, teşekkür ederim. Koruma Amaçlı İmar Planı yürürlüğe girdi diye herkes seviniyor. Peki, biz acaba Koruma Amaçlı İmar Planını önümüze aldık inceledik mi? Sayın Başkan inceledi mi? Parsel parsel baktık mı? Mülkiyetlere falan var mı çalışmalar? Büyük bir ihtimalle o planda bütçe sorunları çıkacak. Arkadaşım siz Elazığ'da mısınız, burada mı yaşıyorsunuz? Tamam tanıyorsunuz, o zaman ekip kurun belediye ile.

Çok şey biliyor, belli. Bence bu forumdan böyle bir mesaj alın lütfen, yani hemen imar planını alıp mülkiyetlere bakın. Mutlaka korunması gereken yapıların mülkiyeti, kamulaştırma, transferler, artık teknik ayrıntıya girmeyelim. Teşekkür ediyorum, çok verimli bir konuşmaydı.

Evet, arkada bir arkadaşımız var. Buyurun.

SALONDAN- Ben de Mimarlar arasında günün mimarıyım devam edeyim. İnsani ve sosyal gelişim diye bir saha çalışması yapıyorum, Harput'la ilgili de "Tarihten Harput Dosyası" diye bir televizyon programı yapmıştım. Orada Harput'u ele alırken gördüğüm tablo, biraz daha geniş açılımlara vesile oldu. Şu anda toplum olarak, Türkiye olarak en ciddi problemimiz, bilim dünyası, kamu ve iş dünyası arasındaki entegrasyon stratejisine geçilmesi, yani bilimi ürettiğimizde, aralarda değinildi, bunun toplumla köprülerimizi kuramadığımızdan, toplumla köprüleri kurduğumuzda, mevzuatınızı uygulayamadığımızda problemlerle karşılaşırsınız. Harput benim için çok önemli, çünkü ben rahmetli Ahmet Kabak Hocamı dinlemiştim. Gerek üniversite yıllarında Kayseri'de, gerekse İstanbul'daki Çarşamba sohbetlerinde, o Harput derken ağzından iki Harput daha çıkardı ve ben Elazığ'a gelip gördüğümde şu Harput neresidir diye? Ölüler şehri, ahı gitmiş vahı kalmış, konuştuğumuz Harput, ama 1997'de Mısır'dan dönerken, iki profesörle tanıştım, birisinin dedesi Harputluydu ve hakikaten burada ciddi bir değerimiz var. Bu değeri güçlü tutma anlamında ne yapabilirizi zaten konuşuyoruz.

O televizyon programında farklı kişiler masa etrafında toplanırken gördüğüm bir hadise, herkesin bir taraftan çektiği değil, herkesin bir tarafından tuttuğu bir yaklaşım tarzıyla bir yere varılabilir. Sayın Vekilim de burada, biz YÖK Başkanımıza bir teklif götürdük, İnsani ve Sosyal Gelişim Enstitüsü diye. Bu enstitü adı olup, kendi olmayan bir yaklaşım tarzıyla devam edecek, bir kurum değil. Bu bahsettiğimiz, bilim dünyasında üretilen bilgilerin mevzuatla güçlendirilerek, iş dünyası, burada nitekim bir holding yönetim kurulu başkanımız da konuştular, gayet güzel bir konsensüs oluşmuş. Bunu fiiliyata geçirebilecek bir zihniyet, bir yaklaşım tarzı bugüne en güzel katkısı olacaktır, teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Ben teşekkür ederim. Konuşmacılar sözlerini kendi katkılarını da söyleyerek bitirecekler. Sizin katkınız ne olacak?

SALONDAN- Fazla uzatmayayım diye aslında söylemedim. Biz ne yapacağız? Sizin de arada söylediğiniz üç temel şey vardır, yani ilham kaynağı, ben oradan başlayayım. Öncelikle bir duruş sergilemek, o belleği canlı tutmak ve o tarihi değeri yaşatmak. Bunun için, toplumsal bir bilinç için zaten ben şu anda bir taraftan canlı yayınlıyorum buradaki konuşmaları, web sayfam üzerinden.

OTURUM BAŞKANI- Tamam efendim, teşekkür ederiz. Başka söz almak isteyen var mı? Efendim bütün konuşmacılar iki dakika konuşacak, yarım dakika da kendi ne yapacağını söyleyecek. Belediyeye nasıl yardım edecek, işin ucundan nasıl tutacak, aksi takdirde söz vermiyorum. Bundan herkes ne yapacağını söyleyecekse söz alacak, fikir istemiyoruz.

İSHAK TANOĞLU- Benim babam, dedem, tüm ailem Harputlu olduğu için, Harput'la ilgili aklımda geniş, derin bilgilerim var. Sayın Belediye Başkanımız da Harputlu. Bir defa çok kısa sürede Elazığ'daki sahaları yeşillendirdiği gibi, orayı yeşillendirebilir.

İki, Harput'taki çeşmeler şu anda atıl halde, onlara su verilmeli, o çeşmeler de aktif hale gelmeli.

Üçüncüsü, Harput'taki ibadethaneler, namaz zamanlarının dışında halkın ziyaretine açılmalıdır, yani bunlar bizim düşüncelerimiz.

Dördüncüsü, Harput'taki tarihi hamamlar onarılıp, halkın hizmetine sunulmali.

Beşincisi de Harput'a bu girişten Dabakhane'ye kadar olan o asfalt yol sökülüp, dokuya uygun taşla yapıldığı zaman, oraya giren insanlar, biz dahil, daha zevk alarak Harput'u gezebiliriz.

Altıncısı, Sayın Belediye Başkanımızın bir şey projesi vardı, ismini unuttum, o hayata geçirilebilir. Bunlar hayata geçirildikten sonra, evlerin onarımı, bu

arada yalnız Harput'ta dikkatimizden tek kaçan nokta dükkânlar, Harput'ta hiç dükkân yok, birkaç tane de dükkân yapmakta fayda var. Kısa sürede kafama gelen düşünceler bunlar, teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Arkadaşımız çok somut, çok güzel öneriler getirdi. Bunu destekleyici konuşmalar rica edeceğim. Bir kere Elazığ halkını Harput'a çıkartmalıyız. Boş zamanlarda Harput'a, dolu zamanlarda Harput'a, her fırsatta Harput'a. Oturmak için, dinlenmek için, konuşmak için, güzel saatler için, hatta belki alışveriş için, belki her şey için yani. Benim aklıma bunlar gelmiyor şimdi, ilham kaynağı olabilir. Bir kere birinci hedef bu, en az orada bir ev restore etmek kadar, daha önemlidir. Evet, buna paralel söz almak isteyen var mı? Buyurun.

FEVZİ KAHRAMAN (Harput Merkez Mahalle Muhtarı)- Gönlüm ister ki, dışarıdaki işadamlarımız dan Harput'ta Şefik Gül Kültür Evi gibi, Çekül Vakfı önderliğinde evlerin çoğalması. Bir de Harput'un girişinde kaleye kadar eski Harput'un Osmanlı son dönemi, Cumhuriyetin ilk dönemindeki gibi binaların yapılması. Turist geldiği zaman, aynı sinema gibi, geze geze, hem de fotoğrafını çekerek gezsin.

İkincisi de Vakıflar Genel Müdürlüğünün Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlanması gerekir. En büyük sorun bu. Ama tapular Vakıflar Bölge Müdürlüğünde bir şey yapamıyoruz. Vakıflar Bölge Müdürlüğü ihaleye veriyor, gelip orada restore ediyor. 10 yıl önce, 1996'da Sara Hatun Camii onarıldı. 2006-2007 yılında bir daha onarıldı. Müteahhit geliyor, dokudan anlamıyor, dokuyu bilmiyor, gelip yapıp, kimin yandaşı varsa iş yapıyor.

İmar Müdürümüz, Belediye Başkanımız 1991-1992'den beri arsa sorunlarını çözemiyor. Mesela başkanım da uğraşıyor, iki tane hamam var, onarılmayı bekliyor. Vakıflar Genel Müdürlüğü muhakkak Kültür ve Turizm Bakanlığına dahil edilmesi gerekiyor. Ben güç sahibi işadamlarımızı davet ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Mesela sen Harput'ta böyle otel, konaklama yerleri falan istemez misin?

FEVZİ KAHRAMAN- Tabii isterim. Sayın Mimar Mithat Coşkun Hocamızın çalışması var onun biran önce yapılmasını istiyoruz.

OTURUM BAŞKANI- Elazığ'a gelip de kalmak isteyenler, Harput'taki küçük otellerde falan kalsalar daha iyi olmaz mı?

FEVZİ KAHRAMAN- Tabii daha güzel olur. Oranın kamulaştırılmasını bekliyoruz, biran önce kamulaştırılsın.

OTURUM BAŞKANI- Çok önemli.

FEVZİ KAHRAMAN- Kamulaştırma

için de epeyce para ve destek olunması gerekir. Fırat Üniversitesinin ayrı çalışması olur, Valiliğin ayrı olur, Belediyenin ayrı olur, halkla barışık, el ele kopuk olamayız. Birbirimizden kopuk olursak başarılı olamayız.

OTURUM BAŞKANI- Bravo, muhtarı bir alkışlıyoruz.

Bakın, buraya demek ki evvela konaklama tesisi olabilir. Kamulaştırmayla beraber, oradaki çay bahçeleri falan düzenlenir. Buradaki Hükümet Konağı binası Sayın Naim Arnas arkadaşımın katkılarıyla kent müzesi oluyor.

CÜNEYD KELEŞTEMUR (Mimar)- 2005'ten beri Harput'ta bir kazı yapılıyor. Bu kazıda ben geçen sene yer tespiti çizimi yaptım. Temmuz'un 15'ne kadar devam edeceğini söylediler. En son kazıda Artuklu camisi ortaya çıktı. Urartulara ait kalıntılar ortaya çıktı, bir sarnıç ortaya çıktı. 17 m yüksekliğinde, uzunluğu 30 metre olan zindan ortaya çıktı. Bence bu Harput'ta yeni, çok önemli bir şey. Şu anda yanımda oturan arkeolog, orada kazı yapıyor, orada tanıştık. Ümit ediyorum, bu kazı devam edecek. Kültür Bakanımız Ertuğrul Günay Bey söz vermiş. Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Forumun sonuna doğru yaklaşıyoruz. Evet, tarihçi arkadaşımıza doğru götürüyoruz.

OSMAN KÖKER (Bir Zamanlar Yayıncılık Genel Yayın Yönetmeni)- Adı üstünde yayınlarımız Türkiye'nin geçmişte sahip olduğu çok kültürlü hayat üzerine yayın yapıyoruz. Uzmanlık alanımız , benim de çalışma alanım, buradaki bütün görüşmelere saygılıyım, birçoğuna da katılıyorum, ama ben kendi ilgi alanımdan konuşacağım daha çok. Çok fazla dile getirilmedi bu konu.

Birincisi şu: Harput da çok kültürlü bir ortam var. Harput'un sona erişinde de bunun çok büyük bir payı var bir dünya savaşı içinde nüfusun belli bir kısmının artık orada yaşamıyor olması, çünkü belli bir zenginlik onların elindeydi. Onlar gittikten sonra o üretim de durdu ekonomide. Bundan sonra ne yapılabilir konusuna aynı pencereden öneride bulunacağım ne katkı da yapabilirim onu söyleyeceğim.

Sayın Yusuf Örnek, özellikle kültür turizmine açılabilir mi açılamaz mı, onu irdelerken belirtti, buranın esas gelecek olan turist uluslararası, yani yabancı turisttir. Ona da gösterecek hiçbir Hıristiyan yapısı kalmamıştır. Bu gerçekten böylemi bilmiyorum mimari anlamda da hiçbir şey yok, Surp Agop'tan ne var, onu bilmiyorum.

Türkiye'yle Ermenistan arasındaki ilişkiler yumuşuyor, yani genel siyasi gidiş oraya doğru. Cumhurbaşkanı, Başbakan falan, Türkiye'de de, orada da çok problemli gidecek bir süreç. Ama bir 10 yıl sonraya baktığımızda

bugünkünden daha yumuşak bir hava, hatta bir yakınlık bulacağımıza ben eminim. Siyasiler hazırlanırken, buradaki yerel bu işlere ne kadar hazır? Turist gelsin istiyoruz, gelecek, Ermeni turist dolacaktır buraya. Buradan gidenlerin torunları gelecektir. Onlara gösterecek bir şeyimiz var mı? Orada eğer kalmışsa bir ermeni mimari yapısı, bununla bir şeyi kastetmiyorum, Sosyal hayata ilişkin tarihi azından resmeden, canlandıran, birtakım eşyalar varsa onları bir araya getiren öyle bir müze yapılamaz mı. Eğer buna hazırım diyorsa yerel yöneticiler, siyasi ortam da buna müsait geliyorsa, ben bunun düzenlenmesi konusunda yardım yapacağımı düşünüyorum. Baştanbaşa bu işi üstlenebilirim. Böyle bir şeyiniz varsa o alanda yardımcı olabilirim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ediyoruz, sağ olun.

CEVDET EMİN EKİNCİ- Teşekkür ederim Başkanım.

Hem katkımı ve hem de cevabımı kullanmak istiyorum bununla ilgili. Sayın Bican Bey herhalde beni biraz tanımış olması lazım, ama benim 26 yılda Elazığ'da gördüğüm Harput'la ilgili hiç kimse Elazığ'da elini taşın altına koymuyor. Hiç kimse gerçekleri söylemek istemiyor. Söylersem şunu incitirim, şunu küstürürüm vesaire diyor. Lütfen, kendimize gelelim, nedir Harput'un çektiği yeter artık. Bakar mısınız şu resme lütfen. Hoş bir resim mi?

Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Değerli dostlar, biraz sonra benim de sevdiğim sınıf arkadaşım, arkadaşımız, meslektaşımız kent müzesiyle ilgili bir sunum yapacak beş dakika. Onunla forumu kapatacağız. Var mı söz almak isteyen?

EMRE MADRAN- Çok teşekkür ederim, pardon şeyi hatırlatayım, Ocak'ta bir forum daha var, şimdiden davet ederseniz katılayım.

Anlamadığım bir nokta var, Sayın Başkanımıza, tabii ki şu anda yanıtlamasını beklemiyorum, sormak istiyorum: Nevzat İlhan sabah bize bir Kadastral Planı gösterdi. Bu Kadastral Plan, bizim bildiğimiz plan mı? Şimdi 18. madde uygulaması olduğunu, alttaki geleneksel dokunun çizgilerinin maalesef hiçe sayıldığını, klasik, tüm köyde herkesin yıllardır yaptığı bir parselasyon. Yani ben bunu buradan Harput'tan alsam, aşağıda ovaya taşısam, orada da böyle bir parselasyon yaparım. Ama altına bakınca, dokuyu okuyabiliyorsunuz.

Sevgili Ekinci kimlikten bahsederken, bu olayın çok boyutlu olduğunu söyledi. Kimliğin bir parçası da kentin nasıl kentleştiği, yapı adalarının formları, sokaklarının biçimleri ve benzer tipleri her şeyden daha çok önemlidir. Fakat bu parselasyon eski

bir parselasyon sayılıyor, 56, tamam. Olabilir, o tarihte hiç kimse böyle düşüncelerle teçhiz edilmiş değildi.

İmar planına geliyorum, eğer benim elimde plansa onaylanmış plan, bu parselasyonu ayrılmamış kabul ediyoruz. aynen almış, kabul etmiş. O zaman sorum çok kısa Sevgili Başkanım, bu Koruma Amaçlı İmar Planının bu anlayışını doğru buluyor musunuz?

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Evet, Emre Madran önemli bir şeye parmak bastı tabi.

EMRE MADRAN- Bu kentin kimliğini, Harput'un kimliğini hiçe sayan bir parselasyonun bu plancı tarafından aynen alınmış uygulanmış halidir. Hatta Ulu Caminin yaklaşık 8m ötesine konut dokusunu getirmiştir. Evin parselasyonu, hangi Harput'tan bahsediyoruz ne olur.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ediyorum, Emre. Sayın Başkan, hem Belediye Başkanımız, hem Metin Hocam, değerli Şube Başkanımız ve değerli milletvekilimiz. Efendim; bir teknik toplantıya daha ihtiyaç var, onu peşinen söyleyeyim. Bir 15-20 kişi olur, yani nasıl söyleyeyim, bir teknik dertleşme toplantısına ihtiyaç var. Toplantıya Koruma Amaçlı İmar Planı müellifi mutlaka gelmeli, o planı onaylayan kurul üyeleri mutlaka gelmeli, Emre gibi, Hocam gibi konunun gerçekten dibini eşeleyen arkadaşlarımız mutlaka gelmeli ve evet, 23 yıl sonra Harputlu Koruma Amaçlı İmar Planına kavuşmuş gibi gözüküyor, ama. "Ama"sını o toplantıda tartışmamız lazım, bugün daha fazla bu lafı götürmeyelim ileriye, gereksiz. Mesaj alınmıştır, böyle bir teknik toplantıyı, şubemizde Belediyeden rica edelim.

Şu hanım arkadaşımıza söz verelim, sonra toparlayalım.

ÖZGE YILMAZ (Mimar)- Merhabalar, mimarım, İstanbul'da çalışıyorum. Ben, yani dediğiniz gibi bir teknik toplantıya ihtiyaç var, Harput'ta ne yapılır, nasıl yapılır, ama ondan önce bence ilk adım şey olmalı, yani halk Harput'a gitsin diyoruz, ama Harput'un eskiden nasıl bir yer olduğunu halka göstermek gerekiyor sanırım. Ben Harputlu değilim, yakınlarımda Harputlu değil. Ben Harput'un bu kadar zengin bir kültüre sahip olduğunu, üniversitede ödev konum olduğu için öğrendim. Belki böyle şehir merkezinde insanlara Harput önceden böyleydi, biz de bir şeyler yapmak istiyoruz Harput'ta, onu gösterirsek, belki insanlar orayı kendince de korumaya başlayabilirler diye düşünüyorum.

OTURUM BAŞKANI- Evet, teşekkür ederim.

CENGİZ BEKTAŞ- Biraz aykırı olacak, ama bakın, sabahtan beri

konuşuyoruz, orada yaşayan bir muhtar var, başka orada yaşayan başka kimse var mı burada? Başka, orada 300 kişi yaşıyormuş hâlâ değil mi? Niye onlar yok? Yani gelen insanlara onlarla hiç konuşmadan, onlar adına düşünerek, orayı zaten terk etmiş, orayı başka türlü acaba değerlendirebiliriz gibi düşünenlerle mi geleceği kuracağız? İçinde yaşamakta olan insanların bizim için çok daha değerli olması gerekiyor. Onlarla tartışmayacak mıyız hiç?

OTURUM BAŞKANI- Evet, Bektaş her zamanki gibi önemli bir vurgulama yaptı. Arkadaşlar isterseniz size zaten söz vereceğim, sunum yapacaksınız ya. Buyurun Hocam.

PROF. DR. METİN SÖZEN- Bir de şey demek istiyorum. Doğadan başlayarak, buranın doğal zenginliğine dayanarak bir tarih yaratıldığını unutmayalım. Çevresinde bereketli topraklar, ova, yani en kalite şehir.

Allah rahmet eylesin, Mustafa Temizer, rektörlükten sonra Belediye Başkanı oldu, ikide bir eve telefon ediyor, *"Kurban olayım yapma, hep sen bana bir şeyler söylüyorsun, beni üzüyorsun."* Buranın üslubuyla konuşan bir insandı. Dedi ki, *"Ben buradan İstanbul'dan oradaki mermer ocaklarını, taş ocaklarının sesini duyuyorum."* Ve belediye başkanlığı olarak da o doğanın en güzel parçası kayalığın bütünlüğü ve insanı çarpan özelliği yok olursa zaten Harput'ta.

"Hocam biz nereye Harput adını koyacağız, Harput nerede, adını nereye koyacağız?" diye sordum. Hatırlıyorsunuz…

Benim bir teklifim var: Bu işin bir kere ben bütün buradaki, Nevzat İlhan dahil, dediği doğrudur, biz Harputlularla çok toplandık, birkaç kez toplandık, muhtarla da her gün toplandık. Ancak bu planın bundan sonra irdelenme çalışmasına bir kere gidip kalkacaksın, gideceksin, yerini göreceksin, gelip oturacaksın, nereye kadar doğru, ne kadar örtüşüyor, acaba ilişkileri doğru mu gibi, o kadar büyük bir alan değil ki bu kadar şey olsun.

İkincisi, hızla Çevre ve Orman Bakanlığıyla anlaşalım, Sayın Milletvekilim yanımda, ben o zaman da önerdim, bu kayaların ve bu güzelliğin yeşille de kapanmaması, ama maki cinsi vesaire bir dokuyla; oranın su bereketiyle, suyun yarattığı yeşil alanla ilgili bir kere dışarıdan zaferi kazanmak için, savaşı oradan başlatarak gelelim. Onları mevsimlere göre ayarlayalım ve içindeki hareketi bozacak zaman yok üstüyle örtüşmüyor. Şimdiden bir çevre düzenlemesi, şimdiden doğal yapısını yapay hale dönüştürmeyen bir peyzaj ve ondan sonra da adım adım irdelenmiş bir çalışma burada gerçekten kurumlar arası bağlantı için, mülkiyet paftalarında. Vakıflardan ne isteyeceğiz, hangisini önce isteyeceğiz. Belediyeden ne isteyeceğiz, plan

irdelense bile, değişmeyecek öğeler var.

Bir de buraya mümkün olduğu kadar, o zaman da söyledim, hatta bazı yapı öğeleri ekleyelim, çağdaş, bugüne ait, bu binanın çevresinde yaşayan bir doku, gelinince oturulan bir doku, halkına biraz ekonomi getiren bir doku kuruldaki arkadaşlarımız buradaki yaygaraya dayanamadılar, abuk sabuk bir kararla da onlara katıldılar, yani burada bu belediye ve bizim tüm kesimlerimiz, Mimarlar Odasını asli görevli olarak tayin edelim. Yani bu yenilenme çalışmasında şehir plancıları ve mimarlar birinci derecedeki bilgilerini döksünler. Biz o zamana kadar, şimdi kurduğumuz belge merkeziyle beraber bütün dokümanlarını yeniden önlerine koyalım, yani dün bu fotoğraf yoksa, bugün o fotoğrafı bulduysak ekleyelim. Bilgi dinamiğini sağlamamız lazım.

Ondan sonra helva yapması kolay duruyor, yani basit şeylerden biri de, bugün temizliği, kirlilik, gelenin bir yerde oturup kalmasını sağlayıcı belediye hizmetlerini muhtarın tekeline bırakalım, biz destek verelim.

Üç, oradaki diğer iki büyük binanın, diyanet işleri başkanıyla konuştum yardımcısı da bizim hemşerimiz, hiçbir şey yapamıyorsanız, iki katını indirin, diğerlerini de sonra. Birlikte. beraber temizleyelim ve göklere çıkaran o yapı bizi Ulu Camiden ediyor, çevreden ediyor, oraya bir şey yapabilme umudumuzu ve irademizi zorluyor, yıpratıyor.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Hocam, teşekkür ediyoruz. Efendim, izin verirseniz forumu şu notlarımı sizinle paylaşarak bitireyim.

Efendim, galiba ilk kez bu toplantıda, benim bilebildiğim, ''yanılıyorsam düzeltin'', mimari restorasyonun ötesine gidildi, yani tek tek yapıların kurtarılıp restore edilip yaşatılması gibi hedeflerin ötesine gidildi ve Harput'un Elazığ kent yaşamının bir parçası olması düşüncesi öne çıktı. Doğru mu efendim? Yani bu forumun genel şeyine bunu koyabilir miyiz? Sanıyorum ki bugüne kadar yapılan Harput'la ilgili sayısız toplantıda, bu toplantının karakteristiğidir. Herkes artık Sayın Başkan, Elazığ kent yaşamı içerisinde yer almasını istiyor Harput'un, yani iki ayrı yer olmasın, orada böyle mensup olmasın, kentin yaşamının içinde olsun. Kentli Elazığ'la Harput'la buluşsun. Bu çok önemli bir hedeftir. Bu restorasyonu da kolaylaştırır, bakımı da kolaylaştırır, onların bilincini de geliştirir, koruma bilincini de geliştirir.

Böyle bir amaçla baktığımız zaman, söylenen bir-iki çok önemli şeyi söylemek istiyorum: Gerçekten rekreasyon dediğimiz alanların burada yaygınlaşması, parkların,

bahçelerin bakımlı hale gelmesi ve bu şekilde okey dedim ama bu da önemli bakmayın, o gençlerin, her yaştan insanların zaman geçirebileceği yerlerin Harput'ta düzenlenmesi ve hatta bana kalırsa, belediyenin bedava otobüs seferi kurması Harput'a, insanların Harput'taki rekreasyon alanlarından yararlanabilmesi için ya da bana kalırsa bedava yasaksa falan filan.

Aklıma gelen, yazlık sinemaların belki oraya kurulması, yazlık sinemanın olması, insanların oraya sinemaya gitmesi, kalenin etrafında ve diğer alanlarda, şenliklerin, festivallerin, gösterilerin düzenlenmesi gibi şeyler. Konaklama zaten olmaktadır.

Bir de bir cümleyle geçildi, duyulmadı gibime geliyor, ama ben buradan duyuruyorum: Fırat Üniversitesinin bir biriminin Harput'ta yerleşmesi, kökleşmesi, orada yaygınlaşması, Harput'ta bir üniversite biriminin kurulması, öğrenciyle, bilimle, kültürle ve sanatla buluşması. Diyelim ki üniversite tarih bölümü için orada bir enstitü kurması ya da bir birimin Harput'ta olması. Bunu da lütfen not edin, bu da çok önemlidir Harput'un kurtarılması bakımından ve tabii ki kent müzesi bize çok şey kazandıracak. O teknik toplantıyı da karar not ediyoruz, daha teknik uzmanların katıldığı bir toplantıyı bu böyle üçüncü şahısların nutuk toplantısı değildir, duyguların dile geldiği toplantı değildir, çözüm üretilecek olan toplantıdır. Bu toplantı da makul bir süre sonra belediye ve bilmem nesi organize ederler.

Efendim, ben Naim Arnas'ı davet ediyorum, bu Elazığ'da kent müzesi konusundaki hazırlıklarını kendisinden dinleyeceğiz.

NAİM ARNAS- Evet, ulusal kent müzesini yapmış olmaktan dolayı Sayın Valimiz Muammer Erol Beyle İstanbul Kent Müzesi için tanışmıştım. Kısmet, kendileri buraya tayin olunca, beni davet ettiler ve geldim süratle, soğuk bir ocak gününde ve kent müzesi yapmak için düşündükleri binayı bana gösterdiklerinde, bu binanın kent müzesine çok uygun olduğunu söyledim. Hatta Bursa'daki yapının ulusal mimarlık yapısı olduğunu, bunun Osmanlı son dönemi vilayet binası olan yapı olarak çok daha güzel bir yapı olduğunu kendilerine anlattım ve hem Valimizi, hem belediyemizi, hem halkımızı heyecanlandırmak için, hiç bedel almadan bir taban proje hazırladım, yeter ki Elazığlılar bu projeyi sevsinler, sahiplensinler istedik.

Çok süratli geçiyorum, öncelikle tabii ki müzenin logosu, yani müzeyi biz paket olarak görüyoruz. Müzenin kent müzesi ve kent arşivlerinin işlevleri hakkında konuşmayacağım, çünkü bu konuda hocalarımız konuştular yeteri kadar. Ben müzenin planlaması hakkında bilgi vermeye çalışacağım. Müze, Elazığ merkezinde, Gazi Caddesi üzerinde, çok büyük olmayan

bir bahçe içinde 1856 yılı yapımı bir bina. Bu binanın bahçesinden önce başlayayım isterseniz, bahçesinde bir hayatı yaşamaya arzetmek için acaba bir cam sera veya bahsettiğimiz üniversite belgelerini buraya getirip bu müze içinde yaşatabilir miyiz diye düşündük. Yine bahçenin bir başka tarafında mini anfi yataraktan burada geçici sergiler açabilir miyiz diye düşündüm. Bu sergiler kış bahçesi olabilir, açık hava sergileri de olabilir ve dış alanı böyle kullanmayı planladım.

Müzenin içinde, binanın tarihi bir eser ve restorasyonu tamamlanmış durumda, olabildiğince az müdahale etmeye çalıştık. Müzenin içinde sağ tarafta gişeler, bilet ve şey kurguladım. Sol taraftaysa, müzelik binanın hayatını anlatan bir pano olsun diye düşündüm. Müzenin alt katında sağ tarafı idareyi, çok fazla kişi olmayan bir idare kadrosu istedik. Bütün bunları tabii Bursa Kent Müzesindeki gözlemlerimizden sonra, 2004 yılında açıldı orası, verdiğimiz kararlar proje hakkında.

Müzeye girdiğimizde, ortada bir sinyalizasyonla sola doğru müzeyi gezmeye başlayacaksınız. Tam o anda müzeyi ziyaret edenin çoğunluğu ve onun için biraz geçme alanı bıraktık ki, orada bir şey hakkında bilgiler verilsin öğrencilere ve toplu halde gezmeye başlansın diye. Bir maket ve arkasında bir projeksiyonla hem bu şehir, hem de müze hakkında bilgiler versinler diye düşündük. Tabii müze girişinden başladığınızda, belli bir ray üzerinde olmasın istedik ve bu katta müze tarihinden başlayarak, Elazığ'ın coğrafi yapısı, idari yapısı, turizmi gibi konuları işlemeyi planladık ve müzeden çıktığınızda sadece gidilebilecek küçük bir alan yarattık. Müzede sağ taraftaysa bir kürsü başı odası yaratalım dedik. Kürsü başınodası canlı olabiliyor ve televizyonda canlı yayın yapabiliyor. Bunun yanında da muhtelif sivil toplum kuruluşlarının kullanabileceği el sanatları atölyeleri gibi bir mekân bıraktık.

Üst katındaysa, orta alanları tamamen binanın geçici sergi salonları, geçici sergiler müzeyi yaşatan yerler, yaşayan müze oluyor bu sergiler sayesinde. Hemen sağ tarafta bir çok amaçlı salon diyoruz, burada video sunumlar yapılabilir. Bu katta da müzeyle ilgili daha çok mimari yapısı, Elazığ'la ilgili hayat, evlilikleri, örfleri, âdetleri, el sanatları, el sanatlarıyla ilgili, esnaf ve ticaret sanatları ile ilgili bu çok büyük yerler yapmadık, çünkü ben öyle hayal ettim. Belki, Harput'ta yapılacak bir canlandırmayla bu ticaret herhalde oraya taşınabilir, yani bir arabanın bir semerci gezilebilir falan diye düşündüm. Onun için burada daha çok onlarla ilgili bilgi verdim. Gene bu katta turizmle ilgili, sporla ilgili bilgilerle, sonunda çıkışta da böyle bölgenin medyasıyla ilgili bilgiler var.

Karşı tarafta gördüğünüz yerde, ilk alanda kent arşivi dediğimiz yerde, her türlü teknoloji kullanılarak kentle ilgili

Ma'Muretü'l-Aziz'e verilen madalya

bilgilerin toplandığı bir alan yarattık. Bunun sol tarafındaki yerde de küçük bir okuma odamız var. Bu binanın küçük bir bodrumu var, orayı da tamamen restorasyon ve müzeler için gerekli olan konservasyon ve restorasyon merkezleri ve depo olarak kullandık.

Burada çok hızlı geçiyorum, biraz kurumsal kimlikle ilgili bilgiler verdik, yani renklerimiz, logomuz, logonun uygulanış biçimleri, biletimiz nasıl olmalı, yani CD zarfımız poşetlerimize kadar nasıl olmalı diye düşündük. Burada üç boyutta bir şey yapmaya çalıştık. Müze girişlerinden bir tanesi, müze içinde kalanlar. Birinci katta geçici sergi salonlarındayız, bunlar geçici sergiler. Yine müze biliyorsunuz silüetinin içerisinde canlandırmalarla müzeyi zenginleştirelim diye düşündük.

Bu gösterdiklerim tabii ki bir hayal, bugün avam projeler, bunlarla ilgili biz Elazığlılara sunduk ve herkesten kritiklerini tenkitlerini, müspet veya menfiye açık olduğumuzu yazılı, sözlü söyledikten sonra, bunları alıp, değerlendirip tekrar var edeceğiz.

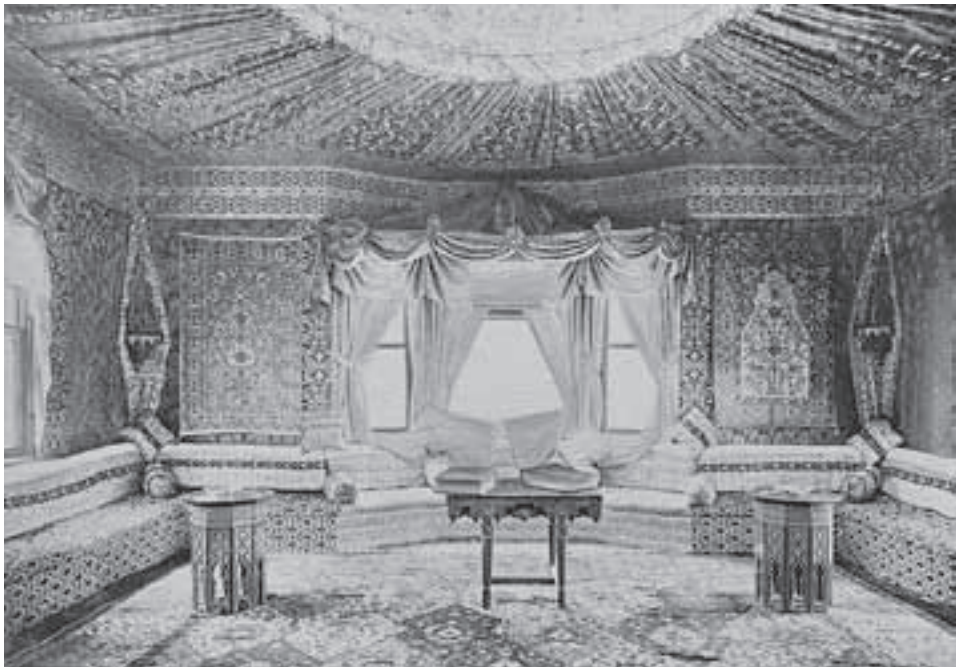
Bu arada Mart veya Nisan ayında İstanbul'da bir müzayede evi, Elazığ'la ilgili bir madalya satıyor, satışa çıkartmıştı. Hemen tabii biz mimarlar böyleyizdir, müze yapıyorsak müzeyle ilgiliyizdir, Elazığlıysak Elazığ'la ilgileniriz. Hemen etkilendim ve bu madalyayı alma şansım oldu. İnşallah müzemiz yapılıp bittiğinde müzenin bir eseri olur. Madalya 1893 yılında Amerika'nın 400 yıllık keşfi dolayısıyla Amerika'da yapılan büyük bir sergiden gelen madalya. Kolombiya Dünya Sergisi bu, buraya Türkiye Osmanlı devleti olarak davet edilmiş. Osmanlı Abdülhamit dönemi bu sergiye çok

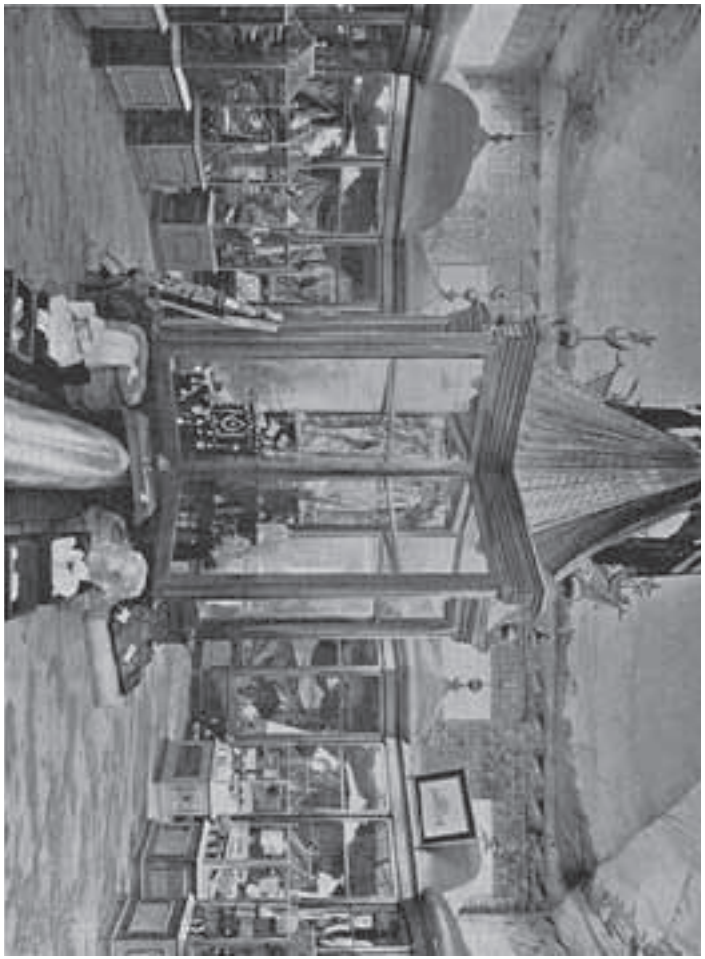
1892 - 1893 Ma'Muretü'l-Aziz'e

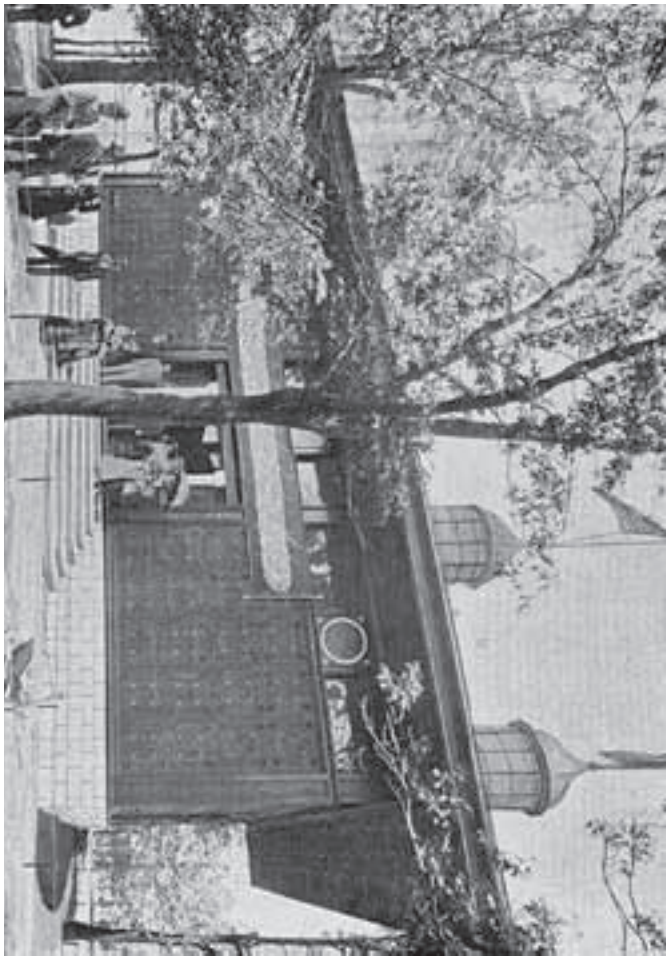

Jackson Park'taki Türk pavyonundan bir görünüm

Karabet Muradhanyan tarafından hazırlanan ve ödüle layık görünen oryantal dekorlu oda

Sergide kurulan Türk kahvehanesi

Fuar alanından genel görünüm

önem gösteriyor cami yapıyor, yani o derece büyük bir para harcıyorlar ve bütün Osmanlı veya her birinden bir sürü malzeme götürüyorlar. Tabii sanayi ürünleri ama bunun dışında her şeyi kullanıyor.

Fuar alanı kısmi planı

Burada sergide görüyorsunuz, madalyanın altında "Mamüretül aziz" bu sergide ve burada Harput ve Elazığ'ın almış olduğu veya sergiye katıldığı malzemeleri görüyorsunuz. Nelerle katılmış, neden bu malzeme alınmış? Bu sergide fotoğraflar. Bu da kaynakçılarımız, gördüğünüz gibi orada dev bir cami yapmışlar, sırf bu sergi için.

Teşekkür ederim, çok zamanınızı almadığımı tahmin ediyorum.

Sergide kurulan Türk Camii'si

TMMOB MİMARLAR ODASI
ELAZIĞ ŞUBESİ

İzzetpaşa Mahallesi Şehit Binbaşı Sabri Sokak Uygur Apt. B Blok No: 19/1 Elazığ
Tel: 0424 234 20 00 Faks: 0424 234 20 08
Email: info@elazigmimar.org elazig@mo.org.tr www.elazigmimar.org